

Dödligt våld i Sverige sedan 1990

Omfattning, utveckling och karaktär

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till tillgangligt@bra.se

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Författare: Klara Hradilova Selin, Alexandra Skarp och Anna Repo

urn:nbn:se:bra-1185

ISSN 1100-6676

© Brottsförebyggande rådet 2024

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, e-post registrator@bra.se, www.bra.se

Dödligt våld i Sverige sedan 1990-talet

Omfattning, utveckling och karaktär

Rapport 2024:6

Förord

Sverige har nu under en längre tid bevittnat ökande nivåer av dödligt våld, med händelser koncentrerade till skjutningar i kriminell miljö. Oavsett kontext utgör dödligt våld de grövsta våldsbrotten, och det är viktigt att regelbundet följa utvecklingen. Denna rapport är den fjärde i Brås serie av fördjupade kartläggningar om dödligt våld i Sverige. Studien är egeninitierad och bygger på ett omfattande material från rättsväsendet sedan 1990, som har samlats in och granskats av Brå. Kartläggningen innehåller analyser av utvecklingen av dödligt våld under perioden 1990–2021, med vissa uppgifter för perioden fram till 2023. Analyserna belyser trender i och karaktären av olika typer av dödligt våld samt uppgifter om offren och gärningspersonerna.

Rapporten har författats av Klara Hradilova Selin, Alexandra Skarp och Anna Repo, samtliga utredare vid Brå. Utredarna Jonas Öberg och Nina Törnqvist, projektassistent Wilma Hedlund och praktikant Stina Mathiesen har deltagit i kodning av data. Professor Jerzy Sarnecki, vid Stockholms universitet och Högskolan i Gävle, och med.dr Shilan Caman, vid Karolinska institutet, har vetenskapligt granskat ett utkast till rapporten och lämnat värdefulla synpunkter. Det är dock Brå som i alla avseenden ansvarar för innehållet i rapporten.

Stockholm i maj 2024

Mattias Larsson
Generaldirektör

David Shannon
Enhetschef

Innehållsförteckning

Sammanfattning	7
Brå kartlägger regelbundet det dödliga våldet i Sverige	7
Ökning i Sverige men inte i övriga Norden.....	7
Skjutvapen nu vanligare än kniv	7
Ökning av dödsskjutningar i kriminell miljö	8
Merparten av dödligt våld sker utanför kriminell miljö	8
Sex av tio avlidna kvinnor var offer för dödligt partnervåld.....	9
Allt fler tonårspojkar och unga män bland avlidna	9
Färre kända gärningspersoner	10
Splittrade trender vid periodens slut	10
Inledning.....	11
Dödligt våld fortsätter att öka i Sverige	11
Många fall är inte dödsskjutningar i kriminell miljö	12
Allt fler oroar sig för brottsligheten i samhället.....	12
Studiens syfte och frågeställningar	13
Metod och material	13
Rapportens disposition	19
Dödligt våld i Sverige och övriga Norden	21
Minskning av dödligt våld i Norden, men inte de senaste åren	21
Dödsskjutningarna ökar enbart i Sverige	22
Ingen tydlig trend i dödligt knivvåld i ett längre perspektiv – utom minskningen i Finland	23
Minskning av övriga fall i hela Norden.....	24
Dödligt våld i Sverige sedan 1990	26
Vilka är offren?.....	26
Region, brottsplats och tid för brotten	32
Våldsmetod och händelseförlopp	36
Vilka är gärningspersonerna?	39
Splittrade trender för olika typer av dödligt våld	45
Tre återkommande scenarier vid dödligt våld	51

Dödligt våld i kriminell miljö: växande och homogen kategori.....	51
2. Spontanbråk och andra dispyter: varierande händelser	60
3. Familjerelaterat dödligt våld: mot partner, barn och äldre föräldrar	66
Diskussion.....	75
Fortsatt ökning av dödsskjutningar i kriminell miljö.....	75
Annat dödligt våld vanligare än skjutningar i kriminell miljö.....	79
Att tolka den senaste tidens splittrade trender.....	83
Referenser	85
Bilaga 1. Olika typer av dödligt våld – definitioner	93
Bilaga 2. Antal avlidna i dödligt våld 1990–2021/23.	94

Sammanfattning

Brå kartlägger regelbundet det dödliga våldet i Sverige

Denna kartläggning är den fjärde i en rad av Brås forskningsrapporter om dödligt våld i Sverige, baserade på material från rättsväsendet. Analyserna bygger på granskade uppgifter från polisens förundersökningar och, i uppklarade fall, domar inhämtade från både tingsrätter och överrätter. Syftet har varit att redogöra för utvecklingen i och karaktären av det dödliga våldet sedan 1990 och vidare, med särskilt fokus på den senaste perioden för vilken data samlats in, 2018–2021. Vissa analyser omfattar även uppgifter från Brås statistik över *Konstaterade fall av dödligt våld* för 2022 och 2023.

Ökning i Sverige men inte i övriga Norden

För att inledningsvis placera utvecklingen i Sverige i ett bredare sammanhang har uppgifter om avlidna i dödligt våld enligt Socialstyrelsens dödsorsaksregister jämförts med likvärdiga uppgifter från Danmark, Finland och Norge. Det är kartlagt sedan tidigare att den minskning som noterades i hela Norden (liksom övriga västvärlden) sedan 1990-talet vände i Sverige till en ökning runt 2013. Analyserna i rapporten, i detta fall med fokus på perioden 2000–2022, visar att ökningen har fortsatt. I de övriga nordiska länderna har den tidigare minskningen avstannat under det senaste decenniet. Störst nedgång observeras i Finland, där nivåerna – oavsett våldsmetod – var särskilt höga under 1990-talet. Det framgår också att det nästan uteslutande är dödsskjutningar som står för ökningen i Sverige, och att ingen liknande ökning observeras i övriga Norden. Dödligt våld med kniv eller annat skärande eller stickande föremål uppvisar tillfälliga skiftningar men ingen tydlig trend sett över hela perioden sedan millennieskiftet; det gäller alla nordiska länder utom Finland, där en successiv minskning i dödligt knivvåld har skett. Dödligt våld med andra våldsmetoder – till exempel med trubbigt föremål, strypning, eller rent handkraftsvåld – fortsätter däremot att minska i hela Norden.

Skjutvapen nu vanligare än kniv

Granskningen av materialet från rättsväsendet i Sverige visar att den senaste insamlingsperioden, 2018–2021, var den första sedan Brås kartläggningar av dödligt våld påbörjades, som skjutvapen utgjorde den vanligaste våldsmetoden (40 procent). Dödligt våld med kniv, som tidigare

var den dominerande våldsmetoden, förekommer dock fortfarande nästan lika ofta. Enligt den senaste statistiken för 2022 och 2023 (Brå 2024c) fortsätter dödsskjutningarna att öka medan dödligt våld med kniv visar en oförändrad nivå. I ett längre tidsperspektiv, det vill säga under de senaste tre decennierna, framgår ingen trend i det dödliga knivvåldet i Sverige när hänsyn tas till befolkningsökningen, trots periodvisa upp- och nedgångar. I absoluta tal har det dock skett en viss uppgång de senaste tio åren.

Ökning av dödsskjutningar i kriminell miljö

Resultaten visar att ökningen av det dödliga skjutvapenvåldet, som nu pågått i nära två decennier, är starkt koncentrerad till händelser i kriminell miljö. Under den senaste perioden för vilken data samlats in, 2018–2021, har dödligt våld i kriminell miljö uppgått till 34 procent av allt dödligt våld. Med några undantag skedde våldet med skjutvapen; i enbart ett fåtal fall (4 procent) användes kniv. Brotten äger ofta rum på natten, på offentliga platser och det finns tydliga kopplingar till narkotikamissbruk hos de inblandade. Analyserna visar dock att allt fler händelser i kriminell miljö har skett i bostäder, samt under dagtid. Dödligt våld i kriminell miljö ökar med andra ord även i sammanhang där det tidigare varit mer sällsynt. En ökning observeras exempelvis även utanför storstadslänen.

Merparten av dödligt våld sker utanför kriminell miljö

Trots den markanta ökningen av händelser i kriminell miljö sker fortfarande två av tre fall av dödligt våld i Sverige i andra sammanhang. Även när det kommer till enbart dödsskjutningar har nära två av tio skett i en annan kontext. Familjerelaterat dödligt våld har visserligen minskat under en längre tid, men utgör i dag fortfarande en fjärdedel av allt dödligt våld. Majoriteten av dessa händelser rör partnervåld, och den tidigare minskningen av dessa fall verkar ha avstannat något.

En kategori som är nästan lika omfattande som dödligt våld i kriminell miljö är vad som kan beskrivas som dödligt våld i samband med olika spontanbråk och andra dispyter. Här ingår en rad olika händelser, men den gemensamma nämnaren är att dödsfallet blev ett resultat av affektstyrda våldshandlingar i samband med en spontankonflikt, ofta med kopplingar till alkohol eller droger. En tydlig underkategori är dödligt våld mellan personer i marginaliserade grupper eller missbrukarkretsar. Andra exempel är konflikter ofta kopplade till berusning och nöjeslivet, ungdomsvåld eller svartsjukegräl. Dödligt våld i samband med spontanbråk och andra dispyter

utgjorde det enskilt vanligaste scenariot vid dödligt våld i början av 1990-talet. Därefter skedde en tydlig nedgång, som under andra hälften av 2010-talet ersattes av en ny ökning, med en högre men stabil nivå sedan dess. Generellt ökar också kopplingarna mellan narkotikamissbruk och dödligt våld, men på senare tid noteras även en viss uppgång i alkoholrelaterade fall (efter en längre period av minskning).

Sex av tio avlidna kvinnor var offer för dödligt partnervåld

Under 2018–2021 har majoriteten av det dödliga våldet bestått av man mot man-händelser (sex fall av tio). I 23 procent av händelserna var dock offret en kvinna eller en flicka. Kvinnor dödas oftast i sitt eget hem, typiskt sett av en familjemedlem eller en nära bekant eller vän. Närmare sex av tio kvinnliga offer dödades av sin nuvarande eller tidigare partner, ofta med svartsjuka och separation som bakomliggande motiv. Partnervåld utgör däremot en liten andel av alla händelser av dödligt våld mot män (4 procent). Män dödas tvärtom oftare av någon de enbart känner till ytligt eller inte alls, och brotten sker då typiskt sett utomhus, vanligtvis i en gatumiljö. Det finns ofta kopplingar till konflikter i kriminell miljö när män dödas (43 procent), medan det visserligen förekommer men är ovanligt när kvinnor blir offer för dödligt våld (4 procent).

Allt fler tonårspojkar och unga män bland avlidna

När det gäller offren observeras sedan 2013, i linje med ökningen av dödsskjutningar i kriminell miljö, en särskilt stor ökning av dödligt våld mot män i 15–29-årsåldern. Vid den studerade periodens slut ligger antalet avlidna i denna grupp på mycket höga nivåer – både historiskt i Sverige och jämfört med andra länder – med 42 avlidna per miljon invånare år 2021. Det kan jämföras med skattningar för hela Europa, som motsvarar 28 avlidna män i samma ålderskategori (UNODC 2023).

När det gäller utsatta kvinnor observeras totalt sett en minskning, men trenderna varierar något mellan olika ålderskategorier. En särskild analys med fokus på minderåriga i Sverige visar en ökning av dödligt våld mot pojkar under 18 år under de senaste tio åren, medan för flickor i samma ålder är trenden stabil. Det har med andra ord skett en förändring i åldersfördelningen bland offren för både kvinnor och män, men ökningen för minderåriga pojkar och unga män är den tydligaste trenden. Under

2018–2021 var de kvinnor som utsattes för dödligt våld generellt äldre än män (40 respektive 27 år i medianålder).

Färre kända gärningspersoner

Uppklaringen av dödligt våld har traditionellt sett varit hög, men har med tiden minskat. Brås analyser visar att minskningen enbart avser fall i kriminell miljö, medan uppklaringsnivån för andra typer av dödligt våld är oförändrad, eller möjligen även något högre under de senaste åren. Totalt 26 procent av allt dödligt våld i kriminell miljö som begåtts 2018–2021 har klarats upp på så sätt att man har kunnat knyta en person (eller flera) till själva våldshandlingen. Om även ärenden där någon enbart kunnat lagföras för medhjälp eller anstiftan räknas, motsvarar uppklaringen 30 procent. Mycket tyder på att det är unga män, typiskt sett involverade i dödligt våld i kriminell miljö, som i hög grad saknas i analysen av gärningspersoner.

Med den reservationen kan man konstatera att kvinnor är relativt få bland gärningspersonerna vid dödligt våld, motsvarande 5–10 om året – ett antal som har varit stabilt sedan 1990-talet. Antalet män har däremot ökat.

Under 2018–2021 motsvarade kvinnor 10 procent av samtliga gärningspersoner i de fall där man lyckats knyta en gärningsperson till brottet. Dessa kvinnor var, på samma sätt som offren, generellt sett äldre än männen (40 jämfört med 29 år i medianålder).

Splittrade trender vid periodens slut

Efter en längre period av en synkroniserad minskning sedan 1990-talet har trender i olika typer av dödligt våld varit relativt splittrade på senare tid. Det kan heller inte längre dras en slutsats om att medan dödligt våld i kriminell miljö ökar, fortsätter minskningen i övriga fall av dödligt våld. För flera kategorier har denna minskning avstannat. Det dödliga våldets utveckling följer inte heller trender i våld utan dödlig utgång. Visserligen tycks det grova våldet ha ökat, där offret har vårdats för kniv- eller skjutvapenskador, men mindre grovt våld visar inte på någon uppgång. Det framgår både i uppgifter från patientregistret, undersökningar av självrapporterad utsatthet och polisanmälningar. På det hela taget innebär det att dödligt våld inte utgör en självklar indikator på våld generellt, vilket knyter an till en fråga som är omdiskuterad i forskningen.

Inledning

Det dödliga våldet i Sverige har under de senaste åren visat på en tydlig uppåtgående trend, vilket skapar en växande oro i samhället och har även uppmärksammat i internationell forskning (Lehti m.fl. 2019, Krüselman m.fl. 2023, Suonpää m.fl. 2022). Det är därför av särskild vikt att regelbundet följa upp och studera den fortsatta utvecklingen.

Brottsförebyggande rådet har sedan 1990-talet löpande sammanställt ett detaljerat forskningsmaterial om dödligt våld, baserat på granskade uppgifter från rättsväsendet. Informationen har sedan analyserats i ett flertal kartläggningar om både dödligt våld generellt och utifrån olika specifika delfrågor.¹ I denna rapport, som är den fjärde i en serie av Brå:s generella kartläggningar av det dödliga våldet i Sverige, har materialet uppdaterats med ytterligare en period, 2018–2021.

Givet den senaste tidens ökning av dödligt våld i Sverige är det av vikt att ta fram så aktuella uppgifter som möjligt, men dessa kan sällan redovisas på mer än en övergripande nivå. Sådan statistik publiceras årligen av Brå i *Konstaterade fall av dödligt våld*. Syftet med den föreliggande kartläggningen är i stället att i större detalj redogöra för de omständigheter som präglar dödligt våld, och hur dessa har förändrats under en längre tid – sedan 1990 och till och med 2021. Att kunna redovisa en sådan fördjupad och detaljerad bild av det dödliga våldet innebär en tidsfördröjning, och det är därmed inte möjligt att redovisa uppgifter för de allra senaste åren. Fördröjningen är nödvändig därför att det krävs tidsutrymme för att bearbeta de detaljerade uppgifterna från i många fall omfattande dokumentation från rättsväsendet, men även för att analysen inkluderar beskrivningar av gärningspersoner och det kan dröja innan olika ärenden klaras upp. För några av tidsserierna har det dock varit möjligt att komplettera analysen med aktuella statistikuppgifter från *Konstaterade fall av dödligt våld* för 2022 och 2023.

Dödligt våld fortsätter att öka i Sverige

Studier visar att ökningen av dödligt våld är koncentrerad till skjutvapenfall, typiskt sett riktade mot unga män i socialt utsatta områden,

¹ Förutom dessa generella kartläggningar av dödligt våld har samma material använts i olika fördjupande analyser av specifika delområden, som dödligt skjutvapenvåld i kriminella miljöer (Brå 2020a) eller dödligt våld och psykisk ohälsa (Brå 2020b).

och man har funnit tydliga kopplingar till kriminell miljö och illegal droghandel (Brå 2020a, Gerell m.fl. 2021, Magnusson 2023). Brås tidigare analyser tyder på att det inte finns något annat land i EU där en liknande trend kan observeras (Brå 2021a), även om det har konstaterats att gängbrottsligheten är ett tilltagande problem på flera håll inom kontinenten (UNODC 2023). I flera europeiska länder (Westfelt 2022) men även utanför Europa (UNODC 2023) tycks dessutom den minskande trenden i dödligt våld, som pågått sedan 1990-talet, ha avstannat. En ökning har ägt rum även i exempelvis Kanada och USA.

Många fall är inte dödsskjutningar i kriminell miljö

Dödsskjutningarna nådde under 2022 de högsta nivåerna sedan det dödliga våldet började kartläggas i Sverige, enligt den senaste statistiken (Brå 2024c). Trots att denna ökning, ofta med kopplingar till kriminell miljö, har pågått sedan mitten av 00-talet, visade Brås tidigare kartläggning (2019b) att andra typer av dödligt våld fortfarande utgjorde en större del av det totala antalet. Det rörde exempelvis dödligt våld inom familjen, som under 2014–2017 utgjorde en i stort sett lika stor andel av samtliga fall som dödligt våld i kriminell miljö. Ett annat resultat var att det, efter en period av minskning, skedde en viss uppgång även i det som kan beskrivas som spontanbråk och dispyter, ofta kopplade till alkohol och droger. I dessa fall tenderar kniv att vara den vanligaste våldsmetoden, och aktuell statistik visar att våld som resulterar i knivskador ökade i Sverige under 2010-talet (Brå 2022, 2023b). Dessa händelser sker exempelvis i samband med nöjeslivet men även i marginaliserade grupper eller missbrukarkretsar. Kniv används ofta även vid dödligt våld inom familjen, trots att familjerelaterat dödligt våld i sig har minskat över tid (Brå 2019b). Frågan är om dessa mönster kvarstår när uppgifter för ytterligare några år har lagts till och granskats.

Allt fler oroar sig för brottsligheten i samhället

Brås årliga Nationella trygghetsundersökning, NTU (Brå 2023d), visar att andelen personer i befolkningen (16–84 år) som i stor utsträckning oroar sig över brottsligheten i samhället har ökat från 46 till 53 procent mellan 2022 och 2023. Det är rimligt att anta att det ökande skjutvapenvåldet har varit en bidragande faktor. Oron för att en själv eller en närstående ska utsättas för brott är dock i stort sett oförändrad jämfört med 2022. Samtidigt har förtroendet för rättsväsendet som helhet minskat något, från 53 procent 2022 till 49 procent 2023.

Även om NTU inte visar på några större skillnader när det gäller oro för brottsligheten² eller andra indikatorer på otrygghet mellan områden med olika socioekonomiska förutsättningar, ger Folket Husbys trygghetsundersökning (Mulinari 2022) en inblick i hur brottsligheten påverkar personer som bor i ett område som har varit särskilt drabbat av kriminella konflikter och skjutvapenvåld. Av de nära 600 svarande i Järvaområdet i Norra Stockholm (främst vuxna under 30) hade 65 procent uppgett att de känner till någon som avlidit till följd av dödligt våld, och 60 procent oroade sig ofta eller ibland för att en nära anhörig eller vän skulle drabbas av dödligt våld. Närmare hälften, 49 procent, uppgav att de inte tror att det dödliga våldet kommer att minska.

Studiens syfte och frågeställningar

I denna rapport presenteras bland annat en övergripande jämförelse av det dödliga våldets utveckling i Sverige och de andra nordiska länderna mellan 2000 och 2022, och en fördjupad bild av den svenska utvecklingen sedan 1990. Rapporten innehåller också en mer detaljerad beskrivning av de vanligaste typerna av dödligt våld med fokus på perioden 2018–2021. Studien har utgått från följande frågeställningar:

- Hur ser utvecklingen av dödligt våld ut i Sverige jämfört med andra nordiska länder – totalt och med hänsyn till våldsmetod?
- Hur stor är omfattningen av det dödliga våldet?
- Hur ser den svenska trenden ut från 1990 och framåt för olika typer av dödligt våld utifrån exempelvis våldsmetod, brottsplats, motiv, relation mellan offret och gärningspersonen, och kopplingar till alkohol och droger?
- Vilka är de typiska scenarierna vid dödligt våld under 2018–2021?

Metod och material

Det insamlade forskningsmaterialet har sin utgångspunkt i polisanmälningar om fullbordat mord och dråp, barnadråp, vållande till annans död i samband med misshandel, och terroristbrott som omfattar något av detta. Inom ramen för denna studie har Brå kompletterat materialet genom att granska uppgifter från rättsväsendet för perioden 1 januari 2018 till och med 31 december 2021, och analyser av trender omfattar därmed perioden 1990–2021. Den centrala analysenheten i

² Andelen som oroar sig var 53 procent i socioekonomiskt blandade områden och i områden med goda socioekonomiska förutsättningar, jämfört med 50 procent i områden med socioekonomiska utmaningar.

studien är antalet fall. Med ett ”fall” avses här en händelse där en unik individ fallit offer för dödligt våld i Sverige – oavsett om brottet klarats upp eller inte.

Anmälningar överskattar dödligt våld

Anmälningssstatistiken ger en överskattad bild av det faktiska antalet fall av dödligt våld, eftersom den även inkluderar polisanmälda händelser som efter utredning visar sig vara annat än brott – exempelvis självmord, olyckor eller sjukdomsfall. Också händelser som rör försök, förberedelse eller stämpling till mord eller dråp, som felaktigt registrerats som fullbordade mord eller dråp, kan förekomma i statistiken. Det finns även ärenden där en anmälan upprättats flera gånger för samma händelse, eller anmälningar som gäller dödligt våld som begåtts utomlands men som anmälts i Sverige.

För att kunna presentera en tillförlitlig statistik över dödligt våld i Sverige granskar Brå samtliga anmälningar av fullbordat dödligt våld som registrerats i Polismyndighetens respektive Åklagarmyndighetens ärendehanteringssystem under ett kalenderår. Syftet är att identifiera och utesluta de anmälningar som efter en utredning visar sig handla om annat än fullbordat dödligt våld. Den granskade statistiken redovisas i Brås årliga publikation *Konstaterade fall av dödligt våld* och innehåller uppgifter för 2002 och framåt. Sedan dess har andelen konstaterade fall av dödligt våld minskat från hälften till omkring en fjärdedel av samtliga anmälda brott som registrerats av polisen som dödligt våld (Brå 2024c).

Granskning av förundersökningar och domar

Insamlingen av Brås forskningsmaterial utgår från *Konstaterade fall av dödligt våld*, men syftet är att granska mer utförlig information om varje ärende för att kunna ge en fördjupad bild av omständigheterna vid brotten och hur dessa har utvecklats över tid. Från Polismyndigheten har förundersökningar för de anmälningar som omfattar dödligt våld³ begärts in. Vad det gäller de fall som har gått till åtal och där någon dömts i domstol har i stället domar inklusive bilagor begärts in från tingsrätten. De avser bland annat stämningsansökningar, eventuella personutredningar från frivården, så kallade §7-undersökningar eller rättspsykiatriska

³ Inklusive de anmälningar där dödligt våld inte gick att utesluta vid tidpunkten då statistiken över konstaterade fall granskades.

undersökningar. För de ärenden som har överklagats har domar även begärts från överrätten.

Det insamlade materialet har sedan granskats enligt ett kodschema för att registrera omständigheter som brottsoffers och gärningspersons relation, typ av brottsplats, vilken typ av våld som har använts, motiv till gärningen m.m. Samma kodschema har också använts vid tidigare datainsamlingar, och Brå strävar efter att behålla hög jämförbarhet över tid.

Sådan typ av sammanställningar är, som nämnts, tidskrävande, varför de allra senaste åren inte omfattas av den redovisade serien. För de kategorier där det varit möjligt har dock utvecklingskurvan förlängts med statistiska uppgifter som framgår av Brås statistik om *Konstaterade fall av dödligt våld* för 2022 och 2023. Den statistiken bygger på uppgifter som var tillgängliga när statistiken publicerades.⁴

Bedömningar och minimiskattningar

Det finns en stor variation i hur omfattande och detaljrika polisens utredningar kan vara. Vissa av de uppgifter som Brå kodar resulterar därmed i så kallade minimiskattningar.⁵ Det går alltså inte att utesluta att vissa av de studerade omständigheterna förekommer oftare än vad som redovisats, eftersom den specifika informationen inte framgår i vissa utredningar.

Det är också rättsväsendets bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet som ligger till grund för Brås kodning av materialet. Att bedömningar kan variera illustreras inte minst av att olika instanser kan bedöma en händelse på olika sätt – både i frågan om huruvida det rör sig om uppsåtligt dödligt våld (och inte t.ex. en olycka), eller om en misstänkt är skyldig eller inte. Även i nästa steg, i samband med kodningen, görs bedömningar hos Brå. Vissa omständigheter är oftast lättare att utläsa (tex. offrets kön) medan många kräver en avvägning (tex. om det föreligger ett visst motiv). Det kan innebära att olika personer som kodat materialet kan bedöma viss information delvis olika. För att minimera sådan bias har dock regelbundna avstämningar ägt rum.

⁴ Det innebär att uppgifterna delvis kan komma att revideras i Brås framtida forskningsmaterial, som bygger på en mer detaljerad granskning av den större mängd information som finns tillgänglig när det gått längre tid sedan brottet.

⁵ Det vill säga information om att den givna omständigheten (t.ex. har ett vapen hittats?) förekommer i *minst X* procent av samtliga studerade händelser av dödligt våld.

När det gäller ålder hos de avlidna är bortfallet av större omfattning i de äldre delarna av datamaterialet (1990–2004, innan personnummer började omfattas av kodningen). Det innebär att redovisningar av utvecklingen av det dödliga våldet mot offer i olika ålderskategorier istället tar sin början 2005.

Vad är ”kriminell miljö”?

Med kriminell miljö avses här *den vinningsdrivna miljön där personer systematiskt begår brott för att tjäna pengar, ofta med kopplingar till narkotikahandel eller annan organiserad brottslighet*. Karaktären av denna miljö har förändrats sedan början av Brås undersökningsperiod (dvs. 1990), från att då främst bestå av olika mc-gäng till att i dag främst domineras av andra typer av kriminella grupperingar. Dessa olika former av kriminell miljö tycks idag samexistera och ibland även hamna i konflikt med varandra (Brå 2019a, Acta Publica 2023, Rostami och Mondani 2024). I Brås definition av kriminell miljö ingår alltså både relativt löst sammansatta förortsbaserade grupperingar och så kallade självmarkerande gäng,⁶ men även mer hierarkiska kriminella nätverk, inklusive mc-gäng. I rapporten används ibland uttryck som ”gängvåld” eller ”gängrelaterade händelser” för att referera till dessa miljöer. En indikation på dödligt våld i kriminell miljö kan vara att det i förundersökningen framgår att offret burit en skottsäker väst, varit involverad i en mer storskalig narkotikahandel, att polisen kunnat identifiera offret som nyligen aktiv i den kriminella miljön, eller liknande.

Det finns även miljöer där de inblandade exempelvis tillhör missbrukarkretsar, och där viss narkotikaförsäljning och annan brottslighet förekommer men är inte lika systematiskt målinriktad och organiserad. Dessa räknas här inte som kriminell miljö, men gränsdragningen är inte alltid självklar i varje enskilt fall.

Vilka är gärningspersoner?

Som gärningsperson definieras här den som kan knytas till utförandet av själva våldshandlingen som lett till att någon avlidit. Framför allt avser det personer lagförda för dessa brott. Definitionen omfattar dock även de personer som vid brottstillfället varit under 15 år (dvs. inte straffmyndiga) eller som avlidit eller lämnat landet innan den rättsliga prövningen.

⁶ Med självmarkerande gäng menas mer organiserade nätverk, ofta med en formaliserad medlemskap och ett namn, samt användning av olika gemensamma symboler (se även Granath 2022).

Individer som lagförts för anstiftan eller medhjälp till det dödliga våldet räknas här däremot inte som gärningspersoner.

Det förekommer, dessutom allt oftare i takt med att dödligt våld i kriminell miljö har ökat, att flera personer kan hållas ansvariga för gärningen utan att det alltid går att bevisa vem som gjort exakt vad. Ibland lyckas man identifiera en anstiftare men inte den som utfört själva våldshandlingen, och i en del fall kan flera lagföras för medhjälp genom att det anses bevisat att samtliga uppsåtligt medverkat i våldet men ingen har kunnat pekats ut som den som exempelvis hållit i vapnet. I denna rapport är det dock endast personer som bevisligen berövat en annan person livet som betraktas som gärningspersoner. Skälet är att bibehålla jämförbarheten över tid genom att använda samma definition som tidigare. Med det växande antalet händelser av dödligt våld i kriminell miljö, där anstiftare och medhjälpare kan spela en viktig roll, innebär det samtidigt en viss begränsning.⁷

Ett ”rörligt” material

Forskningsmaterialet bygger på vad som är känt i varje ärende vid tiden för datainsamlingen. Beroende på hur lång tid som förundersökningen har pågått har olika ärenden kommit olika långt i den rättsliga processen; vissa ärenden kan fortfarande vara öppna, medan andra är avslutade. Det gör att vissa uppgifter från tidigare insamlingsperioder kan ha justerats i efterhand (t.ex. efter ett nytt utfall i en överrätt) och kan skilja sig något mellan olika publikationer. Det gäller främst antalet kända gärningspersoner (t.ex. där vissa gärningspersoner fått en resning och blivit avskrivna, eller tvärtom dömts efter datainsamlingsperioden). Det kan dock även ha betydelse för det totala antalet fall av dödligt våld (t.ex. om rätten senare bedömer händelsen som en olycka⁸). Justeringarna är dock inte så omfattande att de skulle kunna påverka den övergripande tolkningen av resultaten.

Litet mörkertal

De flesta fall av dödligt våld kommer till rättsväsendets kännedom, vilket gör att mörkertalet är lågt jämfört med många andra brottstyper. Men även i uppgifter om dödligt våld kan ett visst mörkertal vara aktuellt. Det rör framför allt tre omständigheter. För det första kan det finnas personer som

⁷ Även om anstiftare och medhjälpare inte ingår i den beskrivna populationen av gärningspersoner, har man tagit hänsyn till dem vid beräkning av själva uppkläringen.

⁸ Om rätten däremot friar en åtalad utifrån skuldfrågan, och inte utifrån att händelsen inte bedömdes vara dödligt våld, förblir fallet en del av det granskade materialet. Däremot kodas inte uppgifter om gärningspersonen.

anmälts försvunna och förblir saknade, där dödligt våld förekommit men misstanken inte har registrerats. För det andra kan det finnas personer, oftast utan anknytning till Sverige, som fallit offer för dödligt våld i landet men aldrig anmälts försvunna här, och vars kroppar aldrig har påträffats. Slutligen kan det hända att personer fallit offer för dödligt våld och kroppen har påträffats, men varken polis eller rättsläkare misstänker att ett brott har begåtts. Den eventuella årliga förekomsten av sådana fall är svår att uppskatta men det rör sig rimligtvis om ett fåtal händelser. Mörkertalet är däremot betydande när det gäller kartläggningen av gärningspersonerna, eftersom många förblir okända. Det gäller främst dödligt våld i kriminell miljö (Brå 2019b).

Dödsorsaksdata i jämförelsen med övriga Norden

I jämförande analyser av dödligt våld i de nordiska länderna har uppgifter från dödsorsaksregistren använts i stället för Brås forskningsmaterial. Dödsorsaksdata har tidigare bedömts som mer tillförlitliga vid jämförelser av dödligt våld mellan olika länder (Aebi och Linde 2014) på grund av mer enhetliga definitioner och registreringsrutiner jämfört med data från rättsväsendet. Brå har, förutom data från Socialstyrelsens dödsorsaksregister, inhämtat data från Norge (Folkehelseinstituttet), Danmark (Sundhetsdata) och Finland (Statistics Finland). Uppgifterna avser personer som under 2000–2022 avlidit till följd av övergrepp från en annan person enligt ICD-10⁹ (diagnoskoder X85-Y09), och möjliggör att studera händelser av dödligt våld uppdelat efter våldsmetod (i det här fallet skjutvapen, kniv eller annat skärande eller stickande föremål respektive övriga våldsmetoder).

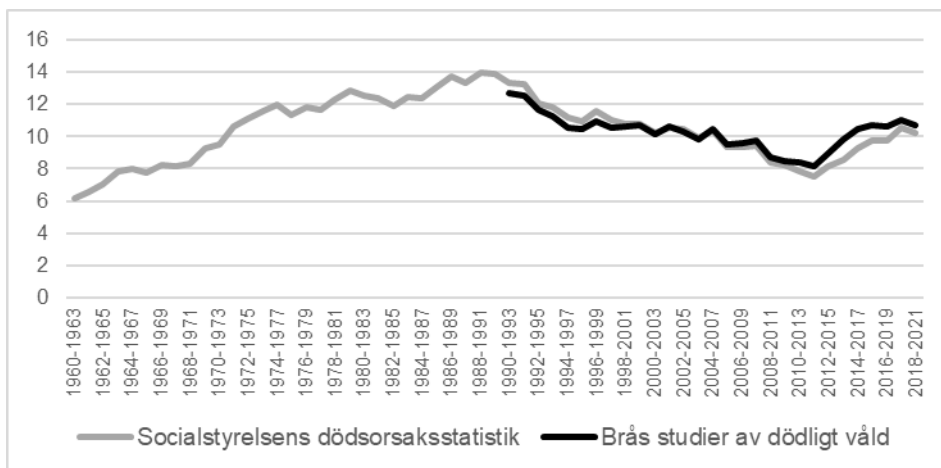
För Sveriges del följer Socialstyrelsens dödsorsaksdata och Brås data från rättsväsendet varandra mycket väl (figur 1). Under de åren när data från båda källor funnits tillgängliga har uppgifterna närmast överlappat varandra. Under det senaste decenniet har en viss diskrepans vuxit fram, med högre tal baserade på fall registrerade hos rättsväsendet jämfört med dödsorsaksdata.¹⁰ Det finns en systematisk skillnad i avgränsningen mellan dessa två källor på så sätt att Brås data omfattar samtliga personer avlidna inom Sverige oavsett härkomst, medan dödsorsaksregistret omfattar enbart

⁹ International Classification of Diseases, tionde utgåvan.

¹⁰ En särskild analys visar att diskrepansen mellan Brås och Socialstyrelsens uppgifter är minst för dödligt våld med skjutvapen, medan den är något större vad det gäller knivrelaterat dödligt våld och störst vid våld med övriga metoder.

personer folkbokförda i Sverige, inklusive avlidna i utlandet. En möjlig delförklaring till den växande skillnaden kan vara att fler personer som inte varit folkbokförda i landet under de senaste åren har avlidit i dödligt våld inom Sveriges gränser, och dessa personer saknas i statistiken från dödsorsaksregistret. Andra orsaker, som ändrade registreringsrutiner, kan dock inte uteslutas.¹¹

Figur 1. Antal avlidna per miljon invånare. Dödligt våld enligt dödsorsaksregistret respektive rättsväsendet 1960–2021, glidande fyraårsmedelvärde.

Kontroll för befolkningsstorlek

I Brås tidigare kartläggningar har uppgifter om trender i dödligt våld redovisats i absoluta tal. Tidsserien sträcker sig nu över mer än tre decennier och under denna period har befolkningen ökat med en dryg femtedel, motsvarande cirka 1,9 miljoner invånare. Av det skälet redovisas här för första gången antalet händelser av dödligt våld genomgående per miljon invånare. En sådan redovisning leder till mer rättvisande slutsatser om utvecklingen. De absoluta antalen avlidna presenteras i bilaga 2, och i båda fall redovisas uppgifterna som glidande fyraårsmedelvärden, för att bättre illustrera trenderna bortom de relativt stora årliga skiftningarna.

Rapportens disposition

Rapportens resultat presenteras i tre olika kapitel. Inledningsvis beskrivs trender i dödligt våld i Sverige och övriga Norden, baserat på

¹¹ På Socialstyrelsens hemsida anges att bortfallet är litet men att det finns ett antal fall årligen där läkarintyget saknas. Om sådant bortfall har blivit större över tid är oklart. Källa: <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/register/dodsorsaksregistret/framställning-och-kvalitet/>

dödsorsaksstatistik för perioden 2000–2022. Med hjälp av Brås forskningsmaterial om dödligt våld analyseras sedan utvecklingen sedan 1990-talet, med särskilt fokus på karaktären av brotten under 2018–2021. Ett sista resultatkapitel innehåller en fördjupad beskrivning av de tre vanligaste kategorierna av dödligt våld. Rapporten avslutas med slutsatser och en diskussion där resultaten sätts i en vidare kontext.

Dödligt våld i Sverige och övriga Norden

Syftet med detta kapitel är att inledningsvis placera utvecklingen av dödligt våld i Sverige i ett bredare sammanhang genom att jämföra landets trender med utvecklingen i övriga nordiska länder – Danmark, Norge och Finland. Resultaten presenteras utifrån våldsmetod, det vill säga särredovisat för dödligt våld med skjutvapen, med kniv eller annat skärande eller stickande föremål respektive med övriga metoder.

I ett europeiskt perspektiv är det kartlagt att den ökande trenden av dödligt våld i Sverige sedan runt 2013, som främst är kopplat till skjutvapenväldet, inte observeras i andra länder inom EU (Brå 2021a). Efter flera decennier av minskande nivåer inom i princip hela Europa (liksom i övriga Västvärlden) har den svenska trenden börjat utmärka sig genom den beskrivna uppgången. Men även om ökningen i Sverige är unik, visar en jämförelse av åtta europeiska länder att den generella minskningen av dödligt våld under de senaste åren har avstannat på flera håll inom kontinenten (Westfelt 2022). Även globalt tycks den sedan länge dokumenterade nedgången av dödligt våld ha brutits i vissa länder – inte minst i USA och Kanada (UNODC 2023). Inom Västeuropa pekas Belgien och Frankrike ut som länder med flest avlidna i dödligt våld (*intentional homicide*) per invånarantal år 2021, med 11 avlidna per miljon invånare. Sveriges nivå tillhör dock en av de högsta i Västeuropa, trots årliga skiftningar i den exakta rangordningen. Just år 2021 registrerades drygt 10 avlidna i dödligt våld per miljon invånare i Sverige, men enligt statistiken för 2023 (Brå 2024c) motsvarade nivån 11,5 avlidna per miljon invånare.¹²

Att uppdatera en liknande europeisk jämförelse är inte syftet i denna rapport, men i figur 2–5 jämförs de senaste uppgifterna om dödligt våld i Sverige med data från övriga Norden.

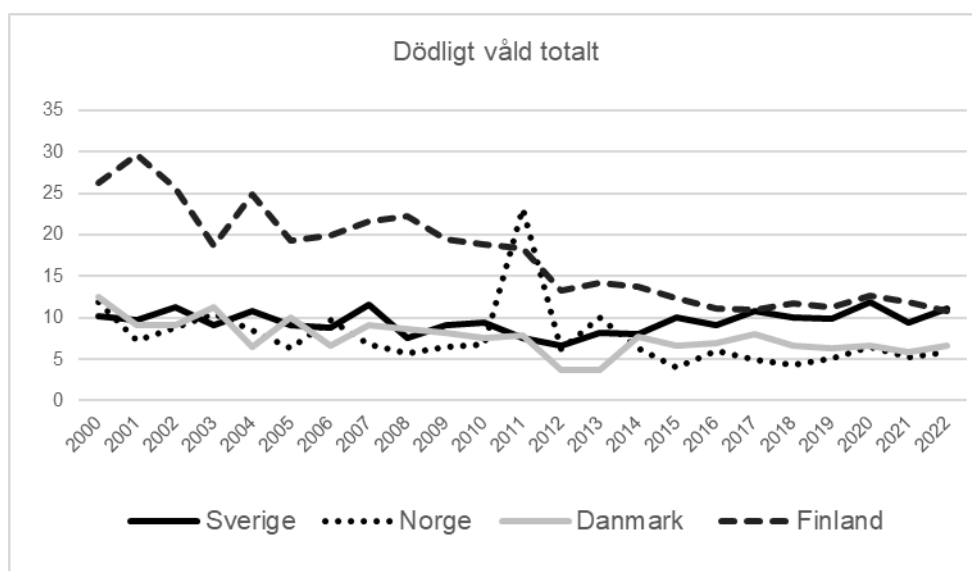
Minskning av dödligt våld i Norden, men inte de senaste åren

Totalt sett noteras liknande nivåer och en successiv minskning av dödligt våld både i Danmark, Sverige och Norge (bortsett från den extrema toppen i

¹² För 2023 finns heller inga tillförlitliga internationella jämförelser tillgängliga ännu.

Norge 2011, året för terrordåden på Utøya) fram till ungefär omkring 2013, när trenden bryts i Sverige och nivån börjar öka (figur 2). Finlands nivåer har länge varit betydligt högre, med nära 30 avlidna per miljon invånare vid periodens början mot 10–12 avlidna i de övriga länderna, men det är också i Finland som den största minskningen har skett. De senaste åren ligger dödligt våld i Finland och Sverige på ungefär samma nivå, och nästan dubbelt så högt som nivån i Danmark och Norge. Det kan även noteras att den tidigare minskningen i Finland, men även i Norge och Danmark, tycks ha avstannat efter mitten av 2010-talet.

Figur 2. Antal avlidna per miljon invånare i dödligt våld totalt 2000–2022, i Sverige och andra nordiska länder. Källa: Dödsorsaksuppgifter från Socialstyrelsen (Sverige), Sundhetsdata (Danmark), Folkehelseinstituttet (Norge) och Statistics Finland (Finland).

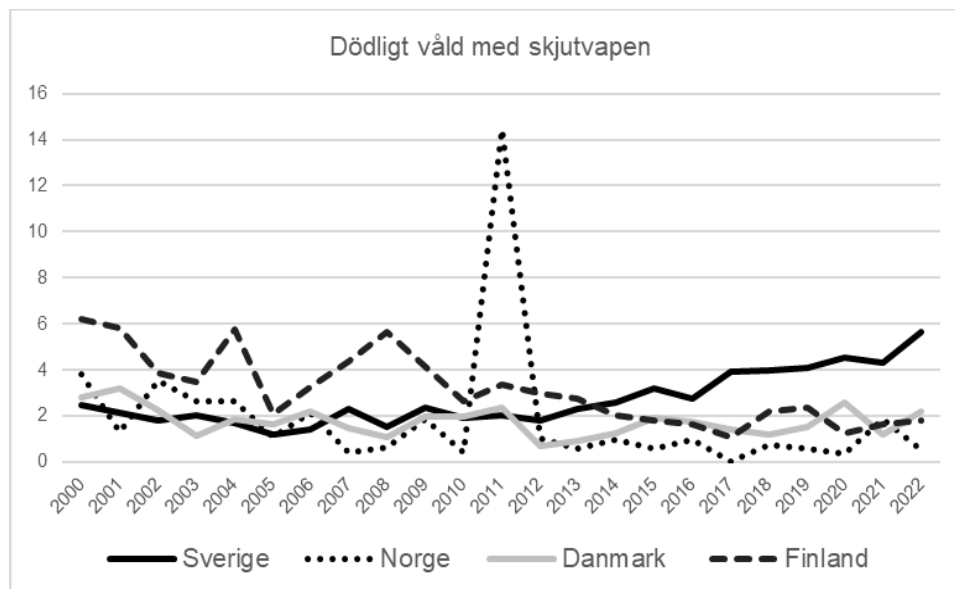

Dödsskjutningarna ökar enbart i Sverige

Det är enbart i Sverige som det dödliga skjutvapenvåldet ökar, och har nått särskilt höga nivåer under 2022 (5,6 avlidna per miljon invånare, se figur 3). Fram till 2013 hade Sverige ungefär samma nivå och utveckling av dödligt skjutvapenvåld som Norge och Danmark, varefter trenderna går isär, med en tydlig uppgång i Sverige. Några extrema händelser utmärks i statistiken, som den nämnda terrorattacken på Utøya i Norge 2011 och två skolskjutningar i Finland under 2007 och 2008. Uppgången år 2004 i Finland tillskrivs ändringarna av alkoholskattreglering i landet, som medförde en generell ökning av våldsbrott (Sirén och Lehti 2006).

Danmark¹³ nämns ibland som ett av de europeiska länder där gängrelaterad brottslighet skapar växande oro (UNODC 2023). Det återspeglas dock inte i statistiken över dödligt våld med skjutvapen – brott som (inte bara i Sverige) förknippas med kriminella nätverk. Antalet avlidna var något högre från och med 2020 i Danmark jämfört med åren innan men det finns ingen tydlig ökande trend, och nivån är i slutet av perioden betydligt lägre än den i Sverige. I början av perioden är det i stället Finland som med sina 6,2 avlidna per miljon genom skjutning uppvisar en klart högre nivå än de övriga tre länderna, inklusive Sverige. Liksom för dödligt våld totalt är det i Finland som den största minskningen av dödligt skjutvapenvåld har ägt rum.

Figur 3. Antal avlidna per miljon invånare i dödligt våld med skjutvapen 2000–2022, i Sverige och andra nordiska länder. Källa: Dödsorsaksuppgifter från Socialstyrelsen (Sverige), Sundhetsdata (Danmark), Folkehelseinstituttet (Norge) och Statistics Finland (Finland).

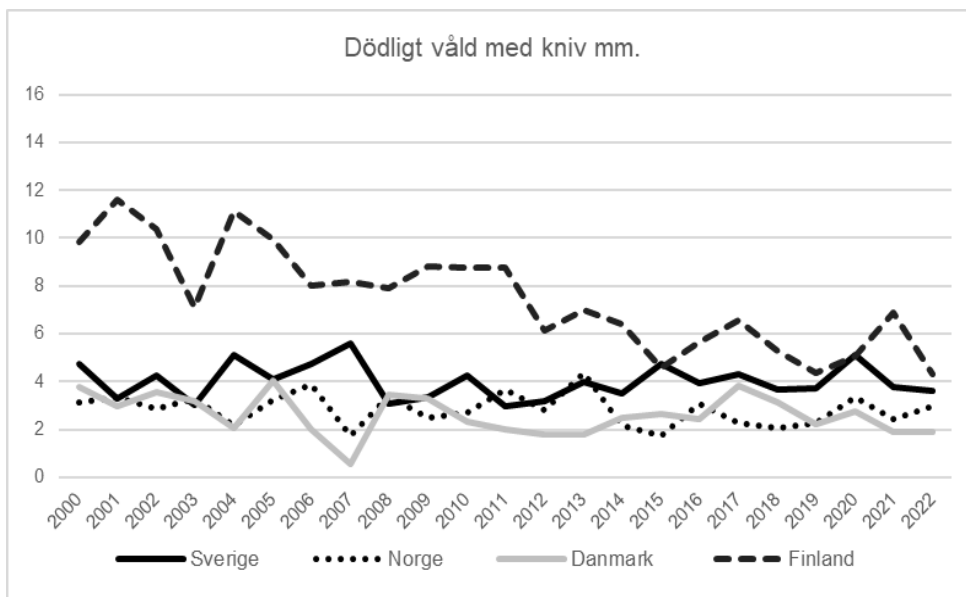
Ingen tydlig trend i dödligt knivvåld i ett längre perspektiv – utom minskningen i Finland

I Sverige, liksom i Norge och Danmark har det, sett till hela den studerade perioden, inte skett någon tydlig förändring av dödligt våld med kniv eller annat skärande eller stickande föremål (figur 4). De senaste cirka fem åren,

¹³ Danska uppgifter om dödligt våld har under de senaste åren haft något försämrad kvalitet, något som närmare diskuteras i en tidigare rapport (Brå 2021a).

liksom delar av den föregående perioden, har dock nivån i Sverige legat högre än i både Danmark och Norge och fluktuerat runt 4 avlidna per miljon invånare. I Finland har däremot dödligt våld med kniv eller annat skärande eller stickande föremål mer än halverats sedan millennieskiftet, när det uppvisade jämförelsevis mycket höga nivåer (nära 12 avlidna per miljon invånare). I slutet av perioden är skillnaden i nivån inte särskilt stor mellan Finland och Sverige, samtidigt som antalet avlidna, sett till befolkningsstorlek, är högre än i både Norge och Danmark.

Figur 4. Antal avlidna per miljon invånare i dödligt våld med kniv eller annat skärande eller stickande föremål 2000–2022, i Sverige och andra nordiska länder. Källa: Dödsorsaksuppgifter från Socialstyrelsen (Sverige), Sundhetsdata (Danmark), Folkehelseinstituttet (Norge) och Statistics Finland (Finland).

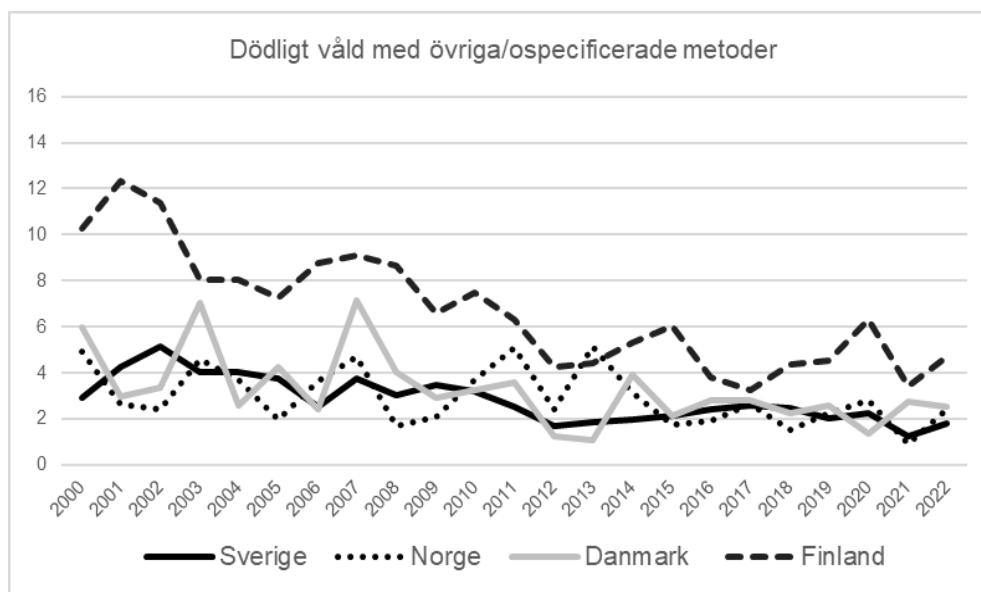
Minskning av övriga fall i hela Norden

Övriga händelser omfattar dödligt våld med andra våldsmetoder, exempelvis med trubbigt föremål, men även strypning, kvävning, eller rent handkraftsvåld genom slag eller sparkar. I enstaka fall kan offret ha utsatts för brand, förgiftning, dränkning eller blivit påkörd med ett fordon, m.m. Även dessa övriga fall (inklusive dödligt våld med ospecificerade metoder¹⁴) var initialt avsevärt högre i Finland än i de övriga tre länderna, med en tydlig minskning under perioden. En nedgång, fast från lägre nivå,

¹⁴ I ett fåtal fall årligen innehåller dödsorsaksdata ingen information om våldsmetoden, även om det har konstaterats att personen miste livet genom våld från en annan person.

observeras dock även i Sverige, liksom Danmark och Norge (figur 5), och nivåerna är likartade i dessa tre länder.

Figur 5. Antal avlidna per miljon invånare. Dödligt våld med övriga våldsmetoder 2000–2022, i Sverige och andra nordiska länder. Källa: Dödsorsaksuppgifter från Socialstyrelsen (Sverige), Sundhetsdata (Danmark), Folkehelseinstituttet (Norge) och Statistics Finland (Finland).

Sammanfattningsvis kan konstateras att under det nya millenniets första decennium har det dödliga våldet minskat i Norden, och det gäller i synnerhet Finland där nivån var särskilt hög i periodens början. Runt mitten av 2010-talet har denna minskning avstannat i samtliga länder, och i Sverige övergått till en ökning. Motsvarande beskrivning gäller det dödliga skjutvapenvåldet; medan ökningen är markant i Sverige visar kurvan för de övriga tre länderna inte på någon tydlig trend under de senaste åren, efter en längre period av minskning i samtliga länder. För dödligt våld med kniv eller annat skärande eller stickande föremål observeras inga tydliga trender i ett längre perspektiv, utom minskningen i Finland – från en mycket hög nivå. Dödligt våld med övriga metoder har minskat i samtliga fyra länder under hela den studerade perioden.

Dödligt våld i Sverige sedan 1990

I det följande redogörs för trender i dödligt våld i Sverige sedan 1990 och fram till och med 2021, med särskilt fokus på den senaste perioden för vilken data samlats in (2018–2021). Där uppgifterna varit tillgängliga har tidsserierna kompletterats med aktuell statistik över *Konstaterade fall av dödligt våld* under 2022 och 2023 (Brå 2024c). Analyserna baserar sig på uppgifter från domar och förundersökningar, och syftar till att beskriva offren och gärningspersonerna, men även undersöka var och när brottet ägde rum, vilka våldsmetoder som användes och i vilket sammanhang.

Vilka är offren?

Ökning av antalet män även när hänsyn tas till befolkningsstorlek

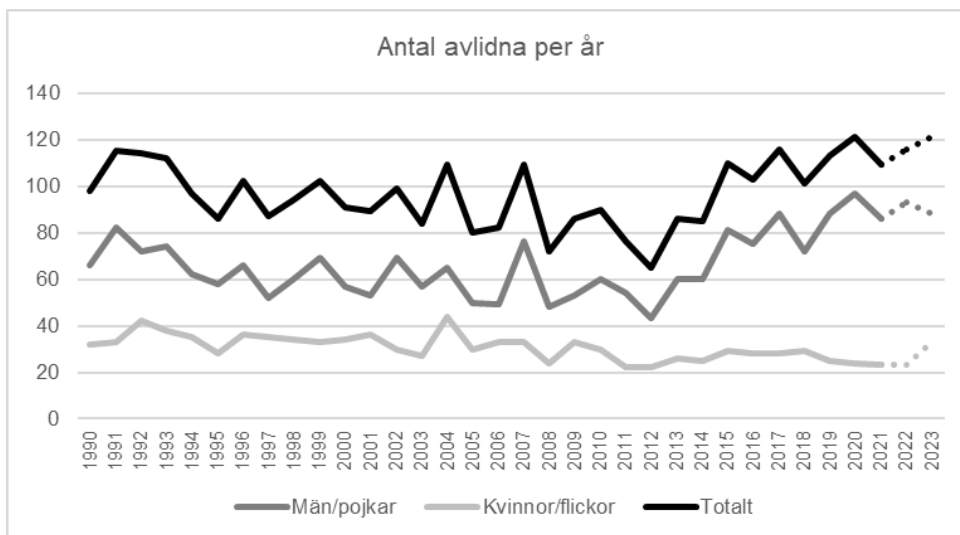
Under 2023 har 121 personer blivit offer för dödligt våld i Sverige, enligt statistiken över *Konstaterade fall av dödligt våld* (Brå 2024c). Det motsvarar 11,5 avlidna per miljon i befolkningen. I ett längre perspektiv har det dödliga våldet i Sverige, precis som i de flesta industrialiserade länder, ökat under efterkrigstiden fram till omkring 1990, varpå en nedgång har skett (se figur 1 i Metod och material). Sedan 2013 har det dödliga våldet ökat igen.

En liknande trend observeras oavsett om man utgår från antalet avlidna i absoluta tal (figur 6), eller kontrollerat för förändringar i befolkningsstorlek (figur 7). Ökningen är dock mindre tydlig i det sistnämnda fallet, åtminstone sett till hela den studerade perioden. Med hänsyn till befolkningsökningen är nivån fortfarande något lägre idag än vad som redovisades i början av 1990-talet (som högst drygt 13 avlidna per miljon invånare under 1991–1992), även om skillnaden är liten. Slutsatsen om den ökande trenden förändras inte heller om data från 2022 och 2023 adderas till serien, utifrån Brås statistik över *Konstaterade fall av dödligt våld* (bruten linje).

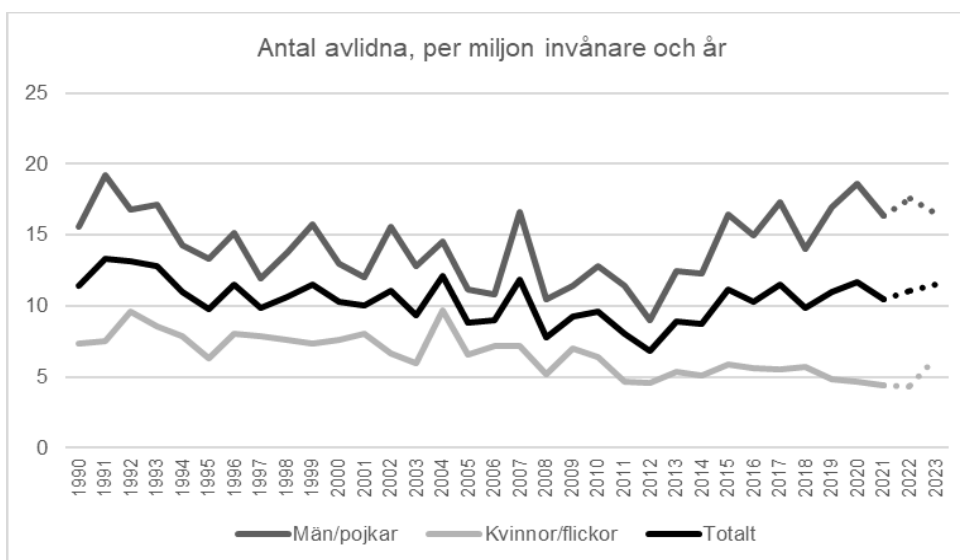
Antalet avlidna män har under 2020 passerat 1990-talets högsta värden; i absoluta tal dödades 97 män eller pojkar det året. Kontrollerat för befolkningsökning var dock nivån även i detta fall något högre i periodens början. Antalet avlidna kvinnor har varierat runt 25–30 årligen utan en tydlig trend, eller möjligen en svag minskning när hänsyn tas till befolkningen. Relativt sett har därmed *andelen* kvinnor bland avlidna i

dödligt våld minskat över tid. Fram till cirka 2013 varierade andelen kvinnor runt 35 procent, medan den under de senaste åren motsvarar 23–27 procent av alla avlidna.

Figur 6. Absolut antal avlidna i dödligt våld per år i Sverige, 1990–2021/23 (inklusive konstaterade fall av dödligt våld för 2022–2023, bruten linje). Totalt, samt kvinnor och män.

Figur 7. Antal avlidna per miljon invånare. Dödligt våld per år i Sverige 1990–2021/23 (inklusive konstaterade fall av dödligt våld för 2022–2023, bruten linje). Totalt, samt kvinnor och män.

Olika trender för olika åldersgrupper

I figur 8 redovisas trender i antalet avlidna i dödligt våld för ett antal ålderskategorier, för män respektive kvinnor.¹⁵ Här, och i de flesta kommande analyserna av trender, redovisas uppgifterna som ett glidande fyraårsmedelvärde.¹⁶ Syftet är att utjämna de annars stora årsvariationerna när mindre underkategorier av dödligt våld studeras, och därmed bättre synliggöra övergripande trender. Utvecklingskurvorna redovisas genomgående med hänsyn till befolkningsstorlek, eftersom den svenska populationen ökade med en dryg femtedel under den studerade perioden. I bilaga 2 återges motsvarande trender i absoluta tal.

Ökningen avser främst yngre män

Det är framför allt antalet avlidna unga män som tydligt avviker från andra kategorier med en skarpt ökande trend sedan 2013. Under 2021, dödades 41 män i 15–29-årsåldern,¹⁷ vilket motsvarar 42 män per miljon invånare i motsvarande åldersgrupp. Det kan jämföras med 28 män i samma ålder som enligt Global Study on Homicide ska ha blivit offer för dödligt våld i Europa under samma år, räknat per miljon invånare (UNODC 2023). Med andra ord är nivån av dödligt våld mot unga män mycket hög i Sverige – både historiskt, och i jämförelse med andra europeiska länder (se även Brå 2021a). Trots en del årliga variationer observeras ingen tydlig trend för män i övriga ålderskategorier.

Variierande trender för kvinnor i olika åldrar

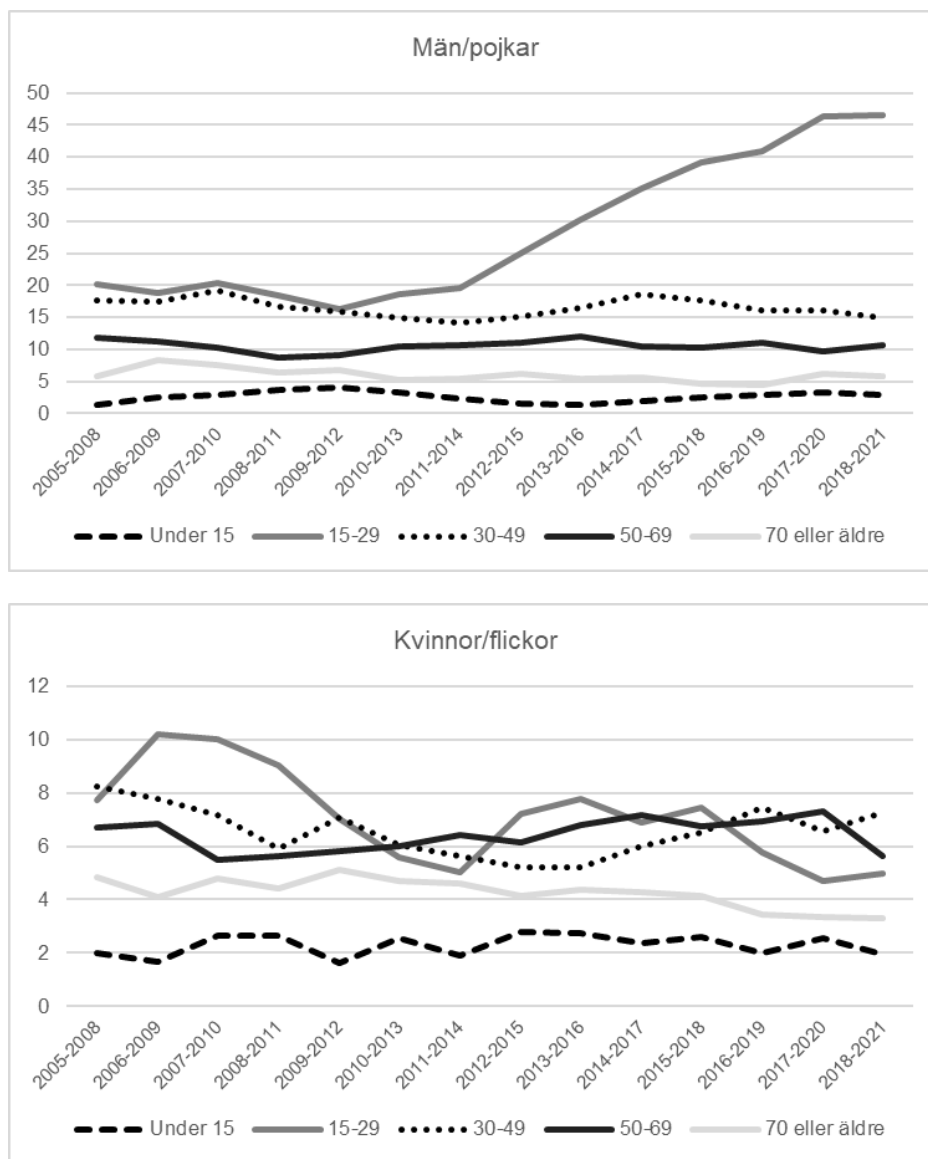
Bland avlidna kvinnor var det ålderskategorin 15–49 år som dominerade under andra delen av 00-talet, med en minskning fram till omkring 2015. Under större delen av perioden observeras samtidigt en svag ökning av antalet kvinnliga offer i åldern 50–69 år, och sedan cirka 2015 kan en viss uppgång noteras även för kvinnor i 30–49 års ålder, efter en tidigare minskning. För de äldsta kvinnorna, 70 år och äldre, har trenden varit tydligt minskande sedan kring 2010. Sammanfattningsvis kan man konstatera att även om dödligt våld mot kvinnor generellt inte har ökat, eller till och med svagt minskat sett till befolkningstal, gäller inte det för alla ålderskategorier.

¹⁵ Tidsserien begränsar sig till data från 2005 och framåt på grund av mer omfattande bortfall när det gäller offrens ålder under tidigare period. Se även beskrivning i Metod och material.

¹⁶ Ett glidande medelvärde innebär att flera närliggande års medelvärde redovisas i stället för värdet för specifika år.

¹⁷ Antalet var ännu högre året innan, 2020, då 54 män i 15–29 års ålder utsattes för dödligt våld i Sverige.

Figur 8. Antal avlidna per miljon invånare, efter kön och ålder. Dödligt våld 2005–2021, glidande fyraårsmedelvärde.

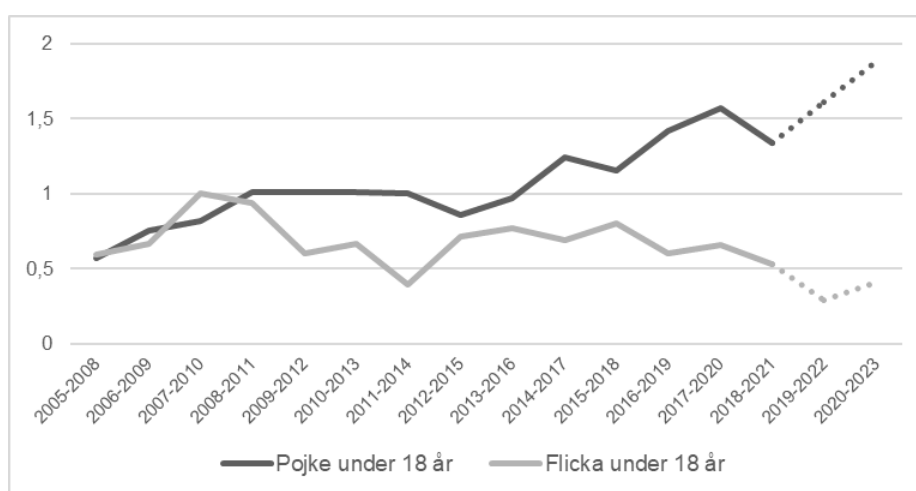

Dödligt våld mot barn minskar, utom mot tonårspojkar

Studier av dödligt våld mot barn fokuserar typiskt sett på avlidna under 15 år. Dessa brott har tidigare minskat i Sverige (se exempelvis Sturup och Granath 2015), men sedan 2005 är nivån relativt stabil. Under de senaste åren har i snitt två flickor och fyra pojkar under 15 år årligen avlidit till följd av dödligt våld (figur 8B i bilaga 2).

En annan bild visas dock när gränsen dras vid 18 år, se figur 9. Sedan mitten av 00-talet ökar antalet utsatta pojkar under 18 år mycket tydligt, medan ingen tydlig trend, eller möjligen en svag minskning, observeras för flickor i samma ålder. Enligt statistiken över *Konstaterade fall av dödligt våld*, markerad med en bruten linje, har ökningen för pojkar fortsatt och varit mycket skarp även de senaste åren, 2022 och 2023. Under 2023 dödades 13 pojkar under 18 år, enligt dessa uppgifter (figur 9B i bilaga 2).

Figur 9. Antal avlidna per miljon invånare, pojkar och flickor under 18 år. Dödligt våld 2005–2021/23 (inklusive konstaterade fall av dödligt våld för 2022–2023, bruten linje), glidande fyraårsmedelvärde.

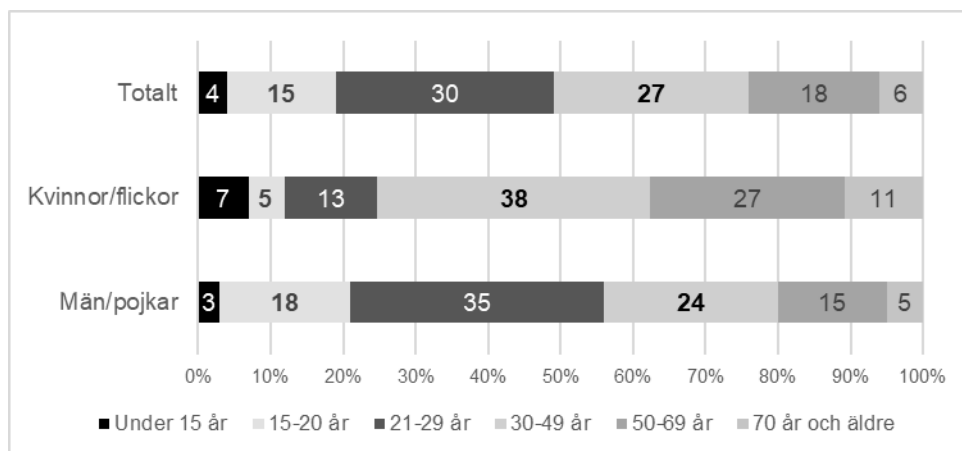

Sammanfattningsvis har det under den studerade perioden skett förändringar i åldersfördelningen för både män och kvinnor avlidna i dödligt våld, men tydligast är ökningen när det gäller unga män och pojkar.

Kvinnor färre och äldre än män

Under 2018–2021, det vill säga de senaste åren i Brås forskningsmaterial, har totalt 444 personer registrerats som avlidna till följd av våld från en annan person. Av dessa har 101 varit kvinnor eller flickor, vilket motsvarar 23 procent. Som figur 10 visar, skiljer sig åldersfördelningen efter kön. Medan över hälften av de avlidna männen är unga vuxna under 30 år, är nästan fyra av tio avlidna kvinnor i åldern 30–49 år, och många är ännu äldre. Medianålder bland samtliga avlidna är 30 år, men skillnaden är väsentlig mellan män (27 år) och kvinnor (40 år).

Figur 10. Ålder och kön bland avlidna vid dödligt våld under 2018–2021 (n=444). Procent.

Allt fler avlidna hade missbrukat droger

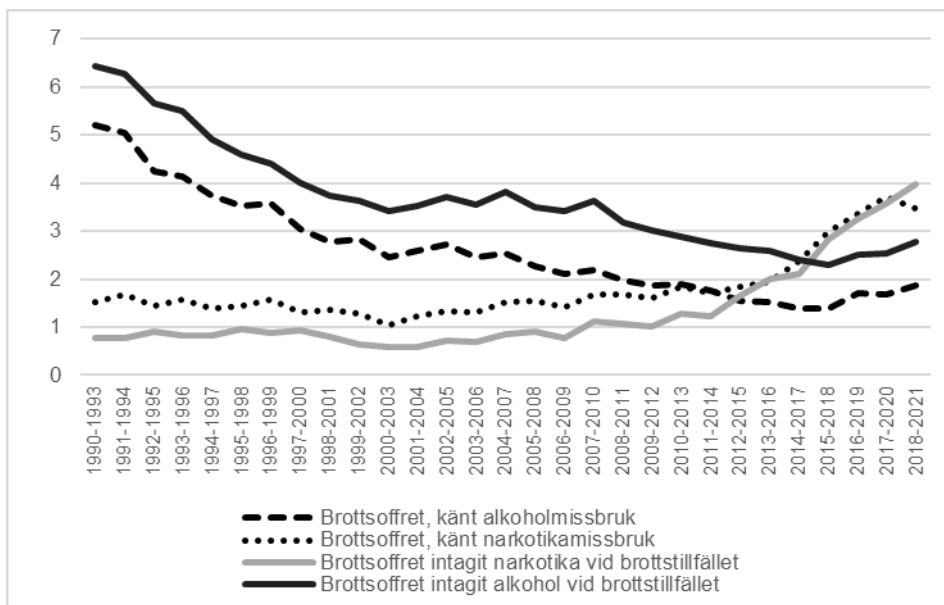
Ur obduktionsprotokollet kan ofta utläsas om den avlidne varit påverkad av alkohol eller narkotika vid gärningen, och i utredningen framgår i vissa fall också om personen har en dokumenterad historik av missbruk, eller om det finns indikationer på det¹⁸. Som framgår av figur 11 har kopplingen till alkohol- respektive narkotikamissbruk hos de avlidna haft motsatta utvecklingskurvor, och detsamma gäller även påverkan vid brottet. I början av perioden var de alkoholrelaterade händelserna betydligt fler än vid periodens slut, och flerfaldigt vanligare än fall med ett drogmissbrukande offer. Att offret var narkotikapåverkat vid brottet var ovanligt i början av 1990-talet (och även fram till omkring 2010), medan många avlidna hade alkohol i blodet. Vid periodens slut är situationen den omvända, efter en långvarig minskning av alkoholrelaterade fall och en skarp ökning av händelser där det förekommit kopplingar till narkotika. Ökningen gäller både offrens missbruk generellt och drogpåverkan vid dödsfallet. Under den undersökta periodens sista år ligger dessa fall på en klart högre nivå än händelser kopplade till alkohol. Minskningen i de alkoholrelaterade fallen har dock avstannat något, och en viss ökning observeras igen sedan mitten av 2010-talet.

Det tycks vara vanligare med både missbruk och påverkan vid brottet hos män som avlidit i dödligt våld jämfört med kvinnor, om uppgifter för enbart

¹⁸ Det kan exempelvis handla om att personen har vårdats för sitt missbruk eller att vittnen beskriver en problematisk konsumtion eller missbruk av alkohol eller droger hos offret.

2018–2021 analyseras (redovisas inte i diagram). Det gäller i synnerhet narkotika. Exempelvis har totalt 43 procent av de avlidna männen, enligt vad som framgår i utredningarna, varit påverkade av narkotika vid brottet. Det kan jämföras med 19 procent bland kvinnor. Könsskillnaderna är mindre när det gäller alkohol.

Figur 11. Antal avlidna per miljon invånare med alkohol- och narkotikamissbruk, samt påverkan vid brottstillfället. Dödligt våld 1990–2021, glidande fyraårsmedelvärde.

Region, brottsplats och tid för brotten

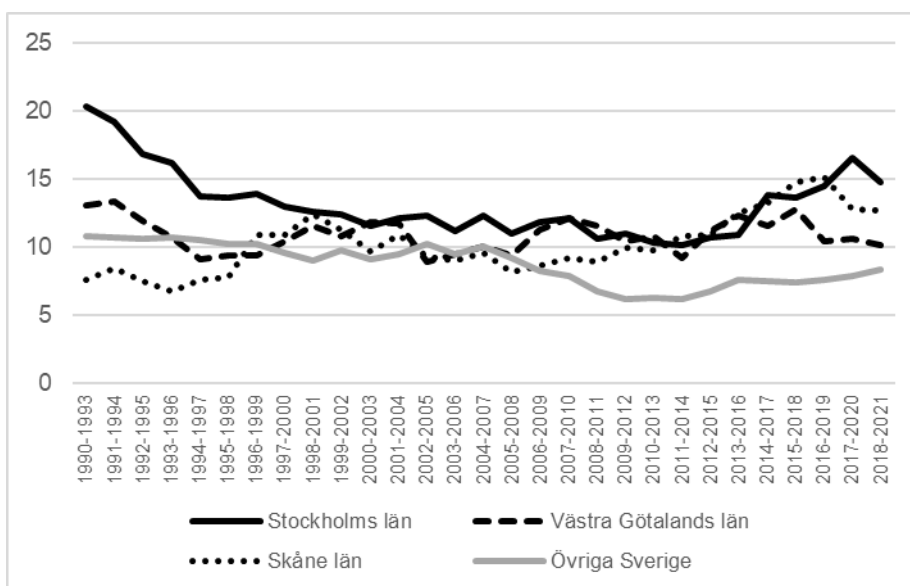
Störst ökning i Stockholms län och Skåne

Det dödliga våldet uppvisar olika utvecklingskurvor i de tre storstadslänen, respektive i övriga landet (figur 12). I början av 1990-talet var nivån i särklass högst i Stockholms län, motsvarande över 20 avlidna per miljon invånare. Under 1990-talet skedde dock en kraftig nedgång i länet, som – om än i långsammare takt – fortsatt även under perioden därefter, för att sedan igen tydligt öka under 2010-talet. Trots den senaste ökningen är dock antalet avlidna i dödligt våld, med hänsyn till befolkningsstorlek, fortfarande lägre i Stockholms län än under den första delen av 1990-talet.

Även i Skåne län observeras en uppgång, men i det här fallet från den lägsta nivån i periodens början till i mitten av 2010-talet – då antalet var som

högst (runt 15 avlidna per miljon invånare).¹⁹ Ökningen kan beskrivas som koncentrerad till två perioder, dels senare delen av 1990-talet, dels perioden från mitten av 00-talet och framåt. Det kan noteras att det enbart är i Skåne län som nivån är högre vid periodens slut än vid dess början. Vad det gäller Västra Götaland kan man däremot inte tala om någon tydlig trend sett till hela perioden, trots vissa upp- och nedgångar, ibland flera år i rad.

Figur 12. Antal avlidna per miljon invånare i storstadslän och övriga landet. Dödligt våld 1990–2021, glidande fyraårsmedelvärde.

Ökning även utanför storstäderna

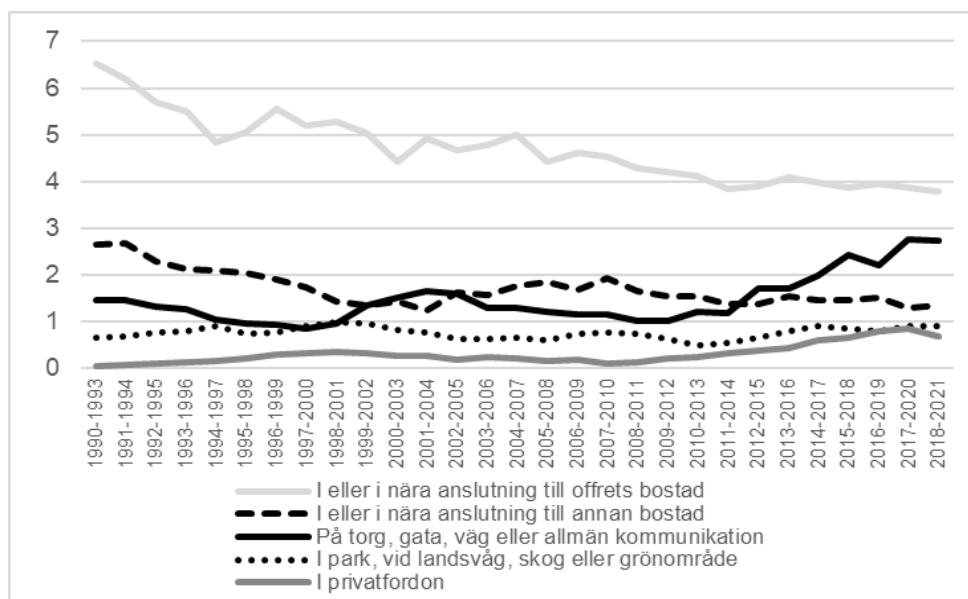
I övriga län, det vill säga regioner utanför storstäderna, har nivån varit stabil och motsvarande cirka 10–11 avlidna per miljon invånare årligen mellan 1990 och mitten av 00-talet, varpå det skedde en minskning. Den har dock under de senaste tio åren ersatts med en svag uppgång. Över lag förekommer det större spridning mellan länen vid periodens början och slut, medan de regionala skillnaderna var klart mindre åren efter millennieskiftet – när den totala nivån av dödligt våld i Sverige var som lägst. Skiftningarna över tid speglar alltså mest förändringar i storstadslänen.

¹⁹ Högsta nivån, motsvarande 19 avlidna per miljon invånare, observeras 2016.

Färre brott i bostadsmiljö, fler på en öppen gata

Som framgår i figur 13 har det också skett en del skiftningar i frågan om platsen där det dödliga våldet äger rum. Under hela perioden observeras en successiv minskning av antalet fall som skett i offrets hem (inklusive ett gemensamt hem med gärningspersonen) eller dess närhet, även om det fortfarande är den vanligaste brottsplatsen. Till skillnad från början av 1990-talet, när ett 60-tal personer per år dödades i det egna hemmet, är motsvarande siffra på senare tid ungefär 40 personer per år (se figur B13 i bilaga 2). Den nivån har varit relativt stabil under de senaste tio åren. Motsatsen gäller dock händelser som sker på offentliga platser, som på en gata, torg eller i kollektivtrafiken. Här noteras en tydlig ökning sedan början av 2010-talet, och i slutet av perioden rör det sig om nästan 30 händelser om året (figur B13 i bilaga 2); det innebär mer än en fördubbling sedan periodens början. En annan typ av brottsplats som förekommer allt oftare vid dödligt våld är ett privat fordon. Sådana händelser var sällsynta under 1990-talet, medan de vid periodens slut motsvarar i snitt sju fall om året.

Figur 13. Antal avlidna per miljon invånare efter typ av brottsplats. Dödligt våld 1990–2021, glidande fyraårsmedelvärde.

Kvinnor dör i eget hem, män i utemiljö

Sett till den senaste perioden i Brås forskningsmaterial, 2018–2021, skedde var fjärde händelse i en gatumiljö, men bostäder har varit brottsplatsen i

nästan hälften (48 procent) av samtliga fall av dödligt våld (tabell 1). Den enskilt vanligaste platsen är brottsoffrets eget hem (35 procent). Sju av tio händelser när kvinnor dödas sker i deras egen bostad, eller i nära anslutning till den. Den vanligaste miljön vid dödligt våld mot män, aktuell i en tredjedel av händelserna, är däremot en allmän plats – öppen gata, torg eller kollektivtrafiken. Sådana miljöer är mycket ovanliga när våldet riktas mot kvinnor (4 procent).

Tabell 1. Brottsplats vid dödligt våld 2018–2021. Procent.

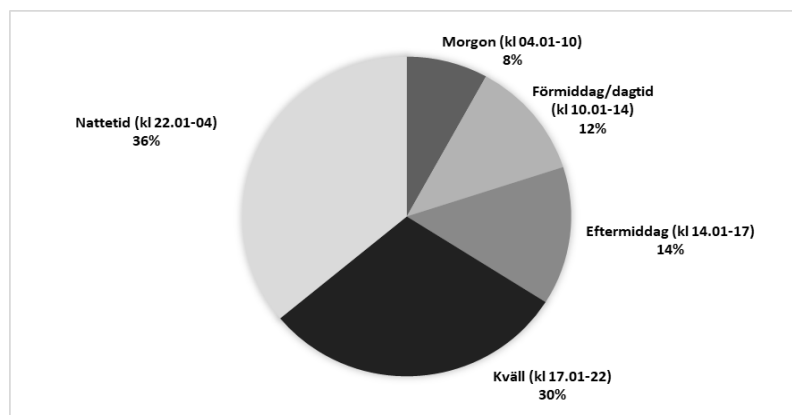
	Antal	Kvinnor/flickor	Män/pojkar	Totalt
		(n=101)	(n=343)	(n=444)
		%	%	%
I eller i nära anslutning till offrets bostad*	156	69	25	35
I eller i nära anslutning till gärningspersonens bostad	27	9	5	6
I eller i nära anslutning till annans bostad	29	2	8	7
På torg, gata, kollektivtrafik mm	113	4	32	25
Skogsparti, park, nära landsväg	36	3	10	8
I privatfordon	28	3	7	6
I eller nära en nöjeslokal	10	0	3	2
Annat/okänt	45	10	10	10
Totalt	444	100	100	100

*inklusive gemensam med gärningsperson

Två av tre fall av dödligt våld sker kvälls- och nattetid

En dryg tredjedel (36 procent) av brotten som begicks under 2018–2021 skedde under nattetid, mellan klockan 22 och 04 (figur 14). Nästan lika många händelser (30 procent) skedde dock under kvällen (17–22), medan dödligt våld mer sällan inträffade under morgon-, förmiddags- eller lunchtid.

Figur 14. Tid på dygnet för när det dödliga våldet inträffade, 2018–2021. Procent.

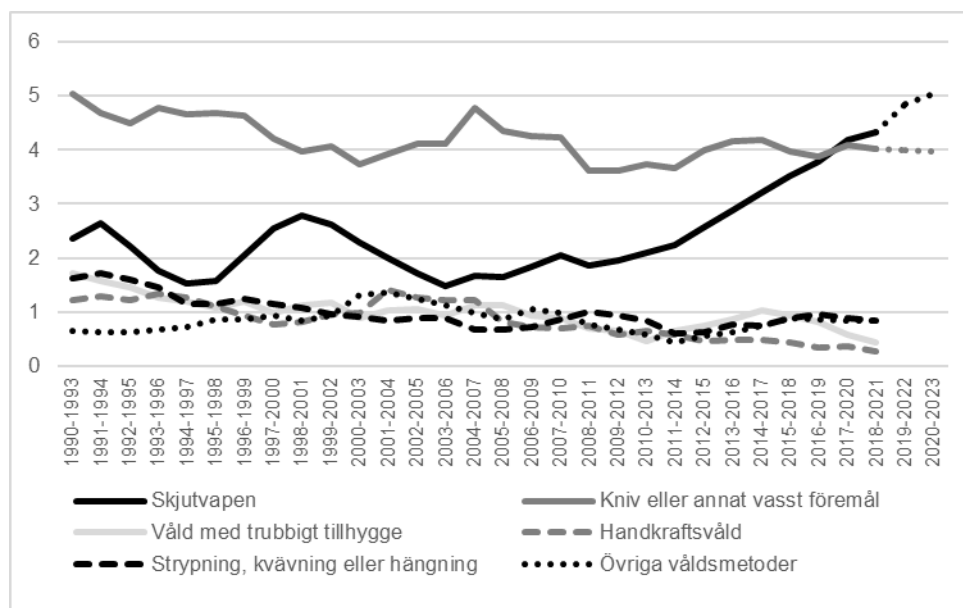

Våldsmetod och händelseförlopp

Skjutvapen nu vanligare än kniv

Två typer av våldsmetoder dominerar vid dödligt våld: kniv eller annat vasst föremål, respektive skjutvapen (figur 15). De knivrelaterade fallen har under hela perioden fluktuerat runt eller strax under 40 händelser årligen (se figur 15B i bilaga 2) och fram till nyligen varit den i särklass vanligaste våldsmetoden vid dödligt våld i Sverige. Sett till befolkningsökningen observeras en viss nedgång mellan 1990 och 2010, varefter nivån har varit relativt stabil. I absoluta tal har det dock skett en viss ökning i knivrelaterat dödligt våld sedan 2010 (se figur 15B i bilaga 2). Det ligger i linje med uppgifter om att allt fler har vårdats för knivskador under de senaste åren (Brå 2022, 2023b). Även om ökningen i dödligt våld med kniv jämnas ut när hänsyn tas till befolkningsstorlek, är det i ett förebyggande perspektiv värt att notera att det absoluta antalet händelser av knivvåld – både med och utan dödlig utgång – har ökat.

Figur 15. Antal avlidna per miljon invånare efter våldsmetod vid dödligt våld 1990–2021/23 (inklusive statistik över konstaterade fall av dödligt kniv- och skjutvapenvåld för 2022–2023, bruten linje), glidande fyraårsmedelvärde.

Antalet fall av dödligt våld med skjutvapen var däremot betydligt lägre i periodens början, runt 20 händelser per år (figur 15B i bilaga 2), men med stora variationer fram till mitten av 00-talet. Därefter har

dödsskjutningarna börjat öka på ett mer kontinuerligt sätt och har gjort det fram till i dag. Vid periodens slut ligger dessa fall på en högre nivå än knivrelaterat dödligt våld, och statistik över *Konstaterade fall av dödligt våld* visar på en fortsatt uppgång, medan dödligt våld med kniv har legat på en stabil nivå under 2022–2023. De sista redovisade åren motsvarar dödligt skjutvapenvåld 5 avlidna per miljon invånare per år, vilket kan jämföras med 4 avlidna i knivvåld.

Andra våldsmetoder har förekommit i en klart lägre utsträckning. Det gäller exempelvis användning av rent handkraftsvåld i form av slag och sparkar, men även våld med trubbigt föremål respektive strypning, hängning eller kvävning. Samtliga dessa händelser visar en liknande nivå och en tydlig nedåtgående trend under hela perioden.

Hälften av de avlidna männen har dödats med skjutvapen

Under 2018–2021 har dödsskjutningar stått för 40 procent av allt dödligt våld, tätt följt av knivrelaterade händelser (37 procent), se tabell 2. Nästan hälften av de avlidna männen har dödats med hjälp av skjutvapen, men det förekommer även att kvinnor skjuts ihjäl (13 procent). Det är vanligare att döden har orsakats av en kniv eller annat vasst föremål när en kvinna dödas (43 procent). Här är däremot skillnaden från männen inte lika stor som vid skjutvapenvåld, utan kniv är en våldsmetod som förekommer i stor utsträckning även när män dödas (36 procent).

Tabell 2. Olika våldsmetoder vid dödligt våld mot kvinnor och män 2018–2021. Procent. (Tal lägre än motsvarande fyra observationer redovisas inte pga. röjningsrisken).

	Antal	Män/pojkar (n=343) %	Kvinnor/flickor (n=101) %	Totalt (n=444) %
Kniv eller annat vasst föremål	166	36	43	37
Strypning, hängning eller kvävning	35	4	20	8
Skjutvapen	179	48	13	40
Våld med trubbigt föremål	18	2	10	4
Handkraftsvåld	11	3	2	3
Yxa	8	-	-	2
Rök eller brand	10	-	-	2
Drunkning	5	-	-	1
Explosion	0	-	-	0
Annat/okänt	8	-	-	2
Totalt	444	100	100	100

Relativt sett fler kvinnliga offer har dödats genom trubbigt våld eller genom strypning, hängning eller kvävning – som efter knivvåld är den näst vanligaste metoden vid dödligt våld mot kvinnor. Det kan även noteras att trots rapportering om flera sprängningar²⁰ var det ingen som avled till följd av en explosion under 2018–2021. Under tidigare år har det förekommit enbart i enstaka fall.

Ofta snabbt förlopp, men utdraget våld förekommer

Resultaten för 2018–2021 visar vidare att i stor andel fall (43 procent), oftast relaterat till en skjutning, var händelseförloppet mycket kort, sett till gärningspersonens agerande. I ungefär lika många händelser framgår det att våldsutövningen pågick under så pass lång tid att offret sannolikt hunnit känna dödsångest – något som ibland explicit lyfts i utredningen. Det gäller exempelvis när kniv har använts, eller vid strypning. I de återstående 6 procent av fallen (27 händelser) pågick våldet så pass länge att det närmast kan beskrivas som tortyrliknande. Det var ungefär lika vanligt att offret var en kvinna respektive en man. Vid dessa brott har främst ett mycket omfattande kniv- eller handkraftsvåld använts, eller flera våldsmetoder i kombination.

De flesta dör i direkt anslutning till brottet

Oavsett hur utdragen våldshandlingen är kan det variera om den utsatta avlider direkt, eller efter att det har gått viss tid sedan brottet. Sett till perioden 2018–2021 har sex offer av tio avlidit mycket snabbt – antingen direkt i samband med att angreppet pågick eller i nära anslutning till det (inom 30 minuter). I lika många fall inträffade dödsfallet innan offret hunnit komma under läkarvård, även om den uppgiften är relativt svårbedömd.²¹ I litteraturen har ibland förts fram en hypotes om att minskande tal av dödligt våld i viss grad kan förklaras med att sjukvården lyckas rädda fler liv än tidigare (t.ex. Chon 2002). Enligt hypotesen kan det ha att göra både med framsteg inom sjukvården, men även med det faktum att ambulansen snabbare larmas och kommer till brottsplatsen tack vare mobiltelefoni. Det är ett rimligt antagande, men en komplicerad omständighet att studera empiriskt. De svenska studier som ändå närmat sig frågan har inte hittat något starkt stöd för hypotesen (t.ex. Estrada

²⁰ <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/sprangningar-och-skjutningar/>

²¹ Det tycks vara mer eller mindre en rutin att ambulanspersonalen inleder livräddningsinsatser även om personen inte visar några livstecken. Att utgå från när personen, enligt dokumentationen, konstateras avliden kan också vara delvis missvisande, eftersom det främst är en administrativ uppgift inom vården, snarare än en exakt uppgift om när döden inträffade.

2005, Granath 2007). I Danmark har däremot Thomsen m.fl. (2020) funnit en viss sådan effekt vad det gäller knivskador, vilket delvis skulle kunna förklara att antalet knivskadade i Sverige ökar i högre takt än antalet avlidna i knivvåld. När det gäller skjutvapenvåld observeras däremot en tydlig ökning av både antalet skadade och avlidna (Brå 2022). Aborelius m.fl. (2022) menar att ökningen i antalet skotts-kadade i Sverige kräver bättre beredskap och ökad kunskap inom läkarkåren om hur man hanterar just vapens-kador.

Vilka är gärningspersonerna?

Som gärningsperson definieras här den som lagförts för det dödliga våldet, det vill säga för själva våldshandlingen, men även gärningspersoner som avlidit eller avvikit utomlands samt gärningspersoner under 15 år (dvs. inte straffmyndiga) ingår i definitionen (se Metod och material). Det är dock viktigt att ta hänsyn till att det med tiden har blivit allt svårare att klara upp händelser av dödligt våld, trots att brottskategorin traditionellt har haft en mycket hög uppkläring jämfört med andra brott. Under 1990–2010 har andelen uppklarade fall varierat mellan 80 och 90 procent, för att sedan början av 2010-talet sjunka till dagens knappa 70 procent.²² När det gäller dödligt våld under 2018–2021 har minst en gärningsperson kunnat identifieras i samband med 66 procent av händelserna, vilket motsvarar 319 gärningspersoner. I den övriga tredjedelen av fallen är alltså gärningspersonen okänd.

I vart åttonde fall kontaktar gärningspersonen själv polisen

Brottet kan komma till polisens kännedom på olika sätt. Det vanligaste är att någon utomstående privatperson tar kontakt (28 procent) men det förekommer relativt ofta att flera ringer 112 oberoende av varandra – exempelvis när flera grannar hört en skottlossning. Näst vanligast är att gärningspersonen själv kontaktar polisen (12 procent). Till exempel anmäldes nära hälften av samtliga fall av dödligt partnervåld (44 procent) av gärningspersonen. I några enstaka fall har även brottsoffret självt hunnit ta kontakt (sex händelser). I övrigt var det anhöriga, vänner och bekanta som såg till att brottet kom till polisens kännedom.

²² Tidigare analyser (Brå 2019b) har visat att minskningen främst kan relateras till dödligt våld med skjutvapen i kriminell miljö. Se även nästa kapitel.

Gärningspersonen oftast känd direkt – eller inte alls

I de fall man lyckas identifiera en gärningsperson, sker det vanligtvis relativt snabbt. I en tredjedel av händelserna blev personen känd inom 30 minuter och i drygt hälften av fallen (54 procent) inom sex timmar efter brottstillfället. Oftast blir då personen gripen lika snabbt; i hälften av fallen sker det inom 12 timmar och i tre fjärdedelar av fallen inom en vecka.

Andras vittnesmål eller ett erkännande från den misstänkte är några av de omständigheter som kan bidra till att en gärningsperson kan kopplas till händelsen. I hälften av fallen av dödligt våld som begåtts under 2018–2021 fanns det inga kända ögonvittnen till händelsen, enligt vad som framkommit i utredningen. Ofta, i sju fall av tio, fanns dock andra vittnen, som hört ljud eller gjort observationer även om de inte bevittnat själva brottet. I en tiondel av händelserna har någon utomstående försökt ingripa, vilket relativt ofta lett till att personen själv blivit skadad.

Det är ovanligt att en gärningsperson erkänner gärningen i sin helhet (13 procent). Däremot förekommer det oftare att gärningspersonen gör vissa medgivanden kring själva händelseförloppet, men vanligtvis förnekar uppsåtet att beröva någon livet eller aktivt medverka i själva våldet. Fyra av tio har helt förnekat sin inblandning.

Ovanligt med kvinnor bland gärningspersonerna

Den sjunkande andelen händelser med känd gärningsperson bör hållas i åtanke vid beskrivningar av vilka dessa personer är. Antalet män bland gärningspersoner vid dödligt våld har fluktuerat under åren och sedan 2013 observeras en viss ökning, som dock sannolikt är underskattad på grund av den minskade uppkläringen. Antalet kvinnliga gärningspersoner har genom de studerade åren legat relativt stabilt, motsvarande mellan cirka 5 och 10 om året. Bland de 319 gärningspersonerna som var aktuella under 2018–2021 var tio procent kvinnor (32 personer).

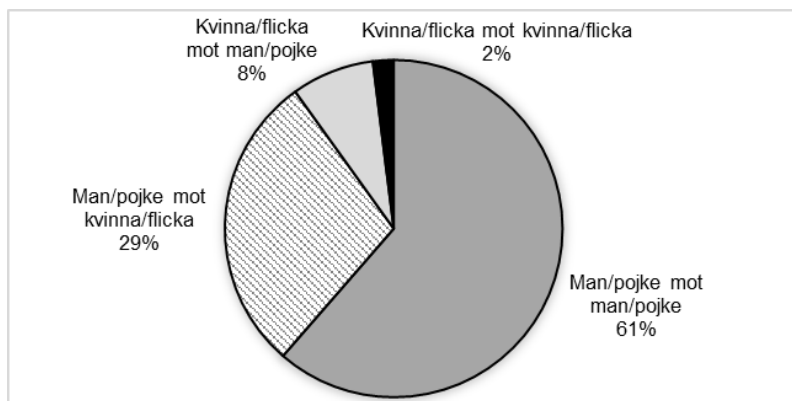
Medianåldern bland samtliga gärningspersoner var densamma som för avlidna, 30 år, liksom en stor ålderskillnad mellan kvinnor (40 år) och män (29 år). Tre gärningspersoner var under 15 år, och därmed utan straffansvar. För män har en viss minskning i medianåldern noterats.²³

²³ Minskningen i åldern är också sannolikt underskattad, eftersom det främst är unga män tillhörande kriminell miljö som i stor utsträckning saknas i analysen på grund av att få av dessa brott klaras upp (se nästa kapitel).

Oftast man mot man

Som framgår av figur 16 har våldet i mer än hälften av händelserna (med känd gärningsperson) under 2018–2021 riktats från en man mot en annan man (61 procent), medan 29 procent var riktade från en man mot en kvinna.

Figur 16. Kön hos gärningspersoner och avlidna vid dödligt våld 2018–2021 (n=330²⁴). Procent.

I de få fall med kvinnliga gärningspersoner har det varit vanligare att brottsoffret var en man, något som var aktuellt i 8 procent av samtliga händelser. Dödligt våld av en kvinna mot en annan kvinna förekommer sällan (7 händelser motsvarande drygt 2 procent av samtliga fall under denna period).

Kvinnor dödas av en familjemedlem, män av en bekant

Det finns ett tydligt könsmonster även när det kommer till gärningspersonens relation till den avlidne (tabell 3). Majoriteten av kvinnor bland offren, närmare sex av tio, dödas av en nuvarande eller tidigare partner, medan motsvarande andel är mycket låg bland manliga offer. Skillnaden är mindre när förövaren är någon annan i familjen, men även här är andelen något högre bland kvinnor (16 jämfört med 11 procent bland män). När män dödas är det däremot mycket vanligare att gärningspersonen är en nära bekant eller vän (25 procent), men nästan lika vanligt att de inblandade är ytligt bekanta. Få kvinnor dödas av en främling, det vill säga någon de är helt obekanta med, medan det är aktuellt i 12

²⁴ Om flera gärningspersoner dödat samma offer räknas var och en av dem som en egen observation, med egen relation till offret (som inte behöver vara densamma). På motsvarande sätt räknas en gärningsperson som dödat flera offer flera gånger, utifrån sin unika relation till varje offer. Basen för beräkningen är här unika kopplingar mellan offren och gärningspersonerna.

procent av händelser med manliga offer. Eftersom många gärningspersoner förblir okända när det gäller dödligt våld mot män (medan de flesta personer som dödat en kvinna har en närmare relation till henne och oftare identifieras), kan den faktiska fördelningen delvis vara annorlunda för män än den här redovisade.²⁵ De övergripande skillnaderna mellan utsatta kvinnor och män lär dock stämma.

Tabell 3. Gärningspersonens (GPs) relation till brottsoffret (BO), där gärningspersonen varit känd, efter de avlidnas²⁶ kön. Dödligt våld 2018–2021. Procent.

	Män/pojkar (n=229)	Kvinnor/flickor (n=101)	Totalt (n=330)
GP är nuvarande eller tidigare partner till BO	5	58	22
GP en annan familjemedlem	11	16	10
GP nära bekant eller vän	25	10	21
GP ytligt bekant	22	8	18
GP och BO har professionell relation	1	0	0,6
GP är bekant på annat/oklart sätt	15	2	12
GP helt obekant till BO	12	5	10
Annan relation	9	1	6
Totalt	100	100	100

Kvinnor och män använder olika våldsmetoder

När kvinnor begår dödligt våld är kniv den enskilt vanligaste våldsmetoden (53 procent). I övrigt är våldsmetoderna spridda, men det kan nämnas att generellt mindre vanliga metoder som förgiftning eller dränkning används relativt oftare av kvinnor. När det gäller händelser med manliga gärningspersoner är det svårare att ge en korrekt beskrivning av deras metoder, eftersom många unga män (de som sannolikt skjutit) går fria, men kniv och skjutvapen tycks dominera. Det förekommer i stort sett aldrig att kvinnor har använt skjutvapenvåld.

Liksom bland offren: koppling till alkohol minskar, drogernas inblandning ökar

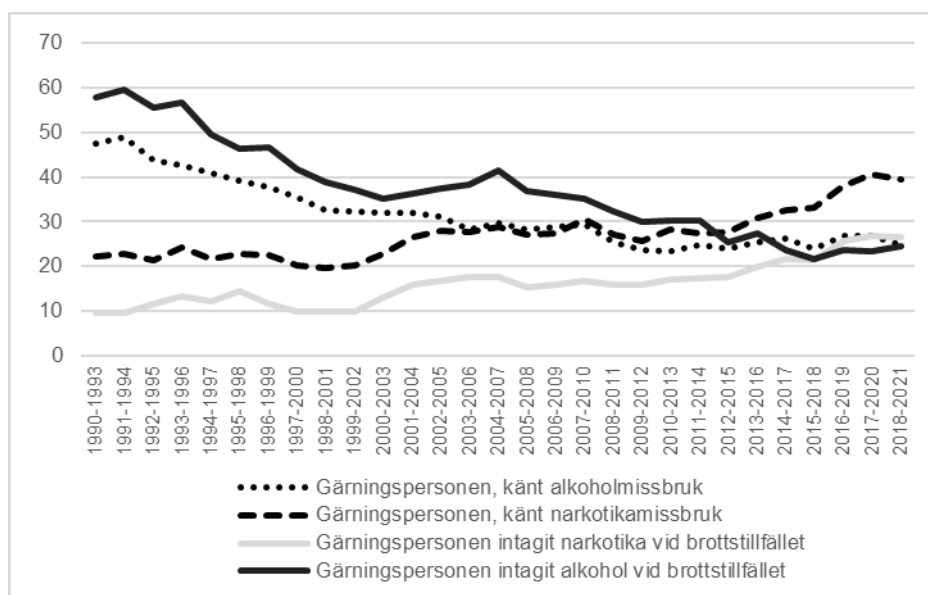
Inslag av alkohol och narkotika är tydliga hos gärningspersoner vid dödligt våld. På samma sätt som när det gäller de avlidna har alkoholrelaterade respektive narkotikarelaterade fall följt olika utvecklingskurvor (figur 17). I

²⁵ Det förklarar även skillnader från vissa av uppgifter redovisade i figur 20, som utgår från samtliga fall av dödligt våld (inklusive de med okända gärningspersoner).

²⁶ En avliden kan omfattas flera gånger av analysen, i fall flera gärningspersoner har varit aktuella.

början av 1990-talet var antalet gärningspersoner som var påverkade av alkohol vid brottet mycket hög (cirka 60-tal gärningspersoner årligen, se figur 17B i bilaga 2), något som mer än halverats fram till periodens slut. Liknande utveckling gäller även gärningspersoner med en dokumenterad historik av alkoholmissbruk. Motsatt trend observeras för narkotikarelaterade fall, som sedan millennieskiftet har ökat kontinuerligt.

Figur 17. Antal gärningspersoner med alkohol- och narkotikamissbruk per miljon invånare, glidande fyraårsmedelvärde. Dödligt våld 1990–2021.

Vid slutet av den studerade perioden, 2018–2021, förekom narkotikamissbrukande gärningspersoner i cirka 40 fall av dödligt våld per år (se figur 17B i bilaga 2), vilket är det dubbla jämfört med början av 1990-talet. När det kommer till tillståndet vid själva brottet finns det vid periodens slut en väldigt liten skillnad i antalet fall med gärningspersoner som var drog- respektive alkohelpåverkade, medan den var mycket stor i början av 1990-talet, när antalet alkohelpåverkade gärningspersoner var flerfaldigt högre. Narkotikamissbruk förekommer sannolikt i hög grad hos många av de gärningspersoner som aldrig identifieras, det vill säga unga män i kriminell miljö. Den redovisade ökningen är därmed, även i detta fall, troligen underskattad.

Psykisk ohälsa vanligare hos kvinnor

Enligt den granskade dokumentationen hade en stor majoritet, åtta av tio, av de kvinnor som under 2018–2021 gjort sig skyldiga till dödligt våld,

någon gång vårdats inom psykiatri, eller så har det på annat sätt framgått att de hade problem med psykisk ohälsa (tabell 4). Psykisk ohälsa förekommer visserligen även hos manliga gärningspersoner men i betydligt lägre grad (drygt hälften).²⁷ Även mer allvarlig psykisk ohälsa, indikerad av slutenvård, var vanligare hos kvinnliga gärningspersoner (25 procent jämfört med 15 procent hos män).

Det bör återigen noteras att dessa uppgifter är så kallade minimiskattningar, beroende på vad som framkommer i rättsväsendets dokumentation i varje enskilt fall. För att få fram en mer tillförlitlig bild har Brå tidigare granskat förekomsten av psykisk ohälsa hos gärningspersoner genom att koppla uppgifter från patient- och läkemedelsregistret till forskningsmaterialet om dödligt våld (Brå 2020b). Även dessa resultat indikerade en högre grad av psykisk ohälsa hos kvinnliga gärningspersoner, men skillnaden var inte lika stor och nivåerna genomgående lägre. Det har delvis att göra med att man då enbart utgick från uppgifter om psykiatrisk vård eller medicinering under året innan brottet, vilket var aktuellt hos 41 procent bland män och 54 procent bland kvinnor (avser dödligt våld under perioden 2005–2017).

Tabell 4. Indikationer på eller vård för psykisk ohälsa hos gärningspersoner vid dödligt våld 2018–2021. Procent.

	Män/pojkar (n=287) %	Kvinnor/flickor (n=32) %	Totalt (n=319) %
Inga indikationer på psykisk ohälsa	47	19	44
Vårdats för psykisk ohälsa inom sluten vård	15	25	16
Sökt vård eller vårdats för psykisk ohälsa inom öppenvård	27	47	29
Andra indikationer på psykisk ohälsa	11	9	11
Totalt	100	100	100
Allvarlig psykisk störning	11	10	11

Allvarlig psykisk störning vid brottet har däremot, enligt vad som kan utläsas i domarna, förekommit i ungefär samma utsträckning hos kvinnor som hos män (omkring en tiondel). Allvarlig psykisk störning är ett

²⁷ Det bör dock även nämnas att förekomsten av psykisk ohälsa hos kvinnliga gärningspersoner uppskattades till lägre nivåer under den föregående fyraårsperioden, 2014–2017 (Brå 2019b). Eftersom kvinnor är få bland gärningspersonerna kan liknande uppgifter variera i relativt hög grad mellan olika perioder.

juridiskt begrepp och inte en medicinsk diagnos.²⁸ Exempel på en allvarlig psykisk störning kan vara vanföreställningar, tankestörningar och hallucinationer. En person kan ha psykisk ohälsa, även diagnosticerad sådan, utan att bedömas lida av en allvarlig psykisk störning vid brottet.

Splittrade trender för olika typer av dödligt våld

I följande avsnitt sammanfattas beskrivningar av det dödliga våldet i Sverige genom att redovisa den övergripande kontexten i vilken våldet ägde rum. Kontexten är en sammanvävning av olika omständigheter, där främst motivet, vad som triggat våldet samt relationen mellan de inblandade har varit avgörande. Utifrån dessa omständigheter har de studerade händelserna delats in i ett antal övergripande huvudkategorier:

- *dödligt partnervåld*
- *övrigt dödligt våld inom familjen*
- *konflikter i kriminell miljö*
- *dödligt våld vid rån eller inbrott*
- *spontanbråk och andra dispyter*
- *dödligt våld vid sexuella övergrepp*
- *dödligt våld begånget av psykiskt sjuk*
- *annan eller okänd typ av dödligt våld.*

Varje händelse kan tillhöra enbart en kategori, även om flera omständigheter kan förekomma vid samma händelse (t.ex. partnervåld och ett sexuellt övergrepp). Indelningen har därför vid kodningen av uppgifterna följt en specifik hierarki; dödligt partnervåld står exempelvis över alla andra kategorier på så sätt att om flera omständigheter har förekommit samtidigt kodas händelsen enbart som dödligt partnervåld. Näst i hierarkin är dödligt våld inom kriminell miljö, som står över alla andra kategorier (utom partnervåld och övrigt familjevåld), etc. För detaljer, se bilaga 1.

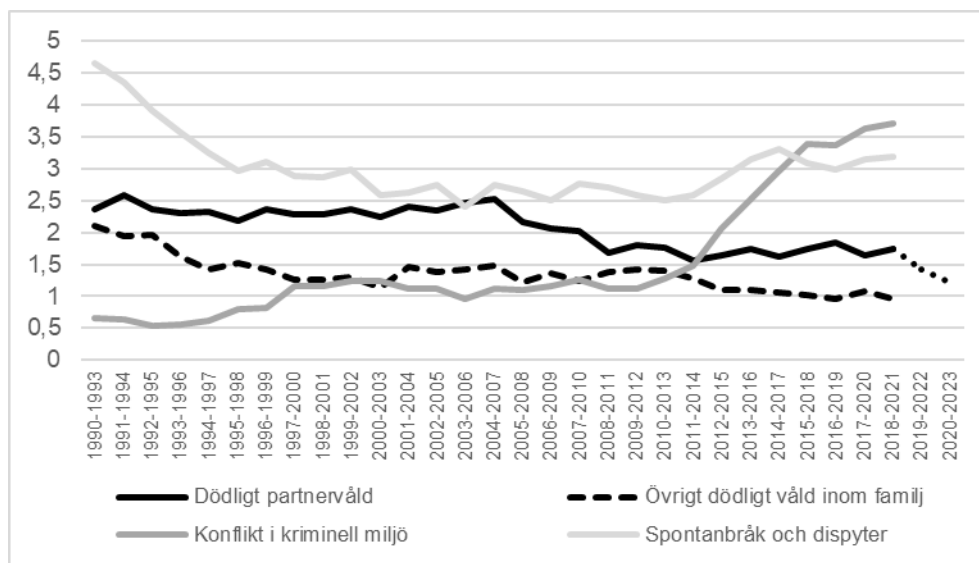
Allt fler fall i kriminell miljö

Ökningen i dödligt våld i kriminell miljö, som har dokumenterats i flera kartläggningar, tycks fortsätta. Under de senaste tio åren har denna ökning varit markant, och jämfört med cirka 5 fall per år i början av 1990-talet rör

²⁸ Den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning ska i första hand dömas till en annan påföljd än fängelse. Rätten får döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl (30 kap. 6 § brottsbalken).

det sig trettio år senare om närmare 40 fall per år (figur 18B i bilaga 2). Det motsvarar ungefär 3,7 avlidna per miljon invånare (figur 18). På så sätt har konflikter i kriminell miljö nu blivit det enskilt vanligaste scenariot vid dödligt våld i Sverige – både genom ökningen men även på grund av en tidigare minskning i flera andra kategorier av dödligt våld.

Figur 18. Antal avlidna per miljon invånare efter typ av dödligt våld 1990–2021/23 (inklusive statistik över konstaterade fall av dödligt partnervåld för 2022–2023, brutten linje), glidande fyraårsmedelvärde.

Minskningen i dödligt partnervåld har avstannat

En kategori som under den studerade perioden uppvisat en nedgång är de fall som riktar sig mot någon inom den egna familjen. Dessa händelser har generellt minskat i antal över tid, men dödligt partnervåld och dödligt våld mot andra familjemedlemmar har delvis olika utvecklingskurvor. Fram till mitten av 00-talet har det dödliga partnervåldet, oberoende av offrets kön, legat stabilt runt cirka 2,3 avlidna per miljon invånare per år. Det motsvarar cirka 20 händelser per år (se figur 18B i bilaga 2). Därefter har en viss nedgång ägt rum till omkring 15–17 händelser om året, en nivå som (utom årliga skiftningar) varit relativt stabil efter 2010. Samtidigt visar statistiken över *Konstaterade fall av dödligt våld* för år 2022 och 2023 på en ny minskning indikerad med den brutna linjen (figur 18). Under 2023 skedde totalt 10 fall av dödligt partnervåld, enligt dessa uppgifter. Dödligt våld inom övriga familjen har minskat främst under 1990-talet för att sedan variera mellan 10 och 15 fall årligen (figur 18B i bilaga 2).

Högre nivå av dödligt våld vid spontanbråk, ofta kopplade till alkohol och droger

Dödligt våld i samband med diverse spontanbråk och dispyter är en relativt heterogen kategori. Den består bland annat av händelser i marginaliserade grupper eller missbrukskretsar, men även av andra, plötsligt uppblossade konflikter, ibland med till synes bagatellartade motiv och ofta med inslag av alkohol- eller narkotikamissbruk. Gärningarna har sällan föregåtts av någon större planering utan har snarare varit en konsekvens av situationella omständigheter och affektstyrda våldshandlingar.

Antalet av dessa fall minskade under första hälften av den studerade perioden, från att vara den vanligaste kategorin av dödligt våld i början på 1990-talet, motsvarande cirka 35 fall årligen (eller 4,6 avlidna per miljon invånare), till att runt mitten av 00-talet ligga på ungefär samma nivå som dödligt partnervåld. Därefter observeras en period av stabilitet följt av en uppgång under första hälften av 2010-talet, som kvarstår även vid kontroll för befolkningsökningen. Ökningen är långt ifrån så skarp som den som rör händelser i kriminell miljö, men är värd att uppmärksammas. Vissa av brotten kan till karaktären ligga relativt nära händelser i kriminell miljö, vilket delvis kan ligga bakom ökningen. Sedan mitten av 2010-talet har antalet fall av dödligt våld i samband med olika spontanbråk legat på en, jämfört med perioden innan, högre men stabil nivå.

Sexmotiv, rånmord och dödligt våld av en psykiskt sjuk gärningsperson: fåtal fall

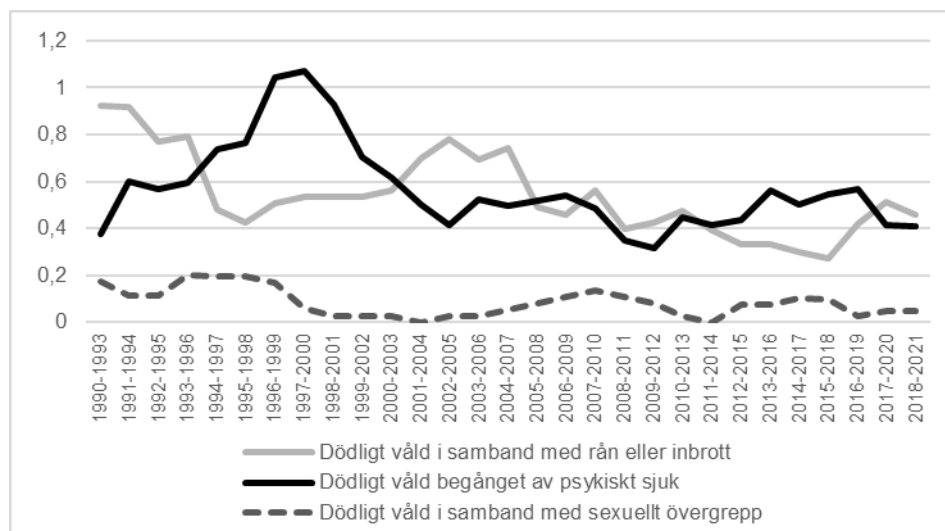
I figur 19 redovisas trender för mindre vanliga typer av dödligt våld, som ändå förekommer (eller har gjort det) i sådan utsträckning att de kan sägas forma en egen kategori (notera dock skalskillnaden från figur 18). I samtliga fall observeras en minskning under de tre studerade decennierna. Liknande små kategorier av dödligt våld kan samtidigt tendera att fluktuera i hög grad mellan kortare perioder – något som illustreras tydligt i figuren.

Dödligt våld av en psykiskt sjuk gärningsperson rör händelser där inget annat motiv än den psykiska ohälsan har kunnat identifieras och där fallet inte heller kunnat placeras i någon annan av de redovisade kategorierna. Här ingår exempelvis en del uppmärksammade fall som ägt rum vid millenniets skifte och som innebar ett angrepp från en psykotisk gärningsperson mot ett för honom helt okänt offer. Händelser av denna typ är så pass få att det lämnar utrymme för stora slumpvisa variationer mellan

enskilda år. Stora delar av perioden har de motsvarat runt 5 fall årligen (bilaga 2).

Dödligt våld som ägt rum i samband med rån eller inbrott har förekommit ungefär lika ofta och uppvisat en minskning sedan periodens början; sedan 2015 noteras dock en uppgång under några år, även om det kan vara för tidigt att dra slutsatser om en eventuell ökande trend. Det kan nämnas att andelen personer som i Nationella Trygghetsundersökningen uppger att de blivit utsatta för personrån har haft en likartad utveckling, med en ökning under motsvarande period, det vill säga efter 2015 till och med 2019, följt av en viss minskning (Brå 2023d). Dödligt våld i samband med sexuellt övergrepp (dock inte i en partnerrelation) motsvarar ofta en enstaka händelse om året.²⁹

Figur 19. Antal avlidna per miljon invånare efter typ av dödligt våld 1990–2021, glidande fyraårsmedelvärde.

Majoriteten av offren dödas utanför kriminell miljö

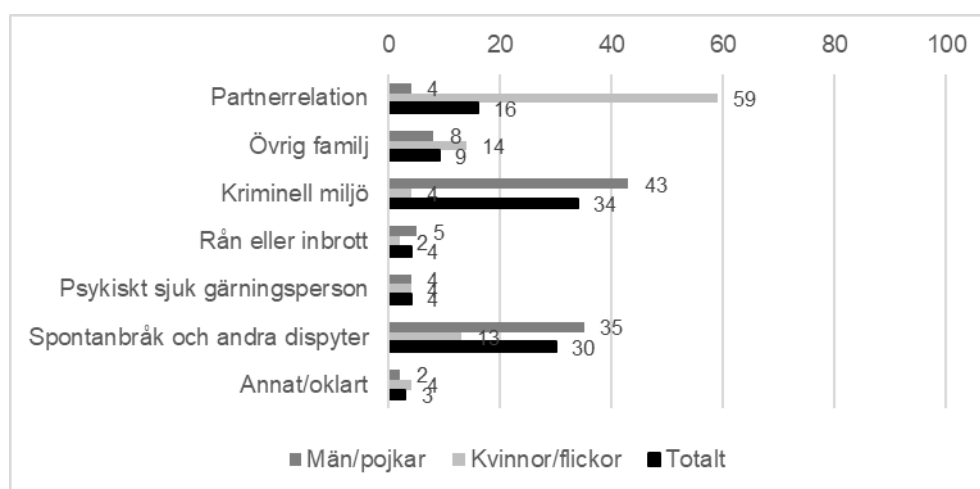
I figur 20 redovisas hur händelserna av dödligt våld under 2018–2021 fördelar sig mellan de övergripande huvudkategorierna. Det är tydligt att det dödliga våldet i kriminell miljö utgör den enskilt största kategorin, motsvarande en dryg tredjedel (34 procent) av allt dödligt våld som

²⁹ Fall av dödligt våld med uppenbara hatmotiv utgör också en egen kategori men har varit väldigt få under de flesta studerade åren (dock något fler i början av 90-talet och runt 2015). Under den senaste insamlingsperioden, 2018–2021 har inget sådant brott kunnat identifieras.

registrerats under denna period. Det betyder dock samtidigt att det, trots den stora ökningen i denna kategori, fortfarande är andra typer av händelser som utgör majoriteten av allt dödligt våld. Spontanbråk och andra dispyter är en närmast lika stor kategori (30 procent) som dödligt våld i kriminell miljö. En annan omfattande kategori är dödligt våld inom familjen (25 procent); 16 procent av samtliga händelser avser partnervåld och i 9 procent av fallen var offret någon annan familjemedlem.

Vidare har totalt 4 procent av det dödliga våldet skett i samband med inbrott eller rån, och lika många fall avser dödligt våld av en psykiskt sjuk gärningsperson. Få händelser har skett i samband med sexuellt övergrepp.³⁰

Figur 20. Andelen avlidna kvinnor/flickor och män/pojkar, efter övergripande kategorier av dödligt våld 2018–2021. Procent.

Det finns en tydlig könsskillnad i vilken typ av dödligt våld som riktas mot kvinnor respektive män. Som redan visats i analysen av relationen mellan offret och gärningspersonen (tabell 3³¹) är andelen offer för familjerelaterat våld, och i synnerhet dödligt partnervåld, betydligt större bland avlidna kvinnor än bland avlidna män. Motsatsen gäller däremot dödligt våld i kriminell miljö; av allt dödligt våld mot män utgör denna kategori 43 procent, vilket kan jämföras med 4 procent av allt dödligt våld mot kvinnor.

³⁰ Därför särredovisas de inte i figuren, men omfattas av kategorin "Annat/oklart".

³¹ Observera att basen för beräkningen i analysen av relation mellan offret och gärningspersonen i tabell 3 (antalet unika relationer i enbart de ärenden där gärningspersonen varit känd) skiljer sig något från basen i figur 20 (antalet avlidna).

Även dödligt våld i samband med spontanbråk och övriga dispyter utgör en större andel bland utsatta män (35 procent) än bland kvinnor (13 procent).

I nästa kapitel presenteras mer detaljerade analyser av dödligt våld inom de tre kategorier som i dag dominerar det dödliga våldet i Sverige: konflikter i kriminell miljö, dödligt våld i samband med spontanbråk och övriga dispyter samt familjerelaterade fall.

Tre återkommande scenarier vid dödligt våld

I detta kapitel redogörs för fördjupade analyser av de tre mest omfattande kategorierna av dödligt våld: det som sker i kriminell miljö, inom familjen respektive i samband med olika spontanbråk och andra dispyter. Fokus ligger främst på perioden 2018–2021, men även en del långsiktiga trender redovisas inom respektive kategori. De tre avsnitten följer inte exakt samma disposition, eftersom olika omständigheter kan vara framträdande i olika grad beroende på typ av dödligt våld.

Dödligt våld i kriminell miljö: växande och homogen kategori

Flera personer har ringt 112 efter att ha hört skott från en parkering i ett bostadsområde, och en granne har sett en svartklädd person springa från platsen. Polisen hittar en avliden 24 årig man sittandes i en bil, med skottskador i huvudet och bålen. Han är känd av polisen sedan tidigare. Misstankar riktar sig tidigt mot ett antal personer, men ingen har kunnat knytas till brottet.

Efter en skottlossning vid en bensinstation med flera inblandade hittas en svårt skadad man på marken. Han avlider några timmar senare på sjukhuset. En vän som också skjutits har klarat sig med lättare skottskador. Fler skyttar har fångats på övervakningskameror när de anländer i en bil från vilken de skjuter, men ingen har kunnat identifieras. Hylsorna som påträffades kommer från ett vapen som använts tidigare vid ett annat mord. Flera vänner till offren var närvarande men ingen vill lämna någon information.

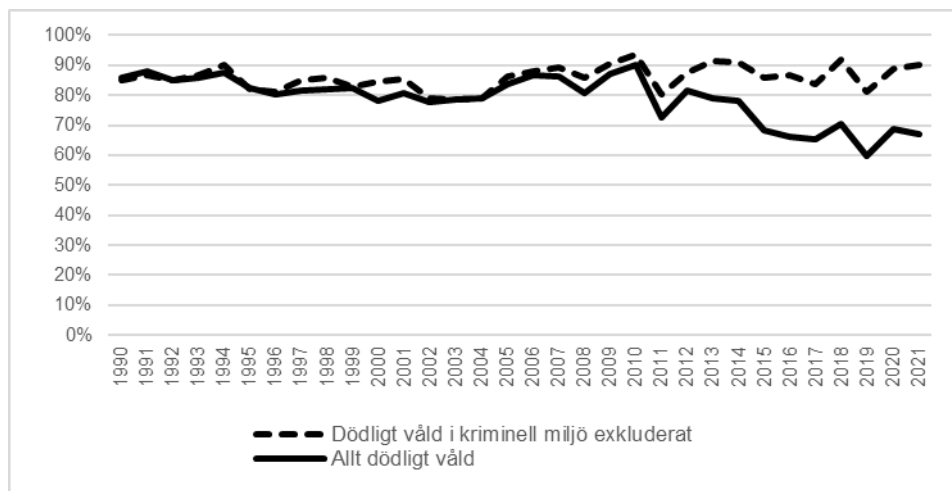
Analyserna i det föregående kapitlet har visat att händelser i kriminell miljö har kommit att utgöra den enskilt största kategorin av dödligt våld under 2018–2021, motsvarande 34 procent. I absoluta tal rör det sig om 153 avlidna personer under de fyra åren. När det gäller gärningspersoner förblir dessa i hög grad okända, eftersom få av brotten klaras upp.

Händelser i kriminell miljö bakom sjunkande uppkläring av dödligt våld

Figur 21 visar tydligt att den minskande uppkläringen i dödligt våld uteslutande handlar om svårigheter att identifiera en gärningsperson när det dödliga våldet skett i kriminell miljö. När händelser i kriminell miljö utesluts är andelen uppklarade fall, trots årliga variationer, i stort sett

oförändrad under den studerade perioden, eller snarare något högre under de senaste åren.

Figur 21. Andelen fall av dödligt våld 1990–2021 där minst en gärningsperson kunde knytas till brottet, totalt och utan händelser i kriminell miljö. Procent.

Få kända gärningspersoner, men sannolikt typiska för gruppen

Brås tidigare kartläggningar visar på specifika omständigheter som gör att dödligt våld i kriminell miljö kan vara svårt att klara upp. Det kan exempelvis vara kopplat till att skjutningar, som är den vanligaste metoden i dessa fall, oftast lämnar färre forensiska spår än annat våld där offret kommer i närmare kontakt med gärningspersonen. Också det faktum att få vill eller vågar vittna om dessa händelser kan vara bidragande till den låga uppkläringen (Brå 2019b, 2023a). Jämfört med andra typer av dödligt våld föregås dessa brott dessutom oftare av viss planering för att försvåra utredningen.

I enbart 40 av de totalt 153 händelser (26 procent) under 2018–2021 har en gärningsperson, eller flera, kunnat kopplas till brottet. När även ärenden med dömda för enbart anstiftan eller medhjälp räknas in är andelen 30 procent. Den följande beskrivningen av gärningspersonerna bygger dock enbart på informationen om våldsutförarna, totalt 56 personer.

Den låga uppkläringen gör det svårt att beskriva gärningspersonernas egenskaper i större detalj, men mycket tyder på att det finns stora likheter mellan de som begår brotten och de som faller offer för dem. Det är inte ovanligt att de som dödats i samband med en konflikt i kriminell miljö

tidigare har misstänkts för liknande brott (Brå 2020a). Det, tillsammans med kategorins homogena karaktär, gör det rimligt att anta att även om de kända gärningspersonerna är få, kan de vara relativt representativa för gruppen.

Offer och gärningspersoner: unga män med skjutvapen

Jämfört med andra fall av dödligt våld finns det relativt lite variation i omständigheter som präglar dessa brott. Samtliga utom sex offer (4 procent) har dödats med skjutvapen och i de återstående fallen har kniv eller ett annat vasst föremål använts. Även om nästan allt dödligt våld i kriminell miljö begås med skjutvapen är det samtidigt värt att notera att nära en femtedel av samtliga dödsskjutningar (18 procent) under 2018–2021 har ägt rum i en annan kontext, det vill säga utanför den kriminella miljön (främst i samband med diverse spontanbråk men även i partnerrelationer).

Samtliga av de kända 56 gärningspersonerna var män. Medianåldern var 22,5 år (den yngsta gärningspersonen var 15 år och den äldsta var 61 år). En fjärdedel av gärningspersonerna var tonåringar, det vill säga under 20 år, och nästan sex av tio var under 25 år. Det rör sig alltså om mycket unga individer, generellt något yngre än de som faller offer för denna typ av dödligt våld. Det är sedan tidigare kartlagt att personer födda i Sverige, men med båda föräldrar födda i utlandet, har en särskilt stor överrisk för att *misstänkas* för dödligt våld (inklusive försöksbrott); kontrollerat för skillnader i ålders- och könsfördelningen, utbildningsnivå, disponibel inkomst och kommuntyp var det 3,4 gånger vanligare att bli misstänkt jämfört med personer födda i Sverige med båda föräldrar födda i Sverige. (Brå 2021b).

När det gäller de avlidna var medianåldern 24 år och spridningen i åldern väsentligt lägre hos dem än hos personer som avlidit i annat dödligt våld.³² Det finns en tydlig koncentration till personer i 20–25 års ålder (45 procent). Det yngsta offret var 12 år och det äldsta 63 år. Enbart fyra av de avlidna var kvinnor. Om dödligt våld oftast handlar om man mot man-händelser, gäller det alltså i särskilt hög grad det som sker i kriminell miljö. En stor andel av offren hade under tiden innan brottet bott hos sina föräldrar (44 procent jämfört med 15 procent bland offer för annat dödligt våld). Det är också – oftare än i andra granskade utredningar – svårt att

³² Std (standardavvikelse)=9, motsvarande hälften av spridningen vid dödligt våld totalt.

utläsa vad de avlidna hade haft för sysselsättning. Vissa hade en deltidsanställning, några studerade men ofta fanns det även indikationer på en alternativ och oklar inkomstkälla.

Inte alltid den tilltänkta måltavlan

Förutom att kvinnor är få bland dem som dödats i samband med en konflikt i kriminell miljö tyder mycket på att de oftast har dödats av misstag, eller uppsåtligt för att hämnas på en närstående gängkriminell. Även vissa av de män som dödats inom kriminell miljö tycks egentligen inte ha varit måltavlan; i dessa fall var de antingen uppenbart förväxlade med en annan person, eller så fanns det vissa indikationer på det. Totalt rör det sig om en tiondel (15 händelser) bland samtliga fall av dödligt våld i kriminell miljö, där offret, enligt av vad som framkommit i dokumentationen, inte var den tänkta måltavlan.

Ytliga bekantskaper – anstiftan vanligt

Relationen till offret är inte alltid väldokumenterad men en femtedel av de kända gärningspersonerna var nära vänner eller bekanta till den avlidne. Det är dock nästan lika vanligt att de inblandade inte hade någon relation alls till varandra. I övrigt handlar det om mer ytliga bekantskaper mellan de inblandade. Det är relativt vanligt vid dödligt våld i kriminell miljö att det finns en anstiftare bakom den som begår själva våldshandlingen, och det är egentligen dennas relation till offret som skulle vara intressant att kartlägga.³³

Kvinnliga gärningspersoner förekommer men har en annan roll

Även om samtliga identifierade gärningspersoner under 2018–2021 var män, kunde kvinnor figurera i vissa utredningar av dödligt våld i kriminell miljö som misstänkta (eller lagförda) för andra, närliggande brott. Det rör sig om exempelvis förberedelse eller medhjälp till mord, skyddande av brottsling, narkotikabrott eller vapeninnehav. Khoshnood m.fl. (2023) har granskat nära 900 personer som under 2000–2017 misstänktes för dödligt våld med skjutvapen (som oftast äger rum i kriminell miljö) inklusive försök, förberedelse och stämpling, och funnit att över 5 procent av dem var kvinnor. Att kvinnor kan, trots att de utgör en minoritet i dessa miljöer, ha

³³ Det hindras av de oftast förblir okända, men även av det faktum att personer dömda för anstiftan eller medhjälp inte ingått i definitionen gärningspersoner vid Brås granskning, något som kan komma att revideras.

vissa strategiskt viktiga roller inom den organiserade brottsligheten bekräftas även av Polismyndighetens senaste lägesbild.³⁴

Konkret motiv inte alltid tydligt

Ett tydligt hämndmotiv, relaterat till exempelvis en tidigare skjutning eller en narkotikarelaterad skuld, har varit aktuellt i hälften av de händelser som ägt rum i kriminell miljö. Även ekonomiska motiv, ibland tillsammans med just hämnd, förekommer ofta (30 procent). I vissa fall kan det finnas tecken på att gärningen främst syftade till att visa på ett våldskapital, som när det riktats mot en anhörig. I cirka 12 procent av fallen framkommer också att gärningspersonen själv hade känt sig hotad.

I en tredjedel av händelserna (32 procent) har dock inget tydligt motiv, utöver koppling till kriminell miljö, kunnat utläsas. Att identifiera ett specifikt motiv är självfallet svårare när ingen gärningsperson kunnat identifieras, vilket är vanligt vid konflikt i kriminell miljö, men avsaknad av ett motivresonemang har noterats även i vissa av de ärenden där det funnits en dom. Det individuella motivet är möjligen inte lika centralt för att knyta rätt person till brottet när det ägt rum i kriminell miljö – jämfört med andra händelser av dödligt våld.

Gatumiljö den vanligaste brottsplatsen

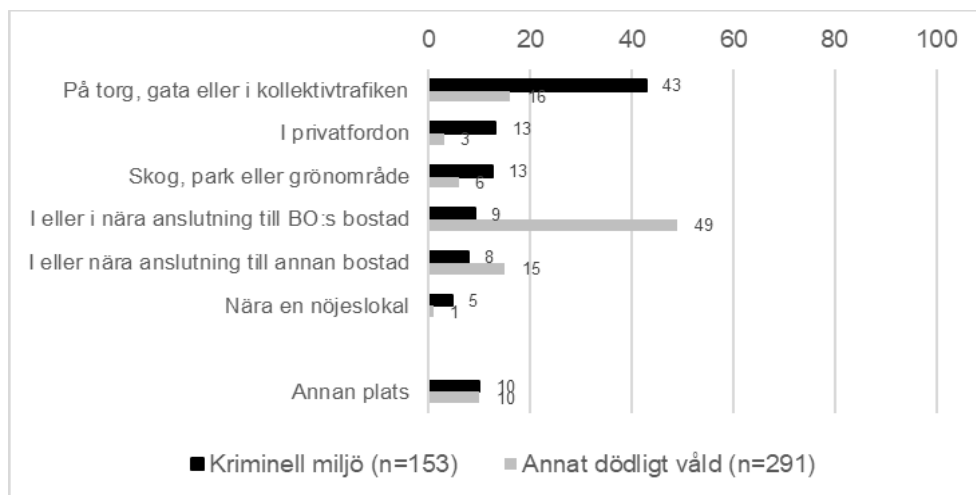
De kriminella konflikterna har med tiden skiftat i intensitet mellan olika regioner, främst storstadslänen. Under den aktuella perioden 2018–2021 hade en stor andel av det dödliga våldet i kriminell miljö skett i Stockholms län (44 procent) medan en femtedel ägde rum i Skåne och en tiondel i Västra Götaland.

Drygt fyra av tio fall av dödligt våld i kriminell miljö ägde rum på en öppen gata, ett torg, eller i kollektivtrafiken, vilket är den absolut vanligaste brottsplatsen och förekommer betydligt oftare än vid andra typer av dödligt våld (figur 22). Ett annat utmärkande drag är att medan cirka hälften av andra fall av dödligt våld sker i offrets eget hem eller i anslutning till det, är det relativt ovanligt när brottet sker i den kriminella miljön (9 procent). Ett vanligt scenario, när det ändå sker, är att gärningspersonen eller gärningspersonerna hade väntat i närheten av offrets port. Resultaten visar också att majoriteten av de utsatta, sju av tio, bodde i samma område där

³⁴ <https://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/justitiedepartementet/presentationer/2024-02/presentationbilder-fran-presstraff-med-gunnar-strommer-den-23-februari-2024.pdf>

brottet skedde – det vill säga inom samma stadsdel, mindre stad, eller på någon annan plats i närheten av det egna bostadsområdet.

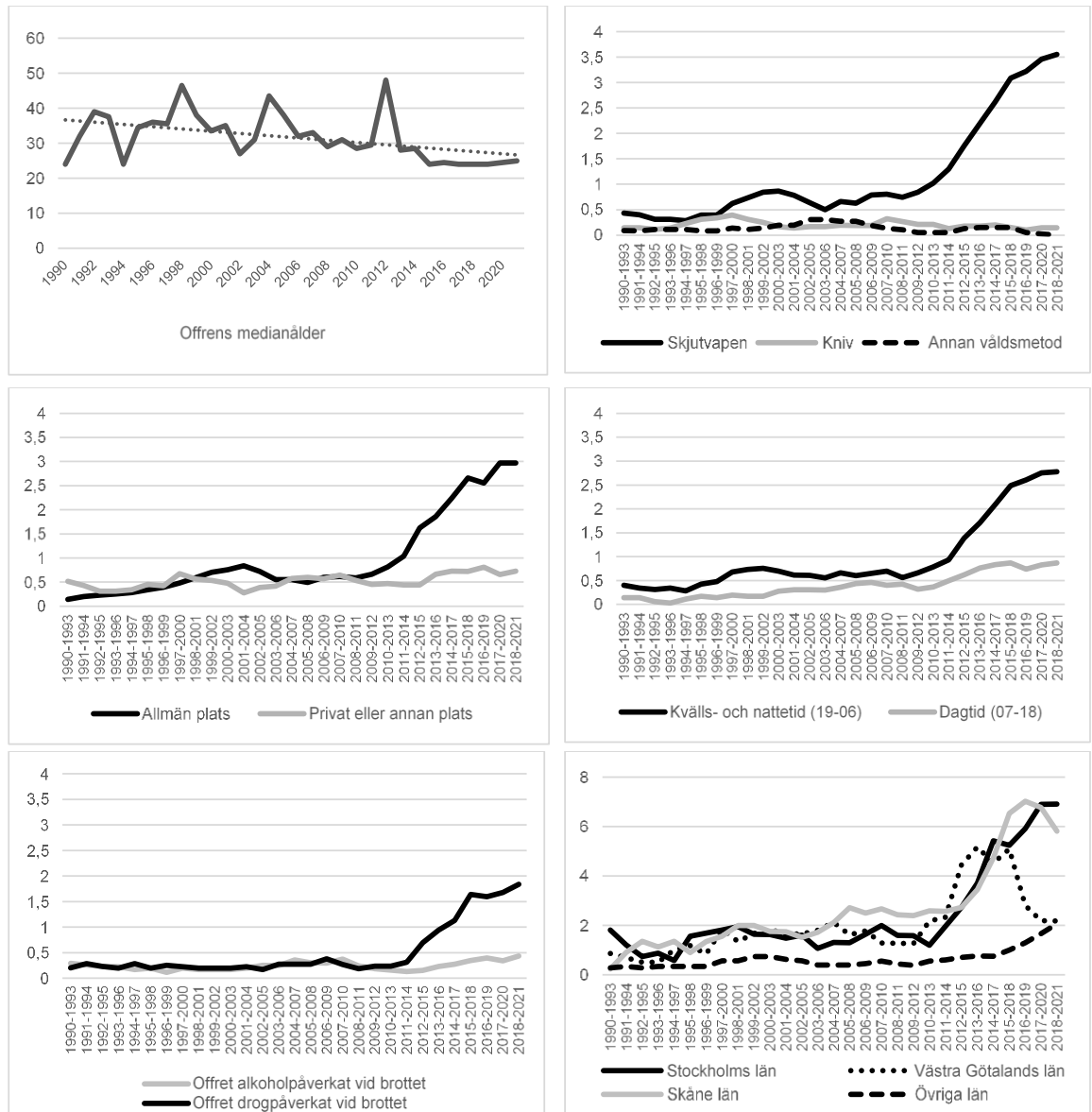
Figur 22. Brottsplats vid dödligt våld i kriminell miljö samt annat dödligt våld 2018–2021. Procent.

Dödligt våld i kriminell miljö – förr och nu

Den markanta ökningen i dödligt våld i kriminell miljö ger skäl att närmare undersöka om brotten även ändrat karaktär över tid. Kriminella miljöer har funnits även innan den uppåtgående trenden startade, och dödligt våld i dessa miljöer förekom även då, om än inte i samma utsträckning. Frågan är då om denna kontext på något sätt har förändrats, eller om nya typer av händelser har adderats till det som tidigare har betraktats som uppgörelser i kriminell miljö. Det vi redan vet är att de kriminella grupperingarna över tid har ändrat karaktär till att bli mindre strukturerade och hierarkiska, och i stället bli mer löst sammansatta med relativt snabbt skiftande lojaliteter (Brå 2019a). Det är också kartlagt att kriminella konflikter under 1990-talet främst utspelade sig mellan olika mc-gäng, något som förekommer även i dag samtidigt som andra typer av kriminella grupperingar eller nätverk har vuxit fram (Acta Publica 2023). Brås material visar att i en tiondel av de granskade utredningarna av dödligt våld under 2018–2021 framgår att det har funnits kopplingar till något mc-gäng.

Figur 23. Olika omständigheter vid dödligt våld i kriminell miljö 1990–2021. Antal avlidna per miljon invånare (glidande fyraårsmedelvärde), samt medianålder.³⁵

³⁵ Det tidigare nämnda bortfallet gällande de avlidnas ålder under periodens första hälft har inte samma inverkan på redovisningen av medianvärden (under antagandet att bortfallet är slumpmässigt fördelat över olika åldrar), som vid en redovisning av antalet avlidna i olika ålderskategorier. Därför redovisas här uppgifter för hela perioden 1990–2021.

Offren är allt yngre män

Att kvinnor dödas enbart undantagsvis i kriminell miljö har varit ett faktum under hela den studerade perioden. Under de flesta åren har inga kvinnor registrerats bland de avlidna, och för enstaka år – spridda över hela perioden – rör det sig om 1–2 kvinnor årligen. Statistiken över *Konstaterade fall av dödligt våld* visade samtidigt på en generell ökning av dödligt våld mot kvinnor under 2022–2023, och flera av händelserna kunde kopplas till kriminella konflikter (Brå 2024c). Som figur 23 illustrerar har medianåldern bland de avlidna (mestadels män) sjunkit under den studerade perioden, från närmare 30–40 år under periodens första hälft till runt 24–25 år vid periodens slut. Att ålderskurvan samtidigt är mer jämn sedan cirka 2015 tyder också på att äldre offer inte längre förekommer i samma grad som tidigare (snarare än att de avlidna genomgående har blivit yngre).

Även när det gäller gärningspersoner tycks åldern ha sjunkit, med reservation för den minskade uppkläringen. Tidigare analyser av individer *misstänkta* för dödligt våld i kriminell miljö bekräftar denna slutsats genom att visa på en tydlig minskning i åldern sedan 2005 (Brå 2020a).

Låga nivåer och ingen trend i andra metoder än skjutvapen

Ökningen i dödligt våld i kriminell miljö kan inte tillskrivas någon annan våldsmetod än skjutvapenvåld (figur 23). Fram till millennieskiftet har även kniv eller annat vasst föremål, liksom andra metoder, använts i nästan samma utsträckning som skjutvapen. Dödligt våld i kriminell miljö med dessa övriga metoder har sedan inte minskat, utan förekommer fortfarande i enstaka fall varje år, samtidigt som skjutningarna har ökat betydligt.

Skarp uppgång av brott i offentlig miljö och nattetid, men även händelser dagtid ökar

Ett liknande mönster observeras även vad det gäller typ av brottsplats (figur 23). Under större delen av 1990- och 00-talet skedde dödligt våld i kriminell miljö lika ofta på en privat plats – typiskt sett i en bostad, eller ett tillfälligt boende där någon av de inblandade vistas. Efter 2010 ökar dock händelser på en allmän plats tydligt och skillnaden är på senare tid mycket stor – med runt 30 fall per år som ägt rum på en offentlig plats jämfört med runt 7–8 händelser på en privat plats (se figur 23B i bilaga 2). Med allmän plats menas då utomhusmiljö där flera personer vistas eller kan göra det – som gator och torg, kollektivtrafik men även olika grönområden. Också offentliga platser inomhus omfattas, som nattklubbar och restauranger, skolor eller vissa arbetsplatser. Även om det är i dessa miljöer som den

huvudsakliga ökningen har skett, observeras – främst efter 2015 – även en svag ökning av dödligt våld i kriminell miljö som sker på en privat plats.

Även när det gäller tiden på dygnet när brottet ägt rum har det skett en tydlig skiftning (figur 23). Dödligt våld i kriminell miljö har alltid förekommit oftare under kvälls- och nattetid, men skillnaden jämfört med antalet händelser dagtid var liten fram till omkring 2012. Därefter observeras en skarp ökning av antalet händelser under dygnets mörkare timmar, det vill säga mellan klockan 19 och 06, men även en viss ökning av dödligt våld i kriminell miljö som sker dagtid. I slutet av perioden begicks nästan 10 fall årligen mellan klockan 07 och 18 (figur 23B bilaga 2). Koncentrationen av brotten till kvälls- och nattetid gäller för dödligt våld generellt, men är större när våldet rör konflikter i kriminell miljö.

Tydliga kopplingar till narkotikamissbruk

Till skillnad från andra typer av dödligt våld är det mindre vanligt med inslag av alkoholpåverkan vid dödligt våld i kriminell miljö, även om antalet händelser med alkoholpåverkat offer har ökat något de senaste åren också i denna kontext. Kopplingar till narkotika är dock betydligt starkare (figur 23). Uppgången är mycket skarp i antalet avlidna som varit drogpåverkade vid brottet. Från att det var aktuellt i bara några enstaka fall fram till cirka 2012, hade vid periodens slut cirka ett 20-tal av de avlidna (det vill säga ungefär hälften) årligen spår av narkotika i kroppen (figur 23B i bilaga 2). Kopplingar mellan dödsskjutningar och illegala drogmarknader är också väl dokumenterade i forskningen (Gerell m.fl. 2021, Magnusson 2023).

Koncentrerat till storstadslänen men ökning även i övriga landet

Under första hälften av 1990-talet var dödligt våld i kriminell miljö ett ovanligt fenomen i alla delar av landet, samtidigt som dödligt våld totalt sett motsvarade relativt höga nivåer (figur 23). År som följer ligger antalet avlidna i samband med konflikt i kriminell miljö något högre i storstadslänen, och på liknande nivå sett till befolkningsstorlek – motsvarande cirka 2 avlidna per miljon invånare. Runt 2005 börjar dessa händelser öka i antal i Skåne län, och kort därefter även i Stockholms och Västra Götalands län. Uppgången i Västra Götaland speglar främst ett extremt år, 2015, när 17 personer blev offer för en kriminell konflikt.³⁶ Sedan 2013 ökar dödligt våld i kriminell miljö kraftigt i både Stockholm och Skåne län, men i Skåne har denna ökning övergått i en minskning vid

³⁶ Eftersom redovisningen motsvarar glidande medelvärde framstår ökningen som mer utspridd över en längre period.

periodens slut. Om denna minskning håller i sig återstår att se, men det är värt att nämna att 2018 implementerades ”Sluta skjut” i Malmö, en brottsbekämpande och brottsförebyggande strategi med så kallad fokuserad avskräckning, som sker i samverkan mellan olika aktörer. Utvärderingar visar på lovande resultat (Ivert och Mellgren 2023, Brå, Polismyndigheten och Kriminalvården 2024), även om effekten av strategin inte är helt enkel att isolera från andra insatser, eller från pandemins möjliga påverkan (SBU 2023). En viss uppgång observeras under det senaste decenniet också i övriga län, det vill säga utanför storstäderna, efter tidigare låga och stabila nivåer.

2. Spontanbråk och andra dispyter: varierande händelser

Två bekanta har en hemmafest, när en tredje man som varit i konflikt med en av dem objudat dyker upp. Gräl och slagsmål uppstår och gärningspersonen utdelar ett flertal knivhugg mot offret, samt sparkar mot dennes kropp. Båda hade en mycket hög promillehalt i blodet.

Ett bråk uppstår mellan två män i 50-års ålder i en park i samband med en affär gällande narkotikaklassade läkemedel. Ett kraftigt övervåld används mot offrets huvud och han avlider av hjärnskador en vecka senare.

Ett tumultartat slagsmål mellan två mindre ungdomsgäng utanför en nattklubb resulterar i att en ung man slår i huvudet mot en trottoarkant och avlider senare på sjukhus. Bråket ska ha varit motiverat av svartsjuka.

Ofta kopplingar till alkohol och narkotika

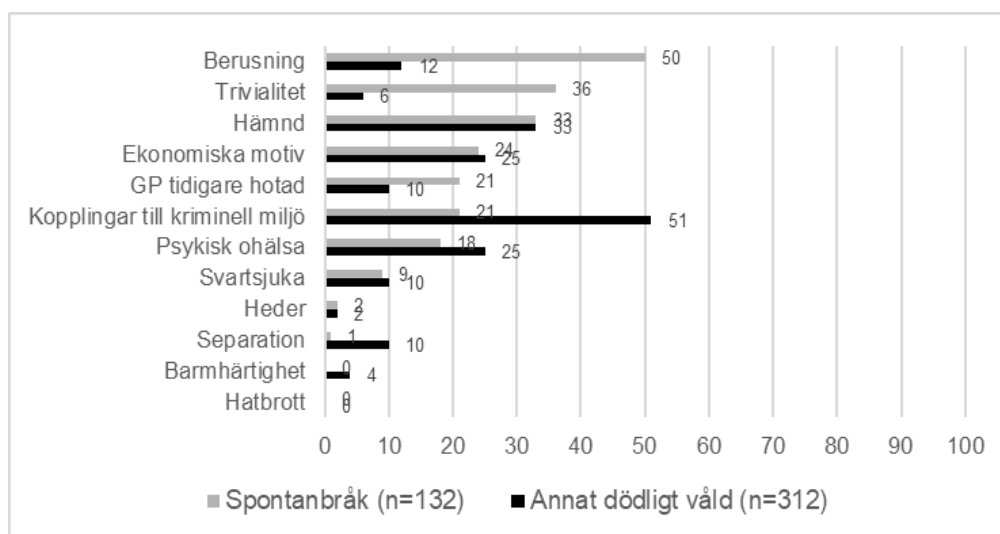
Till skillnad från dödligt våld i kriminell miljö, där brotten är mycket lika till karaktären, består kategorin av många olika typer av händelser. Den gemensamma nämnaren är att våldet typiskt sett har föranletts av någon form av spontan konflikt i stundens hetta, och relativt ofta under påverkan av droger eller alkohol. I hälften av händelserna har berusningen varit en tydligt bidragande faktor (figur 24). Konflikterna tillhör dock inte den mer organiserade kriminella miljön och har heller inte skett i en familjekontext. De inblandade är ofta vänner eller bekanta, men i vissa fall känner de inte alls varandra.

Med 132 avlidna personer under perioden 2018–2021 är kategorin nästan lika omfattande till storlek som dödligt våld i kriminell miljö. Även i dessa sammanhang är det ovanligt att kvinnor dödas (10 procent, motsvarande

13 kvinnor). Medianåldern hos de avlidna är 31 år, dock med en relativt stor spridning.

Brotten klaras ofta upp; i åtta av tio fall har en eller flera gärningspersoner kunnat knytas till händelsen. Sammantaget rör det sig om 121 gärningspersoner varav 7 kvinnor. Medianåldern bland gärningspersonerna var 28 år.

Figur 24. Motiv³⁷ vid dödligt våld i samband med spontanbråk och dispyter respektive annat dödligt våld 2018–2021. Procent.

Trivialiteter kan trigga våldet

Förutom att alkohol- eller drogpåverkan ofta finns med i bakgrunden är det som triggar våldet – oftare än vid annat dödligt våld – att betrakta som en trivialitet (36 procent), ibland i kombination med just berusning.

Exempelvis kan offret ha sagt något som gärningspersonen ansett vara kränkande, eller så har gärningspersonen velat hämnas för en gammal oförrätt. Det är heller inte ovanligt att det finns ett slags hämndmotiv (33 procent), men sådana motiv förekommer lika ofta vid andra typer av dödligt våld. Jämfört med annat dödligt våld är det däremot dubbelt så vanligt att gärningspersonen har tidigare känt sig hotad. Vissa av händelserna kan även handla om mindre spontana konflikter, utan inblandning av alkohol eller droger. Ett exempel kan vara fall med ekonomiska motiv som ändå föregåtts av någon slags dispyt (24 procent).

³⁷ Flera motiv kan förekomma i samband med samma händelse.

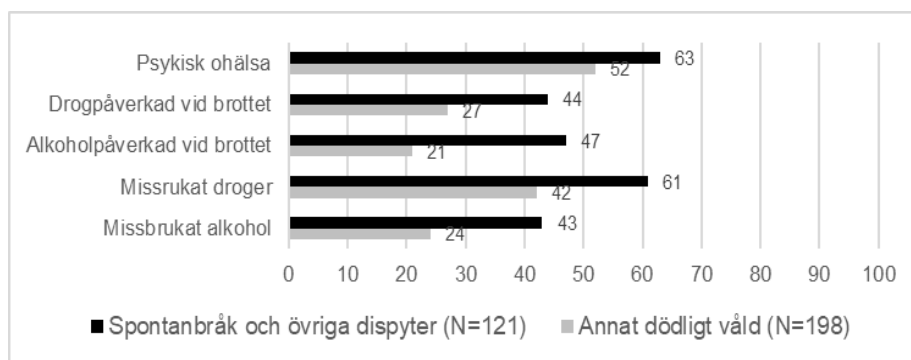
Dubbelt så vanligt med alkoholpåverkade gärningspersoner än vid annat dödligt våld

Berusing eller drogpåverkan är inte bara en vanlig utlösande faktor vid brotten utan gärningspersonerna har också oftare en historik av alkohol- eller drogmisbruk (figur 25). Framför allt alkoholpåverkan vid brottet förekommer mer frekvent än vid annat dödligt våld (47 jämfört med 21 procent). Liknande mönster gäller även droger. Indikationer på psykisk ohälsa eller tidigare vård för sådan ohälsa förekommer också oftare än vid andra händelser av dödligt våld, men skillnaden är mindre än för kopplingar till alkohol och droger.

Kan angränsa till kriminell miljö

I en femtedel av händelserna (21 procent) har det funnits indikationer på att det kan finnas vissa kopplingar till kriminell miljö utan att brottet i sig innebär en direkt uppgörelse av den typ av dödligt våld som redovisats under kategorin *dödligt våld i kriminell miljö*. Här kan det i stället handla om att någon av de inblandade exempelvis är en före detta medlem i en mc-klubb eller att konflikten handlar om en narkotikaaffär, som dock inte är en del av en mer organiserad illegal drogmarknad. Gränsdragningen är i vissa fall inte självklar.

Figur 25. Alkohol- och drogmisbruk samt psykisk ohälsa hos gärningspersoner vid dödligt våld i samband med spontanbråk och andra dispyter, 2018–2021. Procent.

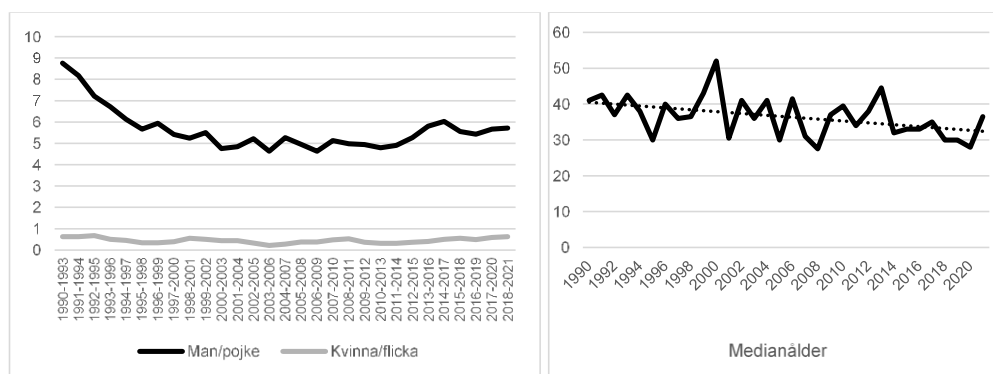

En högre nivå under 2010-talet

Som redovisats i det föregående kapitlet har dessa händelser tidigare, under tidigt 1990-tal, dominerat allt dödligt våld i Sverige (med omkring 40 avlidna per år, se figur 18B i bilaga 2), varpå en tydlig nedgång ägt rum. Efter 2010 observeras dock en ökning till en ny, högre nivå. Figur 26 illustrerar att antalet kvinnor avlidna i dessa sammanhang har, kontrollerat

för befolkningsstorlek, varit mycket lågt och stabilt över tid. De beskrivna förändringarna speglar alltså nästan uteslutande dödligt våld mot män. Av grafen framgår även att offren med tiden har blivit yngre. Medianålder motsvarade 40 år vid periodens början, men är något lägre under de senaste åren.

Figur 26. Antal avlidna kvinnor/flickor samt män/pojkar per miljon invånare. Dödligt våld i samband med spontanbråk och dispyter (glidande fyraårsmedelvärde), samt de avlidnas medianålder (år), 1990–2021. Bruten trendlinje.

Två underkategorier av spontanbråk

Dispyter i marginaliserade grupper eller missbrukarkretsar

En tydlig underkategori bland dessa olika spontanbråk med dödlig utgång är händelser som kan beskrivas som dispyter i marginaliserade grupper eller missbrukarkretsar.³⁸ Totalt 59 personer har under 2018–2021 avlidit till följd av dödligt våld i en sådan miljö (motsvarande 13 procent av allt dödligt våld); enbart 4 var kvinnor. De första två av de ovanbeskrivna typfallen i inledningen till det här avsnittet är goda exempel på vad som karaktäriserar dessa händelser. Det bör samtidigt noteras att även flera fall av dödligt partnervåld har ägt rum i en miljö som kan beskrivas som marginaliserad, med inslag av missbruk. Partnervåldet utgör dock en egen kategori och redovisas i följande avsnitt, som handlar om familjerelaterat dödligt våld.

Jämfört med övriga dispyter är berusning vid brottet ännu oftare det som bidragit till händelsen (75 jämfört med 30 procent). Det är också vanligare

³⁸ Underkategorin kan särredovisas endast sedan 2014.

med psykisk ohälsa som en utlösande faktor och det finns oftare indikationer på kopplingar till kriminell miljö än vid övriga dispyter. I övrigt är motivbilden relativt likartad, exempelvis med till synes triviala omständigheter som ofta triggat våldet.

Tabell 5. Omständigheter vid dödligt våld i samband med spontanbråk och dispyter 2018–2021.

	Marginaliserade grupper eller missbrukarkretsar (n=59)	Övriga spontanbråk och dispyter (n=73)	Totalt (n=132)
Andel kvinnor bland avlidna	7 %	12 %	10 %
Medianålder	39 år	26 år	31 år
Avliden sjukskriven/arbetslös	34 %	23 %	28 %
Våldsmetod			
-Skjutvapen	7 %	19 %	14 %
-Kniv	58 %	58 %	58 %
-Strypning/kvävning/hängning	9 %	10 %	9 %
-Handkraftsvåld	10 %	1 %	5 %
-Trubbigt våld	9 %	1 %	5 %
-Övrigt	7 %	11 %	10 %
	100 %	100 %	100 %
Brottsplats			
-Gata, torg mm	17 %	27 %	23 %
-Offrets bostad (inkl. gemensam med GP)	39 %	21 %	29 %
-Annan bostad	29 %	19 %	24 %
-Park, grönområde	5 %	14 %	10 %
-Övrigt	10 %	19 %	14 %
	100 %	100 %	100 %

De inblandade i dödligt våld i marginaliserade grupper eller missbrukarkretsar har oftare en närmare relation till varandra än vad fallet är vid övriga spontanbråk och dispyter; i hälften av fallen var de vänner eller nära bekanta. En ytterligare skillnad är att offren tenderar att vara äldre (median var 39 år) och brotten sker oftare i en bostad (se tabell 5). Som vid spontanbråk över lag är kniv den vanligaste våldsmetoden (nära sex av tio fall). I en tiondel av händelserna användes enbart handkraftsvåld, det vill säga slag och sparkar.

Det finns ofta indikationer på socioekonomiska problem hos offren (tabell 5); totalt 34 procent var sjukskrivna eller arbetslösa vid tiden för brottet³⁹ och sådant utanförskap tycks vara ännu mer markerat hos gärningspersonerna (sju av tio).⁴⁰ Mer än hälften saknade en egen bostad och var sjätte bodde på någon vårdinstitution. Missbruk är särskilt frekvent hos de inblandade, vilket i sig är en del av definitionen av denna kategori av dödligt våld. Så många som 85 procent av gärningspersonerna hade ett tidigare narkotikamissbruk, och nästan sju av tio hade en historik av alkoholmissbruk. Enligt polisutredningen hade majoriteten också problem med psykisk ohälsa (73 procent). På det hela taget är detta en underkategori av dödligt våld som sker bland människor som lever under särskilt utsatta sociala förhållanden.

Övriga spontanbråk och dispyter

Denna kategori av dödligt våld i samband med övriga spontanbråk och dispyter innehåller en mängd olika händelser och omfattar totalt 73 avlidna. Några exempel kan vara situationer kopplade till nöjeslivet eller privatfester, ungdomsvåld, svartsjukerelaterat våld⁴¹ eller dispyter på arbetsplatser. Här är offren betydligt yngre (md=26 år), relationerna mellan de inblandade ytligare och andelen kvinnor bland de avlidna är något större, en dryg tiondel, jämfört med dödligt våld i marginaliserade grupper (tabell 5).

Kniv är den dominerande våldsmetoden även vid dessa händelser (58 procent), medan rent handkraftsvåld nästan aldrig förekommer. Jämfört med dödligt våld i marginaliserade grupper används dock skjutvapen oftare (19 procent, eller 14 händelser). Brotten sker också oftare utomhus, främst i gatumiljö.

Det kan finnas en missbrukshistorik hos gärningspersonerna även i dessa fall, men i en klart lägre grad än vid de brott som sker i en marginaliserad miljö. Drygt hälften hade en historik av psykisk ohälsa. Samtidigt hade mer än hälften av gärningspersonerna en tydlig sysselsättning genom ett yrkesarbete eller studier. Det är högre andelar än hos gärningspersonerna vid dödligt våld generellt (33 procent). Sju av tio hade egen bostad, och

³⁹ Det är i hög grad en minimiskattning. I nära hälften av dessa fall (44 procent) har ingen information kunnat utläsas om offrets sysselsättning.

⁴⁰ En del av skillnaden kan eventuellt förklaras av att uppgifterna framkommer i lägre grad vad det gäller de avlidna.

⁴¹ I detta fall utanför partnerrelationer, till exempel på grund av rivalitet.

även det är en något högre andel än för gärningspersonerna över lag. Med andra ord tycks dessa övriga spontanbråk och dispyter vara en kategori av dödligt våld som sker inom mer etablerade kretsar. Det gäller i varje fall jämfört med omständigheter vid annat dödligt våld. Dessa händelser skiljer sig därmed framför allt från den andra underkategorin av dödligt våld vid spontanbråk, det vill säga det som sker i marginaliserade miljöer. Impulsstyrda våldshandlingar är dock det som definierar båda kategorierna.

3. Familjerelaterat dödligt våld: mot partner, barn och äldre föräldrar

En man i 40 års ålder stryper sin sambo efter ett utdraget gräl, och ringer sedan själv polisen. Sambon ville separera och gärningspersonen misstänkte att hon hade träffat någon annan. Båda hade druckit under kvällen och grannarna vittnar om upprepade gräl de senaste veckorna. Deras minderåriga barn var hemma vid brottstillfället.

En mamma har lidit av psykisk ohälsa under en längre tid. Hon kväver sina två barn och tar sedan sitt eget liv med hjälp av tabletter.

En 35 årig man med långvarigt narkotikamissbruk hugger ihjäl sin äldre mor som han är inneboende hos. Han bedömdes lida av en drogrelaterad psykos under gärningen.

Stor andel kvinnor bland offren, men lägre nivåer än i andra länder

En fjärdedel av samtliga fall av dödligt våld under 2018–2021 skedde inom familjen, det vill säga varit riktat mot en partner eller en annan familjemedlem. Det motsvarar 112 avlidna personer, och 74 bland dessa (66 procent) var kvinnor. Med hänsyn till befolkningsstorleken har 2,9 kvinnor dödats av sin partner eller en annan familjemedlem under 2021 i Sverige, vilket kan jämföras med 6 kvinnor per miljon invånare i Europa samma år, enligt uppgifter från Global Study on Homicide (UNODC 2023).

Totalt har 104 gärningspersoner kunnat knytas till brotten, eftersom det förekommer att flera avlidna (ofta vuxna och barn) kan ha utsatts av samma gärningsperson. En femtedel av gärningspersonerna (21 procent) var kvinnor, vilket är en klart högre andel än vid andra typer av dödligt våld (3 procent).

Nära relationsband mellan offren och gärningspersonerna

Mer än hälften (64 procent) av dessa familjerelaterade händelser består av dödligt partnervåld, det vill säga händelser där gärningspersonen är offrets nuvarande eller tidigare partner. Ett tiotal fall om året rör dock dödligt våld som riktar sig mot övriga familjemedlemmar. Som tabell 6 visar finns det både likheter och olikheter i karaktären av händelserna mellan dessa två kategorier. Majoriteten av samtliga offer för dödligt partnervåld, drygt åtta av tio, är kvinnor, medan de utgör en mindre andel vid dödligt våld inom övriga familjen (35 procent). Det finns även en väsentlig skillnad i ålder. Avlidna i partnervåld tenderar att vara äldre; medianåldern är 43 år jämfört med 29 år i övriga familjerelaterade fall. Åldersspridningen hos offren är samtidigt väldigt stor, i synnerhet vid dödligt våld i övrig familj (från 0 till 90 år).

Kniv den vanligaste våldsmetoden

När det gäller likheterna kan det noteras att oavsett typ av familjerelation är kniv det vanligaste vapnet; kniv eller något annat vasst föremål användes i 43 procent av dödligt partnervåld och i hälften av händelserna inom övrig familj (tabell 6). Vid partnervåld har dock strypning, kvävning eller hängning också varit en relativt frekvent våldsmetod, aktuell i cirka en femtedel fall. Både denna metod, men även våld med trubbigt föremål (exempelvis ett slagträ, en sten eller liknande) – är vanligare vid partnervåld än när våldet riktar sig mot en annan familjemedlem. I ett antal fall (13 procent) har även skjutvapen använts vid dödligt partnervåld, medan det är ovanligt att andra familjemedlemmar skjuts till döds. Våldsmetoderna är över lag mer spridda när offret är en annan familjemedlem. Inom kategorin förekommer inte sällan även andra, annars mindre vanliga, våldsmetoder – som exempelvis dränkning eller förgiftning.

Tre av fyra dör i eget hem

Den absoluta majoriteten (75 procent) av samtliga händelser av dödligt familjevåld sker i offrets eget hem, eller i en bostad som denna delar med gärningspersonen (tabell 6). Relativt fler fall av dödligt partnervåld äger samtidigt rum i en annan bostad medan annat familjerelaterat våld oftare sker utomhus, på en öppen gata eller i ett grönområde. Några händelser av dödligt våld inom övrig familj skedde också i en bil; vanligtvis fanns då barn bland offren och gärningspersonen kan sedan ha tagit sitt eget liv.

Tabell 6. Omständigheter vid familjerelaterat dödligt våld 2018–2021.

	Partnerrelation (n=72)	Övrig familj (n=40)	Totalt (n=112)
Andel kvinnor bland avlidna	83 %	35 %	66 %
Medianålder hos avlidna	43 år	29 år	39 år
Avliden sjukskriven/arbetslös	18 %	5 %	13 %
Våldsmetod			
Skjutvapen	13 %	3 %	9 %
Kniv	43 %	50 %	46 %
Strypning/hängning/kvävning	19 %	10 %	16 %
Handkraftsvåld	3 %	3 %	3 %
Trubbigt våld	13 %	3 %	9 %
Övrigt	9 %	34 %	15 %
	100 %	100 %	100 %
Brottsplats			
Gata, torg mm	3 %	10 %	5 %
BOs bostad (inkl gemensam med GP)	74 %	78 %	75 %
Annan bostad	11 %	3 %	8 %
Park, grönområde	1 %	3 %	2 %
Privatfordon	1 %	8 %	4 %
Övrigt	10 %	0 %	4 %
	100 %	100 %	100 %

Ett tydligt könsmonster i dödligt partnervåld

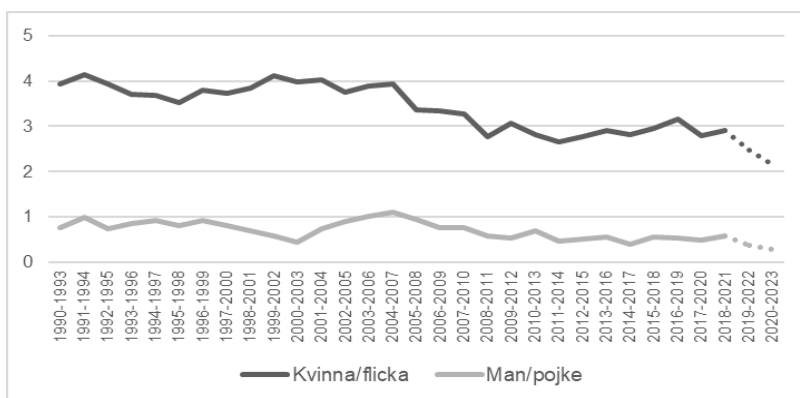
I detta avsnitt ligger fokus specifikt på det dödliga partnervåldet. Under perioden 2018–2021 dödades 60 kvinnor av sin partner, vilket motsvarar i genomsnitt 15 kvinnor per år. Partnervåld är också den vanligaste typen av dödligt våld som drabbar kvinnor, motsvarande 6 av 10 kvinnliga offer under denna period. Samtidigt visar statistiken över *Konstaterade fall av dödligt våld* att nivån var lägre under 2022–2023, motsvarande 10 kvinnor om året (figur 27, bruten linje).

Den absoluta majoriteten av offren för dödligt partnervåld var kvinnor, men det förekommer även det omvända; totalt 12 män har under 2018–2021 dödats av en kvinna de haft en relation med. Ingen av händelserna av dödligt partnervåld som skett under den studerade perioden ägde rum i en samkönad relation. Åtta av tio bland offren hade egna barn och i flera fall

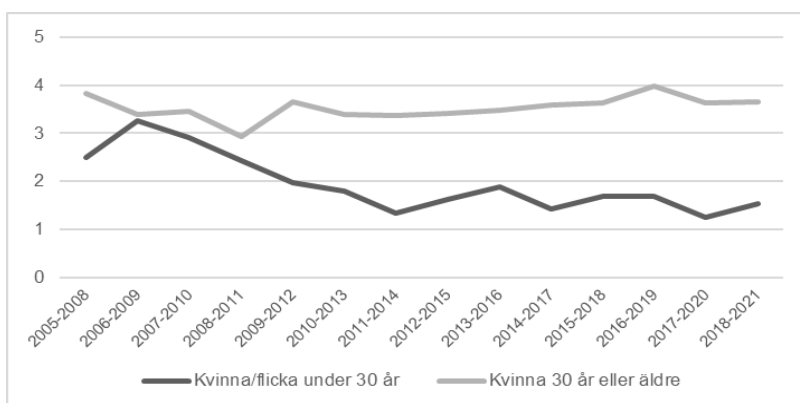
visar utredningen att barnen hade bevittnat brottet eller delar av händelseförloppet, och även försökt ingripa ibland.

När kvinnor dödat sin partner har kniv varit den i särklass vanligaste våldsmetoden (åtta av tolv händelser), nästan dubbelt så vanligt jämfört med när män dödar en kvinnlig partner. I de sistnämnda fallen har däremot andra våldsmetoder, som strypning eller kvävning, förekommit oftare. I sju fall finns det uppgifter om att gärningspersonen använt ett mycket kraftigt eller utdraget våld mot offret, och i sex av dessa var förövaren en man.

Figur 27. Antal avlidna män/pojkar och kvinnor/flickor. Dödligt partnervåld 1990–2021/23 (inklusive statistik över konstaterade fall av dödligt våld för 2022–2023, bruten linje), glidande fyraårsmedelvärden.

Figur 28. Antal avlidna kvinnor/flickor under 30 år respektive 30 år eller äldre per miljon invånare. Dödligt partnervåld 2005–2021.

Minskning för både kvinnor och män

Sett över tid har antalet män som avlidit i dödligt partnervåld legat på en låg och nivå under hela den studerade perioden, motsvarande 2–4 fall årligen (figur 27B i bilaga 2). Kontrollerat för befolkningsökning har dock antalen varit något lägre under det senaste decenniet än under periodens första år (figur 27) och enligt statistiken över *Konstaterade fall av dödligt våld* har ingen man avlidit i partnervåld under 2022–2023.⁴² När det gäller kvinnor avlidna i dödligt partnervåld skedde en tydlig minskning under senare delen av 00-talet.

Olika trender i dödligt partnervåld mot kvinnor i olika åldrar

Under de senaste 15 åren ser man olika trender i dödligt partnervåld mot kvinnor under 30 år, respektive 30 år eller äldre (figur 28). Kontrollerat för befolkningsstorlek minskar dessa händelser när det gäller de yngre kvinnorna, medan nivån är högre och relativt stabil för kvinnor 30 år eller äldre. Samtidigt visar uppgifter för perioden 2018–2021 att dödligt partnervåld drabbar flickor och kvinnor i alla åldrar (den yngsta kvinnan var 17 år och den äldsta var 91), även om det tenderar att vara mest koncentrerat till kvinnor i yngre medelåldern; medianåldern var 39 år (jämfört med 57 år bland män utsatta för dödligt partnervåld).

Svartsjuka, separation och berusning triggat våldet

Medan svartsjukemotiv förekommer i fyra av tio fall, och är lika vanligt oavsett om förövaren är en kvinna eller en man, är separation betydligt oftare en utlösande faktor när en man dödar en kvinna han har haft en relation med. Att sådan vilja att äga sin partner ("possessivness") och försök att hindra henne att lämna relationen förekommer i stort sett bara hos män som dödar en kvinnlig partner har även visats i andra studier (Enander m.fl. 2021a, 2021b, Caman och Dufort 2022). Brås granskning visar också att i en tiondel fall av allt dödligt partnervåld har det funnits ett barmhärtighetsmotiv, och även här är de flesta avlidna kvinnor, som dödat av män (6 av 7). Typiskt sett sker det när paret är äldre och brottsoffret mycket sjuk. Hälften av dessa fall riktade sig mot personer 70 år eller äldre, men dessa omständigheter förekommer även vid dödligt våld mot kvinnor i åldern 50–69 år. Ibland tycks dödsfallet ha skett i samförstånd, ibland fattades beslutet enbart av gärningspersonen. I samband med 5 händelser av dödligt partnervåld fanns det, enligt utredningen, ett hedersmotiv bakom brottet; samtliga avlidna var då kvinnor. Berusning som en

⁴² Figur 27 visar dock ett glidande fyraårsmedelvärde, vilket gör att utvecklingskurvan inte motsvarar noll för dessa år.

bidragande faktor tycks däremot ha förekommit betydligt oftare när män dödat av en kvinna de haft en relation med (8 av totalt 12 fall, jämfört med enbart 30 procent hos manliga gärningspersoner), och även ekonomiska motiv är något vanligare i dessa fall.

Ofta tidigare hot och våld

Nära sex av tio män som dödat sin partner hade, enligt vad som framkommit i materialet, hotat henne tidigare, och nästan lika många har använt våld. Även i flera av de annars få fall med kvinnor som dödat en manlig partner (8 händelser av 12) har tidigare våld från kvinnan mot mannen förekommit, enligt utredningen. Typiskt sett handlar det dock om relationer kantade av våld från båda håll, och ibland även av missbruk; hälften av de män som dödat av sin partner hade tidigare själva hotat henne eller använt våld (se även Carlsson m.fl. 2021). I själva brottsituationen har det dödliga partnervåldet från en kvinna mot en man ofta skett i självförsvar (dock inte i nivå med nödvärn), även om det också finns ett fåtal fall där det är tydligt att kvinnan varit drivande, exempelvis av ekonomiska motiv.

Kvinnor dödar med andra ord mycket mer sällan sin partner jämfört med män, och i så fall under mer ansträngda förhållanden. Sådana omständigheter förekommer ofta även när män dödar sin kvinnliga partner, men det händer även att kvinnan utsatts utan en tidigare turbulens i förhållandet – exempelvis när våldet triggats av en förestående separation (se även Enander m.fl. 2021a).

Sällan kontaktförbud

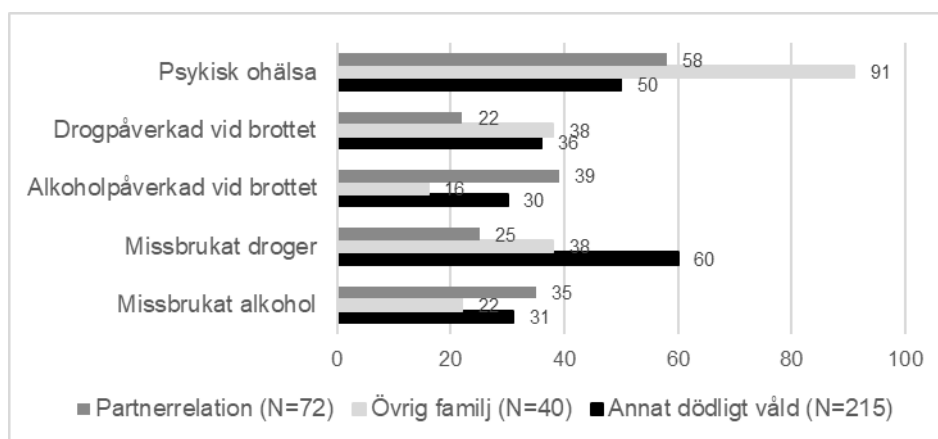
Att en upptrappning av våld ofta förekommer före dödsfallet har även beskrivits i flera studier av dödligt partnervåld (Enander m.fl. 2021a, Caman m.fl. 2022). I Brås material har det dock under 2018–2021 enbart funnits två ärenden som gäller dödligt partnervåld där gärningspersonen, enligt utredningen, hade eller hade haft kontaktförbud utfärdat mot offret. Att sådan åtgärd sällan används har även lyfts av Socialstyrelsens dödsfallsutredningar (2024).

Ofta kontakter med psykiatrin kort innan brottet

Andelen gärningspersoner med indikationer på psykisk ohälsa är bara något högre vid dödligt partnervåld än vid dödligt våld utanför familjen (58 respektive 50 procent, se figur 29), men relativt ofta framgår att gärningspersonen har varit i kontakt med psykiatrin – ibland i närtid innan själva brottstillfället. Närliggande kontakter med psykiatrin är, enligt Brås

tidigare kartläggning (2020b), vanligare hos gärningspersoner vid dödligt partnervåld jämfört med annat dödligt våld; den senaste kontakten hade ofta skett bara några veckor innan gärningen. Brås granskning visar också att en dryg fjärdedel av gärningspersonerna vid dödligt partnervåld som skedde under 2018–2021 har tagit eller försökt ta sitt liv i anslutning till brottet (se även Caman m.fl. 2022).

Figur 29. Alkohol- och narkotikamissbruk samt psykisk ohälsa hos gärningspersoner vid familjerelaterat dödligt våld, 2018–2021. Procent.

Flera händelser av dödligt partnervåld i marginaliserad miljö

Tidigare alkoholproblem, och framför allt alkoholpåverkan hos gärningspersonerna vid brottstillfället, förekommer oftare i samband med dödligt partnervåld än vid övriga familjerelaterade fall, men även jämfört med annat dödligt våld (figur 29). Kopplingen är också väldokumenterad i annan forskning (Caman och Skott 2023, Enander m.fl. 2021a, Socialstyrelsen 2024). Tidigare drogmissbruk är tvärtom vanligare vid annat dödligt våld, främst det som äger rum utanför familjen.

Som visats i tabell 6 har nära en femtedel av de avlidna i partnervåld varit arbetslösa eller långtidssjukskrivna, vilket är en klart högre andel än vid dödligt våld i övrig familj. Andelen är ännu högre hos gärningspersonerna; 36 procent saknade sysselsättning, enligt rättsväsendets dokumentation. Även om (dödligt) partnervåld förekommer i alla samhällsgrupper har alltså en inte försumbar andel av de granskade händelserna rört partnerrelationer i en miljö där arbetslöshet, missbruk, psykisk ohälsa och tidigare våld ofta förekommit. Sådan ansamling av påfrestande omständigheter tycks i synnerhet finnas i de få fall när kvinnor dödar sin partner (se även Caman och Dufort 2022), men en socioekonomisk

utsatthet hos de inblandade i dödligt partnervåld har i andra studier beskrivits för både kvinnor och män (Carlsson m.fl. 2021).

Dödligt våld mot andra familjemedlemmar: allvarlig psykisk ohälsa

När det gäller annat dödligt våld inom familjen, riktar sig de flesta av dessa händelser från föräldrar mot barn, eller tvärtom – från vuxna barn mot äldre föräldrar eller far-/morföräldrar. Brotten utmärker sig med en särskilt hög grad av psykisk ohälsa hos gärningspersonerna – både i termer av en tidigare historik (nio av tio, se figur 29), allvarlig psykisk störning vid brottet och frekvensen av självmord i anslutning till brottet. Brås tidigare analyser av patientdata (Brå 2020b) visar att även i dessa fall har kontakter med psykiatrin året innan brottet förekommit oftare än vid dödligt våld utanför familjen. Mest utmärkande var dock den höga andelen gärningspersoner (en femtedel) som enligt den tidigare kartläggningen vårdats inom slutna psykiatrisk vård året innan brottet. Det indikerar en tyngre problematik med psykisk ohälsa. Det finns även inslag av missbruk hos gärningspersonerna; drogproblematiken tycks vara mer uttalad i dessa fall än i samband med dödligt partnervåld.

Nära hälften av de avlidna var barn

Att barn dödas är ovanligt och trenden har varit minskande (Sturup och Granath, 2015). Om det ändå sker är förövaren typiskt sett just någon i familjen. Av de 40 avlidna i familjerelaterat dödligt våld annat än mot en partner har nästan hälften – 17 personer – varit under 15 år, därav enstaka spädbarn (under ett år). I samtliga dessa fall var gärningspersonen offrets förälder, och det var i princip lika vanligt att det var en kvinna som att det var en man.⁴³ Våldsmetoderna var spridda, men i flera fall användes dränkning samt kvävning eller strypning. Nästan samtliga förövare (utom två) hade dokumenterade problem med psykisk ohälsa och hälften hade använt narkotikaklassade medel i samband med brottet. Hälften av gärningspersonerna (7 av 13) har tagit sitt liv i anslutning till brottet. Studier visar samtidigt att just dessa fall av så kallad filicide-suicide står för den största minskningen i dödligt våld mot barn, något som möjligen kan relateras till bättre behandling av psykisk ohälsa (Sturup och Granath 2015).

⁴³ Totalt 13 gärningspersoner, varav 7 kvinnor.

Vuxna barn som dödar en förälder: missbruk och allvarlig psykisk störning vid gärningen

Händelser av dödligt våld inom familjen, som varken var riktat mot en partner eller ett barn, rör främst dödligt våld begånget av ett vuxet barn mot en äldre förälder eller en annan närstående person, oftast far-/morförälder (13 avlidna, både kvinnor och män). I samtliga fall har det funnits en historia av tungt missbruk eller allvarlig psykisk ohälsa hos gärningspersonen, och 9 av de 13 gärningspersonerna bedömdes lida av en allvarlig psykisk störning vid brottet (jämfört med en tiondel vid dödligt våld generellt). Däremot är det, till skillnad från när föräldrar dödar barn, ovanligt att gärningspersonen senare tagit sitt eget liv.

Diskussion

I detta avslutande kapitel summeras och diskuteras de övergripande resultaten mot bakgrund av annan forskning, men även utifrån de initiativ som pågår för att motverka dödligt våld. Fokus ligger först på den kategorin vars ökning är mest markant – det vill säga dödligt våld bland unga män i kriminell miljö. I kapitlets andra del diskuteras sedan andra lika allvarliga våldshändelser med dödlig utgång, exempelvis de som sker inom familjen, eller i samband med olika spontanbråk och dispyter. Dessa kategorier utgör i dag en stor del av allt dödligt våld i Sverige.

Fortsatt ökning av dödsskjutningar i kriminell miljö

Dödligt våld i kriminell miljö, som förutom få undantag sker med hjälp av skjutvapen, har nu ökat i snart två decennier. Ökningen går hand i hand med en ökning av dödligt våld nattetid i offentliga miljöer och av antalet fall där de involverade missbrukat droger. På senare tid ökar dock även händelser av dödligt våld i kriminell miljö under dagtid, och i andra miljöer än på en öppen gata. Uppgången är koncentrerad till storstadsregioner, men under det senaste decenniet har en viss ökning skett även i övriga delar av landet.

Problem med gängvåld även i övriga Europa

Studier visar att flera av de riskfaktorer som förknippas med de ökande skjutningarna i Sverige även finns i andra europeiska länder. Den illegala vapenhandeln är ett allt större problem i flera delar av Europa (Duquet och Vanden Auweele 2021, Duquet 2022, Squires m.fl. 2020, European Commission 2020⁴⁴), och det samma gäller för narkotikamarknaden (European Drug Report 2023⁴⁵). Det finns även mycket som talar för att gängrelaterad brottslighet tilltar på flera håll i Europa, exempelvis i Nederländerna, Belgien och Danmark (UNODC 2023). Med andra ord finns det uppgifter om att Sverige delar viss grundproblematik med en rad andra länder i Europa. Trots det är kraften i den svenska ökningen av dödsskjutningar i kriminell miljö unik inom EU (Brå 2021a).

⁴⁴ 2020–2025 EU action plan on firearms trafficking.

⁴⁵ https://www.emcdda.europa.eu/publications/european-drug-report/2023_en

Gängvåldet särskilt ”smittsamt” och kopplat till droger

Det finns ingen självklar förklaring till varför ökningen av dödligt skjutvapenvåld har ägt rum just i Sverige. Forskningen visar dock att gängrelaterat skjutvapenvåld tycks vara särskilt ”smittsamt”, på så sätt att en skjutning tenderar att följas av en ny sådan, nära i tid och rum (Sturup m.fl. 2017). I USA, där dödligt skjutvapenvåld också tycks vara på uppgång, har Brantingham m.fl. (2021) visat att gängrelaterat våld triggas dubbelt så många nya incidenter som annat våld. Dessa gängrelaterade händelser är dessutom betydligt mer dödliga än händelser som triggats av våld utanför gängmiljön. I Sverige har Gerell m.fl. (2021) kommit fram till att det finns en ökad risk för upprepade skjutningar på platser där öppen drogförsäljning sker – om dessa platser ligger i utsatta områden. Utifrån sådana omständigheter har Magnusson (2023) utvecklat ett index som ger möjlighet till viss prediktion och kan vara till användning i polisens arbete mot dessa så kallade hot spots. Gängvåldets smittsamma karaktär kan i sig innebära att genom att förebygga en skjutning kan man förebygga flera.

Parallellt med ökningen i dödsskjutningar i kriminell miljö har det även skett en generell ökning av dödligt våld där de inblandade har en historik av drogmissbruk eller varit påverkade vid brottet, och ökningen kan härledas till kriminell miljö. Antalet avlidna i dödligt våld i kriminell miljö med narkotika i kroppen har tydligt ökat under de senaste tio åren. Med andra ord finns det inte enbart en koppling mellan dödligt våld och illegal drogförsäljning, utan många av de unga män som utövar våld i kriminell miljö tycks själva ha tydliga missbruksproblem. Det är också ett perspektiv som är värt att integrera i det förebyggande arbetet (se även SBU 2023).

Allt yngre pojkar involveras i nätverken, men ungdomsbrottsligheten minskar

I Brås kartläggning av barn och unga i kriminella nätverk (Brå 2023c) beskrivs hur yngre barn rekryteras in av äldre (som dock själva ofta är under 18 år), varpå de mer eller mindre omedelbart dras in i grov brottslighet. Till skillnad från en del andra kartläggningar (t.ex. Polismyndigheten, SoS och SiS 2023), som snarare beskriver en successiv socialisering i nätverken, tyder de intervjuer som Brå genomfört på att processen ofta är relativt snabb, men kan också ske med manipulativa, närmast grooming-liknande metoder. Studiens analyser av ett uttag från misstankeregistret visade även att misstankar om vapenbrott, narkotikaöverlåtelse, utpressning och bedrägerier har ökat tydligt under senare år (2012–2022) för barn som inte är straffmyndiga och barn under

18 år. Unga under 21 år stod för hälften (49 procent) av alla misstankar om mord med skjutvapen under 2022, vilket kan jämföras med 24 procent för tio år sedan (2012). Antalet sådana misstankar mer än fördubblades totalt sett under samma period, och uppgången var alltså särskilt stor i den åldersgruppen. Under 2022 avsåg dessutom 12 procent av misstankarna barn under 18 år.

Det finns en motstridighet i det faktum att det främst är unga pojkar och män som är involverade i dödligt våld i kriminell miljö, samtidigt som ungas aggregerade delaktighet i våldsbrott är idag lägre än under 1990-talet (Brå 2024b). Den svenska ungdomsbrottsligheten har totalt sett minskat (Estrada Dörner m.fl. 2022, Sarnecki 2022). När det gäller att utforma brottsbekämpande och brottsförebyggande initiativ är det därför av värde att ta hänsyn till att brottsligheten hos de unga män som tillhör den kriminella miljön väsentligt skiljer sig från brottsligheten hos resten av samma demografiska grupp. Det talar för vikten av mer anpassade och riktade insatser med fokus på de unga som redan tillhör en kriminell miljö eller är nära att involveras. När det gäller att förhindra att ännu fler unga söker sig till eller dras in i en kriminell miljö är det samtidigt angeläget att arbeta brett, mot att ge alla likvärdiga förutsättningar tidigt i livet.

Kvinnor kan delta i en annan roll

Resultaten som redovisas i denna rapport tyder på att själva våldsutövandet i princip uteslutande är koncentrerat till män. Av utredningar av dödligt våld i kriminell miljö framgår dock att kvinnor i enstaka fall deltar i brotten på andra sätt och i andra faser av förloppet. De kan exempelvis ha transporterat eller förvarat narkotika eller vapen, deltagit i förberedelser och kan ibland ha lagförts för skyddande av brottsling – något som även konstaterats i en studie av Khoshnood m.fl. (2023). Polisens senaste lägesbild över den organiserade brottsligheten⁴⁶ tyder på att kvinnor är relativt få i sammanhanget men förekommer i olika, ibland betydelsefulla roller. Bland aktiva gängkriminella, som uppskattades till totalt 14 000 individer, utgjorde de fem procent. Brå har i regleringsbrevet för 2024 (Ju2023/02337 m.fl.) fått i uppdrag att närmare undersöka kvinnors och flickors delaktighet i kriminella nätverk (se även Polismyndigheten 2022a).

⁴⁶ <https://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/justitiedepartementet/presentationer/2024-02/presentationbilder-fran-presstraff-med-gunnar-strommer-den-23-februari-2024.pdf>

Fler fall av dödligt våld i kriminell miljö behöver klaras upp

Som resultaten visar är uppkläringen av dödligt våld i kriminell miljö mycket låg (26–30 procent). Brå har i en tidigare kartläggning (2023a) bedömt att utredningar av dödligt våld i kriminell miljö är gedigna, men har samtidigt pekat ut resurs- och personalbrist som hinder mot bättre uppkläring. Studien visade också att i tre av tio utredningar där det fanns beröringspunkter med andra utredningar hade ingen samordning skett. Polismyndigheten har sedan dess startat flera projekt för att öka utredningarnas effektivitet (t.ex. särskilda händelsen Frank och, på nationell nivå, Frigg, se Polismyndigheten 2023). I dag hanteras ärenden mer klustervis, med roterande personal som besitter olika kompetenser – något som av Polismyndigheten bedöms korta utredningstiden och bidra till högre uppkläring. Det finns med andra ord förutsättningar för att uppkläringen av dödligt våld i kriminell miljö ska öka.

Åtgärder behövs inom många områden för att nå en långvarig effekt

Att gärningspersonerna inte går fria är självklart en av de främsta framgångsfaktorerna när det gäller att bekämpa dödligt våld i kriminell miljö. Samtidigt visar forskningen att brotten är svåra att ”straffa bort” (t.ex. Hilke 2020, Piquero och Blumstein 2007) och att det i synnerhet tycks gälla den mer organiserade brottsligheten, där positioner som lämnats tomma efter att någon har lagförts fylls på med nya unga män (Papachristos 2009). Det finns i dag en växande insikt om att upptrappningen av våld i kriminell miljö inte kan brytas utan förebyggande insatser som också involverar aktörer utanför rättsväsendet. Även om önskan att snabbt bryta den negativa våldstrenden är högst förståelig, kommer en eventuell förändring sannolikt inte att vara långvarig utan åtgärder som motverkar att fler unga män ansluter sig till kriminell miljö. Sådana åtgärder behöver beröra flera delar av samhället – skolan, bostads- och arbetsmarknaden, finanssektorn m.m. (Brå 2023c, Gerell m.fl. 2020).

Sausdal (2023) betonar att det kan vara missvisande att göra en jämförelse med Danmark, något som ofta tas upp i den offentliga debatten. Landet beskrivs då som ett exempel på hur man med en repressiv kriminalpolitik lyckats hålla gängproblematiken under kontroll. Att Danmark inte har haft en upptrappning i det grova gängvåldet skulle, enligt Sausdal, lika gärna kunna tillskrivas olika sociala insatser – bland annat satsningar i utsatta områden och åtgärder inriktade mot ungdomar i riskzon. Framväxten av kriminella nätverk, med ökning av dödsskjutningar som ett yttersta uttryck för det, har även svenska forskare tidigare länkat till brister i välfärden (se

t.ex. Gerell m.fl. 2020). Utöver generella satsningar på att alla unga ska få växa upp under goda förhållanden behöver man samtidigt nå bättre kunskap om vilka individer som blir en del av den kriminella miljön, och vilka som inte blir det – trots liknande personliga omständigheter och eventuella riskfaktorer.

Annat dödligt våld vanligare än skjutningar i kriminell miljö

Brås kartläggning visar att merparten av allt dödligt våld fortfarande sker i andra sammanhang än inom den kriminella miljön. En stor andel består exempelvis av familjerelaterade fall, inklusive partnervåld. En annan stor kategori är dödligt våld i samband med diverse – ofta alkohol- och drogrelaterade – spontanbråk. Det rör sig om våldssituationer av mer ”traditionell” karaktär, på så sätt att de inte kan beskrivas som några nya fenomen (Sarnecki 2022). I ett längre perspektiv har båda dessa kategorier av dödligt våld minskat, men denna positiva trend tycks ha avstannat sedan några år.

Många fall rör dödligt våld vid olika spontanbråk och dispyter

Olika spontanbråk och dispyter var den absolut vanligaste kontexten för det dödliga våldet under 1990-talet. Därefter skedde en tydlig minskning, men under 2010-talet visade dessa fall återigen på en viss uppgång. Kategorin omfattar olika typer av händelser, men den gemensamma nämnaren är att det ofta rör sig om affektstyrda våldsbrott som samtidigt varken riktar sig mot en familjemedlem eller sker inom den mer organiserade kriminella miljön.⁴⁷ Flera av dessa brott äger rum bland marginaliserade personer med missbruksproblematik, men även i samband med exempelvis nöjeslivet eller annat festande, ofta under berusning eller narkotikapåverkan. En del av ökningen, som skedde under första hälften av 2010-talet, skulle möjligen kunna förklaras av att gränsen mellan vissa av dessa fall samt dödligt våld i kriminell miljö inte alltid är självklar, och det är därmed inte överraskande att de under perioder visar en liknande utveckling.⁴⁸ Det kan exempelvis vara frågan om spontana våldssituationer i samband med mer småskalig narkotikaförsäljning (som alltså inte är en del av en organiserad och mer

⁴⁷ Och inte heller tillhör någon annan kategori i den typologin som användes för att kategorisera olika typer av dödligt våld (t.ex. dödligt våld i samband med rån eller inbrott, i samband med sexualbrott eller av en psykisk sjuk gärningsperson).

⁴⁸ ...förutom att gränsdragningen dessutom kan i enskilda fall vara svår att göra vid själva kodningen av den information som framgår i utredningen.

storskalig marknad), eller konflikter där någon av de inblandade tidigare rört sig i kriminella kretsar.

Alkoholens roll i dödligt våld är väldokumenterad

Alkohol och narkotika förekommer, enligt rapportens resultat, över lag mycket frekvent som bakgrundsfaktorer vid dödligt våld, oavsett övriga motiv och omständigheter. Över tid har antalet fall av dödligt våld med kopplingar till alkohol minskat, medan narkotikarelaterade händelser har ökat kraftigt. Efter den långvariga minskningen observeras dock under de senaste åren en viss uppgång även i dödligt våld med inblandade som haft en historik av alkoholmissbruk, eller varit påverkade av alkohol vid brottet. Det gäller främst avlidna men i viss grad även gärningspersoner.

Oavsett om den senaste ökningen i alkoholrelaterade fall är ett trendbrott eller inte är alkoholens roll i det dödliga våldet påtaglig i dag. Sambandet är också väldokumenterat i forskningen. I ett längre historiskt perspektiv, sedan mitten av 1700-talet, har trender i alkoholkonsumtionen varit länkade till trender i dödligt våld i Sverige, förutom några periodvisa undantag (Lenke 1990, von Hofer 2011, Lehti och Sirén 2020). En sådan avvikande period tycks vara aktuell de senaste åren eftersom dödligt våld – inklusive de direkt alkoholrelaterade fallen – ökar trots inga liknande förändringar i total konsumtionen av alkohol (CAN 2023). Enligt Folkhälsomyndigheten ökar samtidigt andelen personer med riskkonsumtion bland äldre samt bland personer med kort utbildning, medan den generellt minskar bland män.⁴⁹ Uppgången av dödligt våld kopplat till alkoholmissbruk och berusning kan då möjligen relateras till ett förändrat konsumtionsmönster hos vissa grupper eller i specifika miljöer.

Sambandet mellan alkohol och dödligt våld över tid har varit särskilt tydligt när det gäller drickande i offentliga miljöer (von Hofer 2011). Pedersen m.fl. (2016) har i en norsk kontext visat hur alkoholberusning ofta används som ursäkt vid våld i samband med nöjeslivet, något som tycks vara en starkare mekanism än alkoholens toxiska verkan. Utifrån den Nationella trygghetsundersökningen har Brå (2015) tidigare kartlagt inslag av alkohol- eller drogpåverkan för ett antal brott och slutsatsen var att sådan påverkan är vanligast vid misshandel.⁵⁰ Typfallet var misshandel mellan obekanta, som sker nattetid på en allmän plats. Att vissa av dessa våldshändelser

⁴⁹ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/andts-anvandning-och-ohalsa/anvandning/alkoholkonsumtion/alkoholkonsumtion-bland-vuxna/>

⁵⁰ 62 procent av gärningspersonerna var påverkade vid misshandeln, jämfört med 52–55 procent vid hot, personrån och sexualbrott.

resulterar i dödsfall framgår i denna rapport. Det talar för vikten av insatser både med inriktning mot krogvåldet (för att påverka alkoholens effekter i specifika situationer), men även inom exempelvis missbruksvården (för att påverka genom ändrad livsstil och förbättrad hälsa).

Minskning av dödligt partnervåld har avstannat

Dödligt våld inom familjen har minskat över tid men vad det gäller partnervåldet tycks nedgången ha avstannat efter 2010. Mäns våld mot kvinnor – där merparten sker just i en partnerrelation och där händelser med dödlig utgång utgör bara toppen av ett isberg – är ett område som länge uppmärksammas både politiskt och i forskningen. Trots det har 10–15 kvinnor per år dödat av någon de har eller har haft en relation med under perioden efter 2010. Att man inte ser en större förändring⁵¹ kan ha att göra med att den förutsätter att seglivade normer och stereotyper kring maskulinitet luckras upp. Det kan visserligen sägas om (dödligt) våld i stort, inte minst det som sker inom kriminell miljö, men maktdimensionen blir särskilt tydlig när våldet riktas mot kvinnor.

Ofta en längre historia av utsatthet innan brottet

Även en del individbundna och situationella faktorer behöver beaktas vid tolkning av mekanismer bakom dödligt partnervåld, eftersom exempelvis alkohol och psykisk ohälsa är tydliga bidragande omständigheter. En del av dödligt partnervåld sker också i relationer präglade av social utsatthet, långvarigt missbruk, hot och våld (se även Larsson m.fl. 2022). Caman m.fl. (2022) har visserligen funnit att manliga gärningspersoner vid dödligt partnervåld inte har en högre frekvens av psykisk ohälsa än män som dödar andra män, men att självmord eller försök därtill förekommer oftare – något som också framkommer i Brås granskning. Det gör att tidigare självmordsförsök, och även suicidala tankar, enligt författarna kan vara ett viktigt led i att förebygga våld med dödlig utgång.

Separation en tydlig riskfaktor

Studiens resultat visar också att separation, eller hot om den, är en vanlig bidragande faktor när män dödar en kvinna de haft en relation med. Svartsjuka är ett lika vanligt motiv för både kvinnor och män som dödar sin partner, men svårigheter att hantera en separation finns i princip enbart med i bilden vid mäns dödliga partnervåld mot kvinnor. Det är ett resultat som framkommit även i andra studier (t.ex. Enander m.fl. 2021b). Det

⁵¹ Med reservation för att nivåerna av dödligt partnervåld mot kvinnor har varit något lägre 2022 och 2023 enligt statistiken om *Konstaterade fall av dödligt våld*.

behövs med andra ord fler riktade satsningar för att skydda kvinnor som vill lämna våldsamma relationer. Ett konkret verktyg som finns men används för sällan – trots våldsreducerande effekt (Cordier m.fl. 2021) – är exempelvis utfärdande av kontaktförbud vid upprepad utsatthet. Det är också en av flera av de brister som lyfts av Socialstyrelsen (se även Strand m.fl. 2021), och möjligheter till en effektivare kontaktförbudslagstiftning har utretts (SOU 2024:13).

Socialstyrelsen identifierar fortsatta brister

Genom flera lagändringar de senaste åren har regeringen markerat att mäns våld mot kvinnor måste tas på allvar. I januari 2022 höjdes exempelvis minimistraflet för grov kvinnofridskränkning till ett års fängelse (från tidigare nio månader) och straffet för överträdelse av kontaktförbud skärptes genom att böter togs bort från straffskalan. Sedan 2017 finns också en nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor (skr. 2016/17:10), vilket i hög grad överlappar med partnervåld. Inom polisens arbete med mäns våld mot kvinnor har större fokus lagts på gärningspersoner, med syfte att minska risken för våldsutövning (t.ex. genom RRI eller IPVI⁵², se Polismyndigheten 2022b). Arbetet behöver fortsatt stöd och utveckling. Under våren 2024 har regeringen avsatt ytterligare resurser för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, efter flera uppmärksammade händelser av misstänkt dödligt partnervåld mot kvinnor inom bara några veckor.

Samtidigt konstaterar Socialstyrelsen (2024) i sin senaste granskning av skador och dödsfall i samband med våld mot barn och våld mot närstående vuxna att många av de brister som identifierats tidigare fortfarande kvarstår. Kartläggningen visade att majoriteten bland både offren och gärningspersonerna hade haft kontakt med olika samhällsaktörer – Polisen, socialtjänsten eller vården – året innan brottet. Trots det hade våldet inte upptäckts i tid, ibland trots uppenbara riskfaktorer som missbruk eller en pågående separation. Riskbedömningar har sällan gjorts i de ärenden som granskades, och det fanns brister i samverkan mellan olika aktörer i ärenden där de inblandade hade olika former av stödbehov. Som ett exempel anges bland annat det redan nämnda kontaktförbudet, som bör kunna nyttjas i högre grad. Det finns med andra ord en förbättringspotential inom detta arbete.

⁵² RRI står för *Riskreducerande insatser*, och IPVI är en förkortning för *Intermate Partner Violence Intervention*.

Ingen pandemieffekt i Sverige

Den senaste datainsamlingen av Brås forskningsmaterial som gäller dödligt våld, det vill säga för perioden 2018–2021, sammanfaller i stora delar med covid-19-pandemin. Det har spekulerats i vilken utsträckning en period med restriktioner och större isolering skulle kunna bidra till ökat våld i hemmet (se t.ex. Eisner och Nivette 2020), men i Brås data om dödligt våld inom familjen noteras ingen sådan effekt. När det gäller specifikt partnervåld är det i stället snarare år 2018 som sticker ut med 19 avlidna kvinnor.⁵³ Inte heller på en europeisk nivå kan några generella slutsatser dras om pandemins påverkan. Vissa ökning av varierande storlek observerades i dödligt våld mot kvinnor inom familjen mellan 2019 och 2020 i Väst- och Sydeuropa, medan ingen förändring noterades i Norra Europa och en viss minskning i Östeuropa.⁵⁴ Samtliga förändringar har bedömts motsvara vanliga årliga fluktuationer (UNODC 2021a).

Att tolka den senaste tidens splittrade trender

Vågvisa rörelser respektive längre trender

Trots den senaste ökningen är dödligt våld en liten brottskategori. Det kan bidra till att antalet fall kan variera relativt stort från ett år till ett annat, eller i kortare perioder, i synnerhet när händelserna bryts ner till olika underkategorier. Utvecklingen av dödligt våld med kniv kan vara kanske det tydligaste exemplet på sådana vågvisa rörelser. Ett annat exempel är dödligt våld i samband med rån eller inbrott som har ökat mellan 2015 och 2019. Förändringar av denna typ, det vill säga under en kortare period, förtjänar visserligen uppmärksamhet och tolkning, även om de inte nödvändigtvis behöver återspegla några genomgripande förändringar i samhället. Det är av vikt att betrakta dem i ett längre perspektiv, mot bakgrund av eventuella föregående skiftningar. Samtidigt kan de utgöra tidiga varningssignaler och på så sätt behöver tas på allvar, inte minst utifrån erfarenheter från utvecklingen i det dödliga skjutvapenvåldet i kriminell miljö. Oavsett om olika ökningstendenser innebär ett trendbrott eller är en del av vanlig periodvis fluktuation är det viktigt med kontinuerliga åtgärder mot alla former av dessa allvarliga våldsbrott.

⁵³ 22 kvinnor enligt statistiken över *Konstaterade fall av dödligt våld*.

⁵⁴ Samtidigt rapporterades en tillfällig nedgång i dödligt våld generellt under april 2020 i ett fåtal europeiska länder (UNODC 2021b).

Dödligt våld inte en självklar indikator på våld i stort

Som nämnts i rapportens inledning brukar dödligt våld ibland användas som en indikator för våld generellt, utifrån ett antagande om att de våldssituationer som får dödlig utgång är en yttersta punkt på en våldsskala (se t.ex. Sarnecki 2022, Brå 2019b). Så kan det ha varit under tidigare perioder, när dödsfallet oftast blev en konsekvens av olika spontanbråk. Sådana fall förekommer även i dag, men jämfört med tidigare består nu en större andel av allt dödligt våld av händelser där utgången var planerad, snarare än att vara ett extremt utfall av en våldsamt situation.

Resultaten i denna rapport visar dessutom på splittrade trender under de senaste åren. Det grövsta våldet – med skador och dödsfall som resultat – tycks exempelvis ha en annan utveckling än mindre grovt våld. Patientdata visar att antalet vårdade för skador till följd av övergrepp från annan person generellt har minskat sedan millennieskiftet. Samtidigt observeras en ökning av antalet vårdade för kniv- och skjutvapensskador, liksom av det dödliga våldet med skjutvapen och till viss del även av dödligt knivvåld (Brå 2022, Sarnecki 2022). Ökningen i antalet knivskadade började runt 2012 (med en minskning efter 2020), medan antalet skottskadade har ökat under en något längre tid (Brå 2022). Det finns en relativt god samstämmighet mellan ökningen i antalet skottskadade respektive dödade med skjutvapen, medan antalet knivskadade och avlidna i knivvåld delvis har olika utvecklingskurvor; skador med kniv ökar betydligt mer än det dödliga knivvåldet (Brå 2022, 2023b). Våld utan skador, som exempelvis mäts genom att fråga vuxenbefolkningen (16–84 år) om utsattheten, visar inte någon tydlig trend under den perioden som hittills kartlagts i den Nationella trygghetsundersökningen, det vill säga 2006–2022. Ett undantag är en viss uppgång efter 2015 med återgång till lägre nivåer igen de senaste tre åren (Brå 2023d). Andelen utsatta är densamma i början som i slutet av perioden (cirka 3 procent). Polisanmälda fall av misshandel har haft en liknande utveckling (Brå 2024a).

På det hela taget går det alltså inte att betrakta det dödliga våldet som ett mått på hur allmänt våldsamt Sverige är i dag. Olika former och grader av våld har haft olika utvecklingskurvor; det grövsta våldet med allvarliga skador eller dödlig utgång ökar medan mindre grovt våld inte tycks göra det. Även inom det dödliga våldet observeras olika trender för olika underkategorier. Hur detta splittrade mönster, efter en relativt lång period av synkroniserad minskning, ska förstås kräver vidare forskning.

Referenser

Aborelius U.P., Günther M., Dahlberg M. och Rostami E. (2022). Våldsbrott ur sjukvårdens perspektiv: Karaktärisering, omhändertagande och aktuell forskning. I Rostami, A och Sarnecki, J (red.) (2022). *Det svenska tillståndet. En antologi om brottsutvecklingen i Sverige*. Studentlitteratur.

Acta Publica (2023). *Nulägesrapport – enprocentsmiljön i Sverige och de nordiska länderna*. 2023 Kvartal 3. Stockholm.

Aebi, M.F. and Linde, A. (2014). The persistence of lifestyles: Rates and correlates of homicide in Western Europe from 1960 to 2010. *European Journal of Criminology* 11(5), 552–577.
<https://doi.org/10.1177/1477370814541178>

Brantingham, P.J., Yuan, B. & Herz, D. (2021). Is Gang Violent Crime More Contagious than Non-Gang Violent Crime? *J Quant Criminol* 37, 953–977.
<https://doi.org/10.1007/s10940-020-09479-1>

Brå (2015). *Alkohol- och drogpåverkan vid misshandel, hot, personrån och sexualbrott*. Kortanalys. Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Brå (2019a). *Skjutningar i kriminella miljöer*. Rapport 2019:3. Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Brå (2019b). *Dödligt våld i Sverige 1990–2017. Omfattning, utveckling och karaktär*. Rapport 2019:6. Stockholm, Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Brå (2020a). *Dödligt våld i den kriminella miljön, 2005–2017*. Rapport 2020:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet

Brå (2020b). *Dödligt våld och psykisk ohälsa. Gärningspersoners tidigare kontakter med psykiatrisk vård*. Rapport 2020:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet

Brå (2021a). *Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder. En jämförande studie av nivåer, trender och våldsmetoder*. Rapport 2021:8. Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Brå (2021b). *Misstänkta för brott bland personer med inrikes respektive utrikesbakgrund*. Rapport 2021:9. Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Brå (2022). *Kortanalys om brottsutvecklingen fram till 2021. En kortfattad lägesbild och förändringar i brottsligheten under 2000-talet*. Kortanalys 5/2022. Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Brå (2023a). *Utredning och uppkläring av dödligt våld i kriminell miljö*. Rapport 2023:4. Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Brå (2023b). *Knivvåldets utveckling i Sverige från 2010 till 2022*. Kortanalys 6/2023. Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Brå (2023c). *Barn och unga i kriminella nätverk. En studie av inträde, brott, villkor och utträde*. Rapport 2023:13. Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Brå (2023d). *Nationella Trygghetsundersökningen 2023. Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Rapport 2023:9. Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Brå (2024a). *Anmälda brott 2023. Preliminär statistik*. Sveriges Officiella Statistik, Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Brå (2024b). *Forskning om ålder och brott samt dess betydelse för brottsprevention*. Rapport 2024:1. Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Brå (2024c). *Konstaterade fall av dödligt våld*. Sveriges Officiella Statistik Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

Brå, Polismyndigheten och Kriminalvården (2024). *Sprida strategin gruppvåldsintervention (GVI) i Sverige*. Slutredovisning av regeringsuppdraget Ju2021/03330.

Caman S och Dufort, M (2022). Dödligt partnervåld. I Rostami, A och Sarnecki, J (red.) (2022). *Det svenska tillståndet. En antologi om brottsutvecklingen i Sverige*. Studentlitteratur.

Caman, S och Skott, S (2023). *Dödligt partnervåld mot unga*. Jämställdhetsmyndigheten, Karolinska Institutet och Mittuniversitetet.

Caman, S., Sturup, J. och Howner, K. (2022). Mental Disorders and Intimate Partner Femicide: Clinical Characteristics in Perpetrators of

Intimate Partner Femicide and Male-to-Male Homicide. *Frontiers in Psychiatry*. 2022 Mar 21;13:844807. doi: 10.3389/fpsyt.2022.844807

CAN (2023). *Självrapporterade alkoholvanor i Sverige 2004–2022*. CAN rapport 222/Ulf Guttormsson. Centralförbundet för alkohol och narkotikaupplysning. Stockholm.

Carlsson L, Lysell H, Enander V, Örmon K, Lövestad S, Krantz G (2021). Socio-demographic and psychosocial characteristics of male and female perpetrators in intimate partner homicide: A case-control study from Region Västra Götaland, Sweden. *PLoS ONE* 16(8): e0256064. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0256064>

Chon, D.S. (2002). *Relationship Between National Homicide Rates and Medical Care*. LFB Scholarly Publishing. United states of America.

Cordier, R., Chung, D., Wilkes-Gillan, S., & Speyer, R. (2021). The Effectiveness of Protection Orders in Reducing Recidivism in Domestic Violence: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*, 22(4), 804-828. <https://doi.org/10.1177/1524838019882361>

Duquet, N. och Vanden Auweele, D. (2021). *Targeting gun violence & trafficking in Europe. Report from Project Target*. Flemish Peace Institute. Brussels. <https://vlaamsvredesinstituut.eu/wp-content/uploads/2021/12/TARGET-OnlineVersion.pdf>

Duquet, N., red. (2022). *Pulling the trigger. Gun violence in Europe*. Report from Project Target. Flemish Peace Institute. Brussels.

Eisner M och Nivette A (2020). *Violence and the pandemic – Urgent questions for research*. HFG Research and Policy in Brief. New York.

Enander, V., Krantz, G., Lysell, H., and Örmon, K. (2021a). Before the killing: intimate partner homicides in a process perspective, Part I. *Journal of Gender-Based Violence* 5, 1, 59-74 <https://doi.org/10.1332/239868020X15922355479497>

Enander, V., Krantz, G., Lövestad, S., & Örmon, K. (2021b). The killing and thereafter: intimate partner homicides in a process perspective, part II. *Journal of Gender-Based Violence*, 6(3), 501-517. Retrieved Feb 28, 2024, <https://doi.org/10.1332/239868021X16317122802413>

Estrada F (2005). *Våldsutvecklingen i Sverige – en presentation och analys av sjukvårdsdata*. Institutet för framtidsstudier, arbetsrapport 2005:4.

Estrada Dörner F, Flyghed J. och Nilsson A. (red.) (2022). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Ungdomslitteratur AB.

Gerell M, Hallin PO, Nivall K, Westerdahl S m. fl. (2020). *Att vända utvecklingen: från utsatta områden till trygghet och delaktighet*. Malmö universitet.

Gerell M., Sturup J., Magnusson M.M., Nilvall, K., Khoshnood A., och Rostami A. (2021). Open drug markets, vulnerable neighbourhoods and gun violence in two Swedish cities. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*. <https://doi.org/10.1080/18335330.2021.1889019>

Granath S. (2007). *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005: Påföljdsval, uppsåtsbedömningar och kriminalpolitik. En kriminologisk analys*. Doktorsavhandling. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Granath S. (2022). Gäng och skjutningar. Estrada Dörnder F, Flyghed J. och Nilsson A. (red.) (2022). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Ungdomslitteratur AB.

Hilke W. (2020). *The Truth Limp After: Sentence Enhancements and the Punishment Paradigm*. Penn Law: Legal Scholarship Repository

von Hofer H. (2011). *Brott och straff i Sverige. Historisk kriminalstatistik 1750–2010. Diagram, tabeller och kommentarer*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Ivert, A-K och Mellgren, C (2023). *Uppföljning av Sluta skjut. En strategi för att minska det grova våldet i Malmö*. FoU rapport 2021:2, Malmö universitet, Institutionen för kriminologi och Enheten för polisiärt arbete. Fakulteten för hälsa och samhälle.

Khoshnood, A., Ohlsson, H., Sundquist, J., & Sundquist, K. (2023). Firearm-Related Homicide in Sweden: A Latent Class Analysis of Suspected Offenders. *Crime & Delinquency*, 69(1), 88-104. <https://doi.org/10.1177/00111287211046519>

- Krüsselmann, K., Aarten, P., Granath, S., Kivivuori, J., Markwalder, N., Suonpää, K., Hedegaard Thomsen, A., Walser, S. och Liem, M. (2023). Firearm Homicides in Europe: A comparison with non-firearm homicides in five European countries, *Global Crime*, Vol 24, Issue 2. <https://doi.org/10.1080/17440572.2023.2211513>
- Larsson M., Enander V., Krantz G., Örmon K. och Lövestad S. (2022). *Dödligt våld i nära relationer – ett pågående projekt*. Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer, VKV.
- Lehti, M., Kivivuori, J., Gudbjörg, S.B., Engvold, H., Granath, S., Jónasson, J.O., Liem, M., Okholm, M.M., Rautelin, M., Suonpää, K., Syversen, V.S. (2019). *Nordic Homicide Report. Homicide in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden 2007-2016*. Research Briefs 37/2019. University of Helsinki. Faculty of Social Sciences, Institute of Criminology and Legal Policy. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0669-8>
- Lehti M. och Sirén R (2020). The impact of alcohol consumption on homicide: A time-series analysis of three Nordic countries. *European Journal of Criminology*, vol. 17, no. 3, pp. 352–369. <https://doi.org/10.1177/1477370818802524>
- Lenke L. (1990). *Alcohol and Criminal Violence: Time Series Analyses in a comparative perspective*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Magnusson, M.M. (2023). Predicting Gun Violence in Stockholm, Sweden, Using Sociodemographics, Crime and Drug Market Locations. *Eur J Crim Policy Res* (2023). <https://doi.org/10.1007/s10610-023-09560-y>
- Mulinari L.S. (2022). *Folkets Husbys trygghetsundersökning 2022*. Folkets Husby.
- Papachristos A. V. (2009). Murder by Structure: Dominance Relations and the Social Structure of Gang Homicide. *American Journal of Sociology*, Volume 115 Number 1 (July 2009): 74–128
- Pedersen W., Copes H. och Sandberg S. (2016). Alcohol and violence in nightlife and party settings: A qualitative study. *Drug and Alcohol Review*. 2016 Sep; 35(5):557-63. doi: 10.1111/dar.12395.
- Piquero A.R. och Blumstein A. (2007). Does Incapacitation Reduce Crime? *J Quant Criminol* (2007) 23:267–285. DOI 10.1007/s10940-007-9030-6

Polismyndigheten (2022a). *Kvinnors inverkan och delaktighet i det grova våldet i kriminella miljöer*. Nationella operativa avdelningen. Utvecklingscentrum Väst.

Polismyndigheten (2022b). *Mäns våld mot kvinnor – brottsförebyggande metoder*. Förstudierapport. Nationella operativa avdelningen, Utvecklingscentrum Syd och Väst.

Polismyndigheten, SoS och SiS (2023). *Bob – barn och unga i organiserad brottslighet*. Redovisning av Polismyndighetens, Socialstyrelsens och

SOU 2024:13. *En effektivare kontaktförbudslagstiftning – ett utökat skydd för utsatta personer*. Betänkande av Utredningen om en översyn av kontaktförbudslagstiftningen. Stockholm 2024

Statens institutionsstyrelsens uppdrag att föreslå en samverkansstruktur för arbete med barn och unga i och i närheten av miljöer kopplade till organiserad brottslighet (Ju2023/00972). Myndighetsgemensam rapport.

Polismyndigheten (2023). *Uppdrag att säkerställa ökad operativ förmåga att utreda och klara upp grova brott med koppling till kriminella nätverk*. Slutredovisning. Polismyndigheten i oktober 2023.

Rostami, A och Mondani H (2024). *Kriminella entreprenörer. En studie av den organiserade brottslighetens kopplingar till näringslivet*. På uppdrag av Stockholms Handelskammare. Januari 2024.

Sarnecki J (2022). *Våldsutvecklingen i Sverige*. I Rostami, A och Sarnecki, J (red.) (2022). *Det svenska tillståndet. En antologi om brottsutvecklingen i Sverige*. Studentlitteratur.

Sausdal D. (2023). *Kära Sverige: Bli inte för förälskade i den danska kriminalpolitiken! Tidskrift för Kriminalvård*.
<https://www.tfkriminalvard.se/debatt/kara-sverige-bli-inte-for-foralskade-i-den-danska-kriminalpolitiken/>

SBU (2023). *Psykosociala insatser för att förebygga och minska gängkriminalitet bland barn och unga vuxna*. SBU utvärderar. Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, Rapport 369

Sirén R. och Lehti M. (2006). *Did increased alcohol consumption lead to more violence? The impact of 2004 tax cuts and relaxation of import*

restrictions of alcohol on crimes of violence and disorder. National Research Institute of Legal Policy. Publication no 222. Helsingfors.

Socialstyrelsen (2024). *Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2022–2023*. Socialstyrelsen, Stockholm.

Strand, S.J.M., Selenius, H., Petersson, J. et al. (2021). Repeated and Systematic Intimate Partner Violence in Rural Areas in Sweden. *Int Criminol* 1, 220–233 (2021). <https://doi.org/10.1007/s43576-021-00026-x>

Suonpää, K., Kivivuori, J., Aarten, P., Ahven, A., Granath, S., Markwalder, N., Skott, S., Thomsen, A. H., Walser, S., & Liem, M. (2022). Homicide drop in seven European countries: General or specific across countries and crime types? *European Journal of Criminology*, 0(0). DOI:10.1177/14773708221103799

Sturup, J., Rostami, A., Gerell, M., och Sandholm, A. (2017). Near repeat shootings in contemporary Sweden 2011 to 2015. *Security Journal* 31(1), 73–92. DOI 10.1057/s41284-017-0089-y

Sturup, J. och Granath, S. (2015). Child Homicides in Sweden: A Descriptive Study comparing the 1990s and the 2000s. I: *Homicide Studies*. Vol 19(2), s. 175–187.

Squires P, Poole H, Chilton J, Watson S och Williamson H (2020). Illegal Firearms in Europe and the UK - Stemming the Tide? *Journal of Criminology and Forensic Studies*. Vol 3, Issue 1

Thomsen A.H., Villesen P., Brink, O., Leth, P.M. och Hougen H.P. (2020). Improved medical treatment could explain a decrease in homicides with a single stab wound. *Forensic Science, Medicine and Pathology* (2020) 16:415–422. Denmark <https://doi.org/10.1007/s12024-020-00246-z>

UNODC (2021a). *Killings of women and girls by their intimate partner or other family members. Global estimates 2020*. United Nations Office on Drugs and Crime. Data Matters 3, 11/2021.

UNODC (2021b). *Research brief: Effect of the COVID-19 pandemic and related restrictions on homicide and property crime*. United Nations Office on Drugs and Crime UNODC Research. Vienna 2021.

UNODC (2023). *Global Study on Homicide 2023*. United Nations Office on Drugs and Crime. UNODC Research. Vienna 2023.

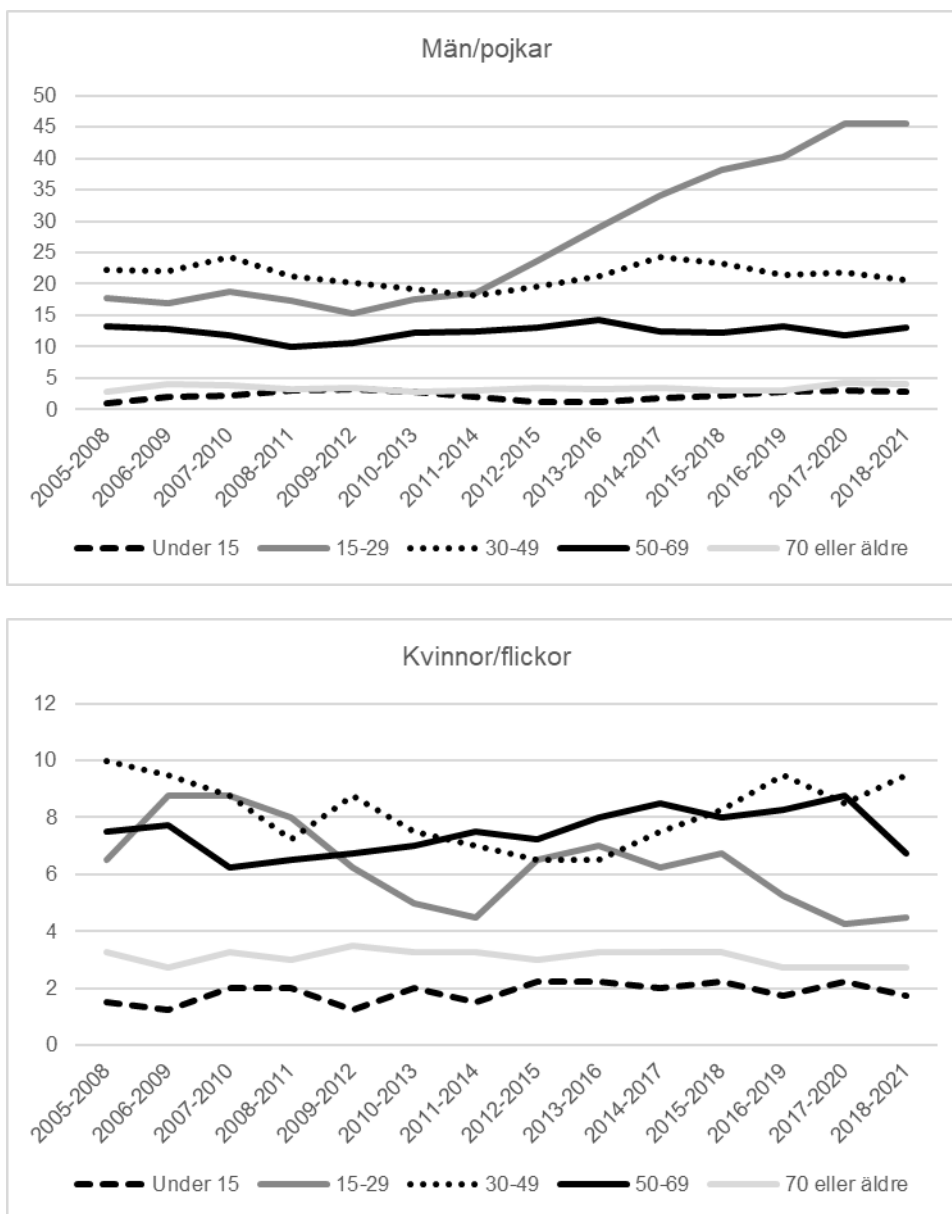
Westfelt L (2022). Den svenska våldsbrottsutvecklingen i ett europeiskt perspektiv. I Rostami, A och Sarnecki, J (red.) (2022). *Det svenska tillståndet. En antologi om brottsutvecklingen i Sverige*. Studentlitteratur.

Bilaga 1. Olika typer av dödligt våld – definitioner

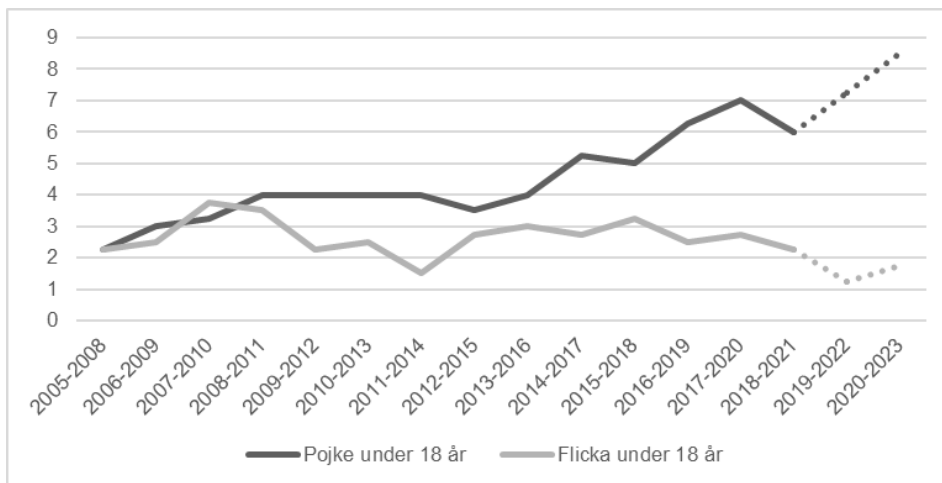
- *Dödligt partnervåld:* Dödligt våld där brottsoffer och gärningsperson har eller har haft en partnerrelation. Det finns inget krav på att de bor eller har bott tillsammans. Kategorin är överordnad efterföljande kategorier. Det innebär att om en gärningsperson dödar sin partner och efter utredning befinner sig lida av en allvarlig psykisk störning, kodas fallet som dödligt partnervåld och inte som dödligt våld begånget av en psykiskt sjuk person.
- *Övrigt dödligt våld i familjen:* Begreppet *familj* används i en extensiv mening, och omfattar även dödligt våld mot exempelvis far-/mor-föräldrar, barnbarn eller kusiner. Även denna kategori är överordnad efterföljande kategorier.
- *Konflikter i den kriminella miljön:* Med den kriminella miljön menas den vinningsdrivna miljö där personer enskilt eller tillsammans begår brott för att tjäna pengar. Det kan handla om brott med kopplingar till narkotikahandel eller organiserad brottslighet. Det behöver inte röra sig om medlemmar i kriminella nätverk, men de inblandade ska i någon mån vara etablerade i den kriminella miljön. Dödligt våld mellan personer med endast narkotikamissbruk som brottslighet ingår inte i kategorin.
- *Dödligt våld vid rån eller inbrott:* Kategorin omfattar såväl rån och inbrott i privata hem som butiksrån och personrån utomhus.
- *Spontanbråk och övriga dispyter:* Dödligt våld där olika, ofta affektstyrda dispyter urartat. Koppling till alkohol eller drogbruk förekommer ofta, liksom till synes triviala motiv. De inblandade kan tillhöra missbrukarkretsar eller kretsar av på annat sätt marginaliserade personer, men det kan även röra sig om ungdomsbråk, kärleksrivalitet eller svartsjuka, nöjeslivsrelaterade händelser, etc.
- *Dödligt våld vid sexuella övergrepp:* Dödligt våld som är ett led i eller en direkt effekt av ett sexuellt övergrepp på offret.
- *Dödligt våld begånget av psykiskt sjuk:* Dödligt våld där det framgår av ärendet att gärningspersonens psykiska ohälsa orsakat det dödliga våldet.
- *Annan eller okänd typ av dödligt våld:* Dödligt våld som inte passar in i någon av de övriga kategorierna, eller där uppgifterna i fallet är så knapphändiga att det inte går att kategorisera.

Bilaga 2. Antal avlidna i dödligt våld 1990–2021/23.

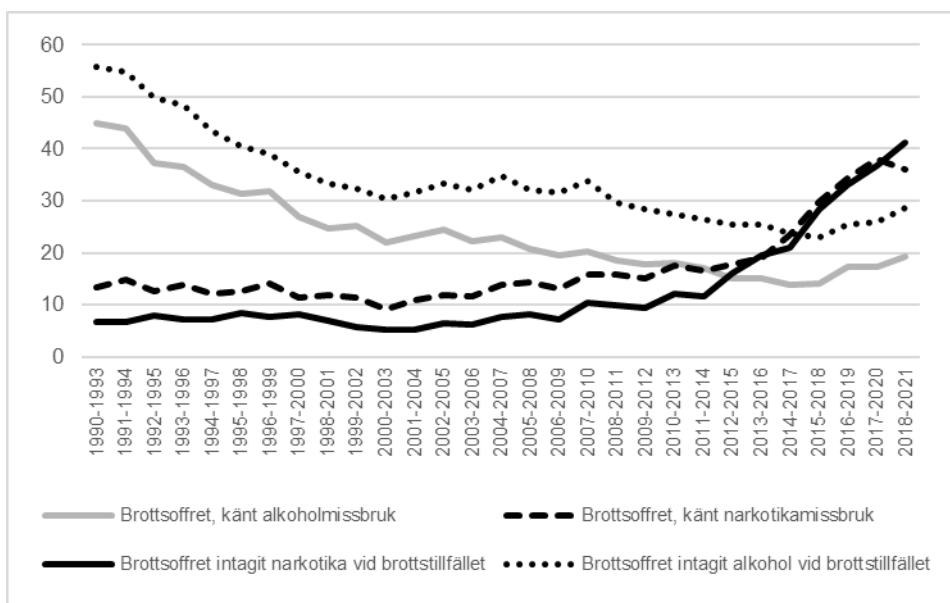
Figur 8B. Absolut antal kvinnor/flickor och män/pojkar i olika ålderskategorier avlidna i dödligt våld 2005–2021, glidande fyraårsmedelvärde.

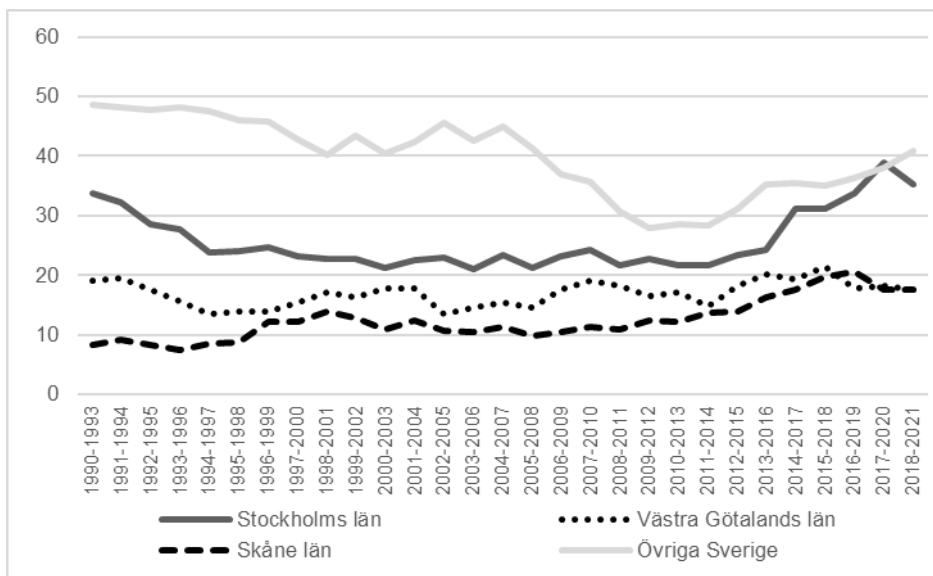
Figur 9B. Absolut antal avlidna flickor och pojkar under 18 år. Dödligt våld 2005–2021/23 (samt statistik över *Konstaterade fall av dödligt våld 2022–2023*, bruten linje), glidande fyraårsmedelvärde.

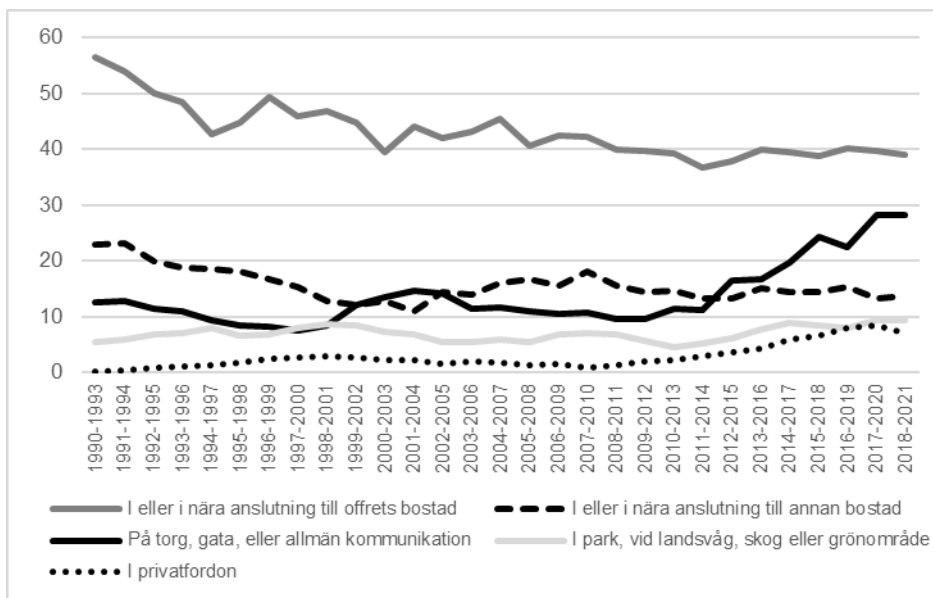
Figur 11B. Absolut antal avlidna med alkohol- och narkotikamissbruk, samt påverkan vid brottstillfället. Dödligt våld 1990–2021, glidande fyraårsmedelvärde.

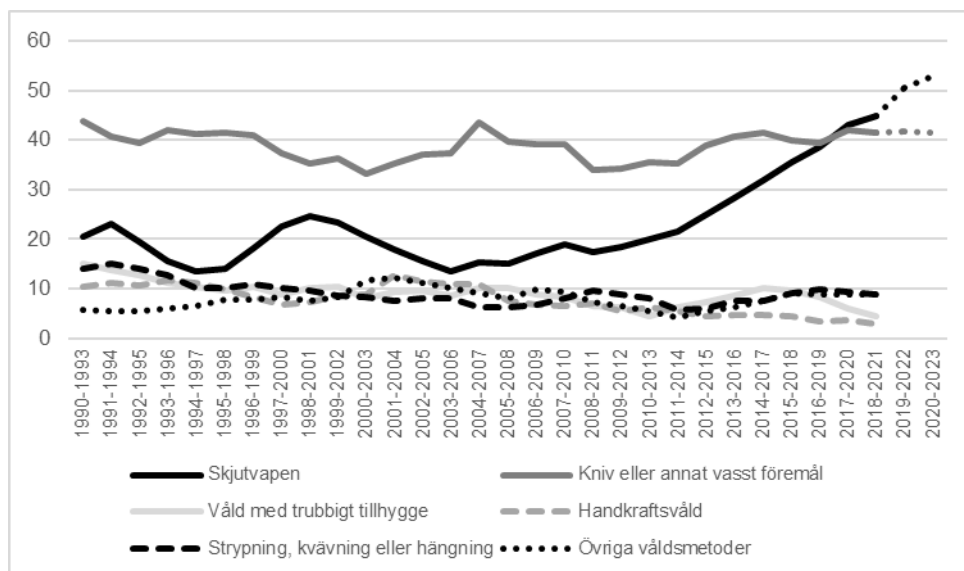
Figur 12B. Absolut antal avlidna i storstads-län och övriga landet. Dödligt våld 1990–2021, glidande fyraårsmedelvärde.

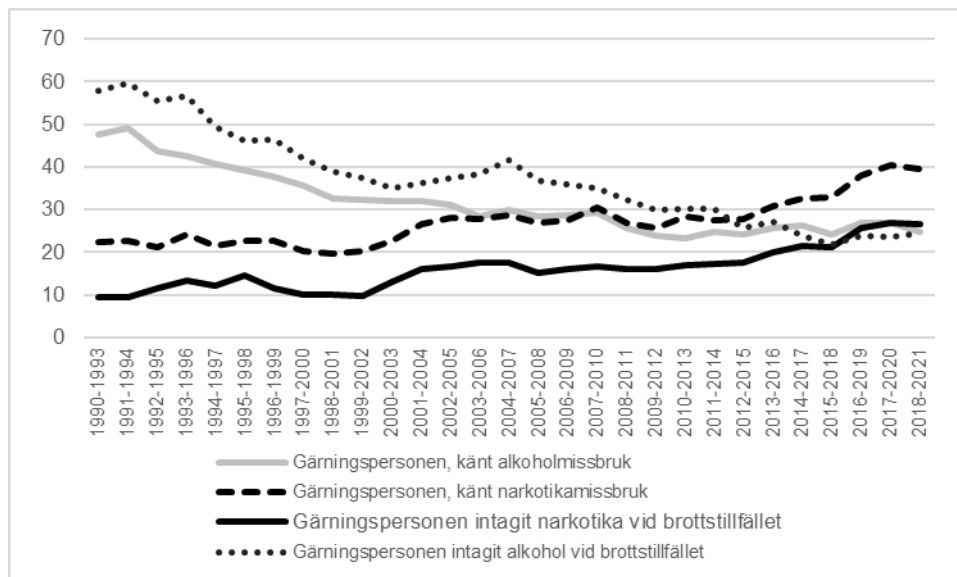
Figur 13B. Absolut antal avlidna, efter typ av brottsplats. Dödligt våld 1990–2021, glidande fyraårsmedelvärde.

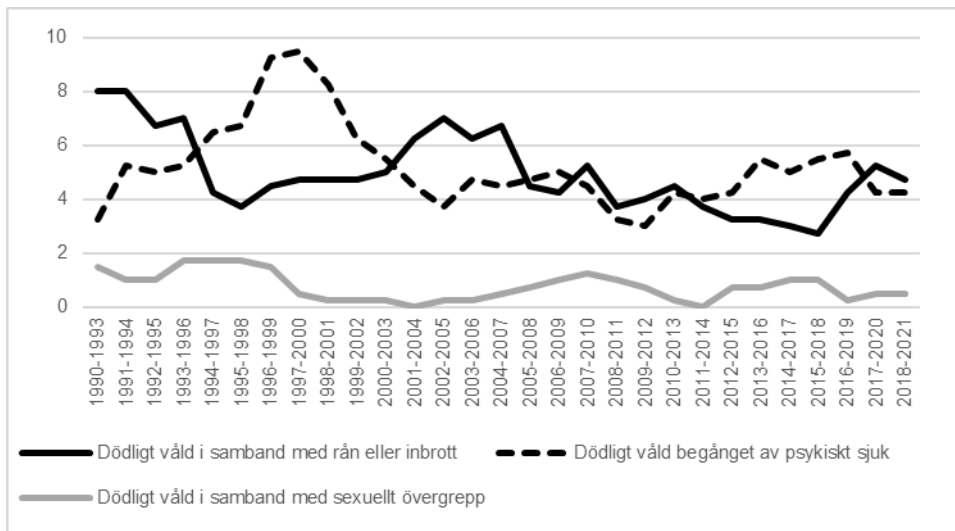
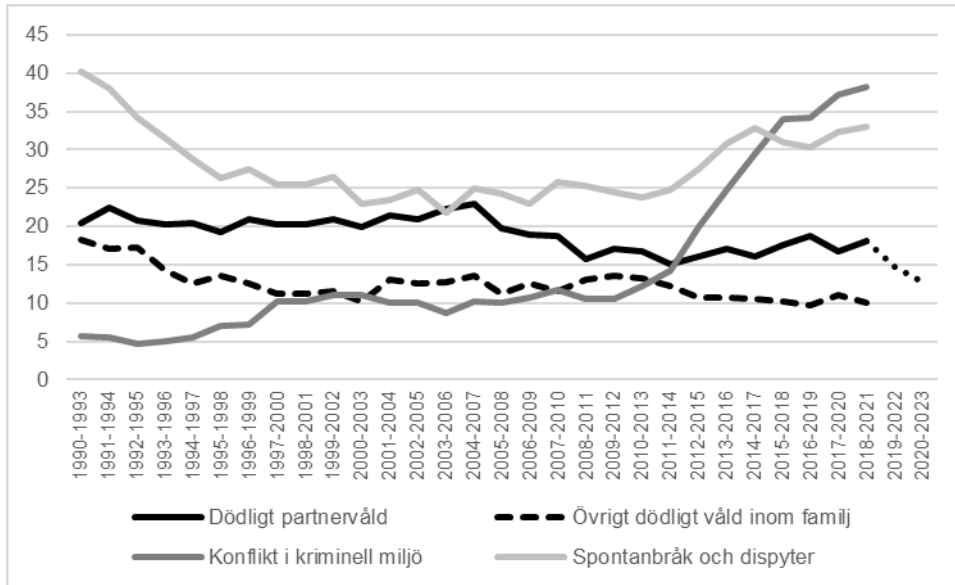
Figur 15B. Absolut antal avlidna, efter våldsmetod. Dödligt våld 1990–2021/23 (inklusive statistik över *Konstaterade fall av dödligt våld* gällande kniv- och skjutvapenfall för 2022–2023, bruten linje), glidande fyraårsmedelvärde.

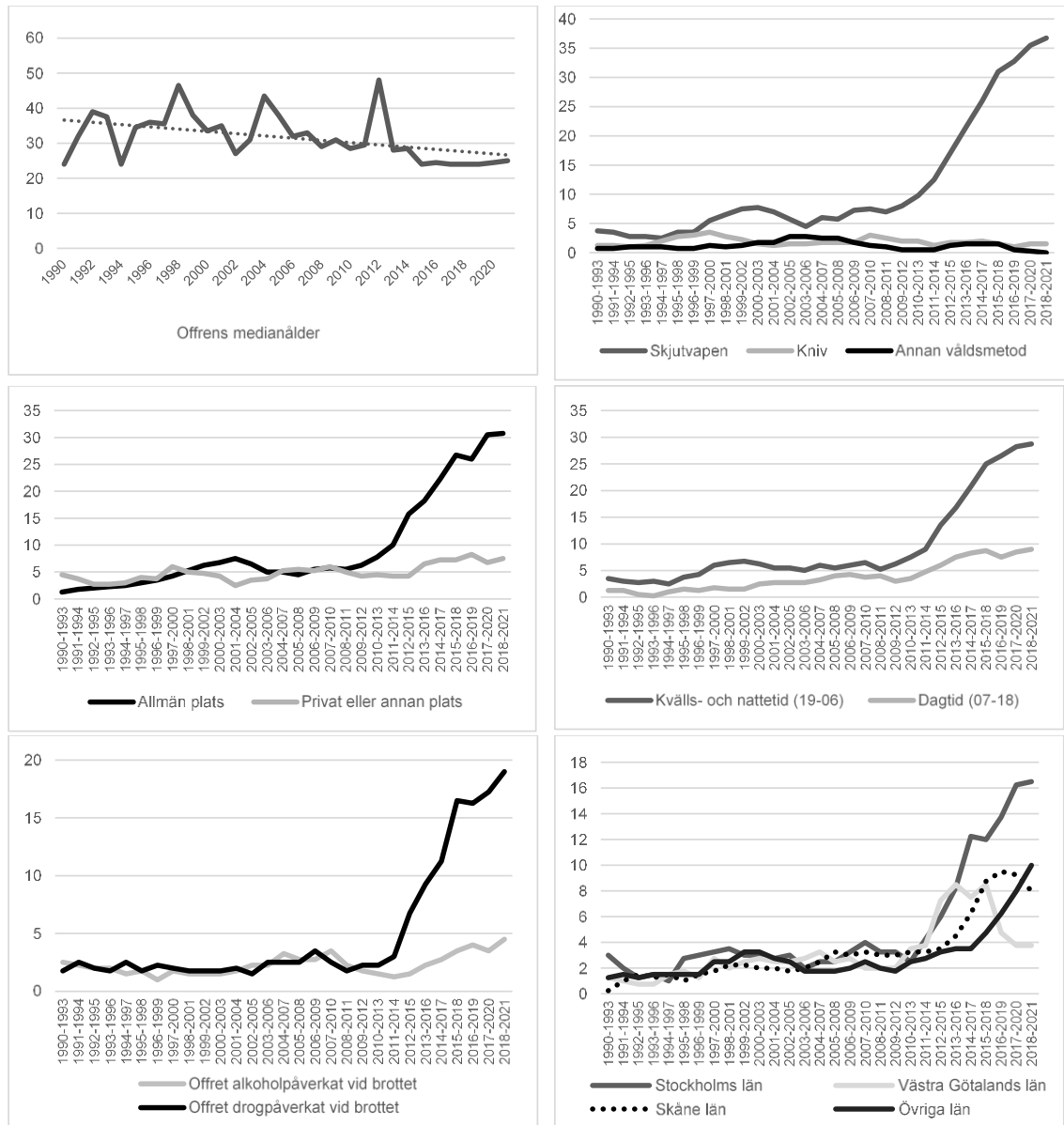
Figur 17B. Absolut antal gärningspersoner med alkohol- och narkotikamissbruk, samt påverkan vid brottstillfället. Dödligt våld 1990–2021, glidande fyraårsmedelvärde.

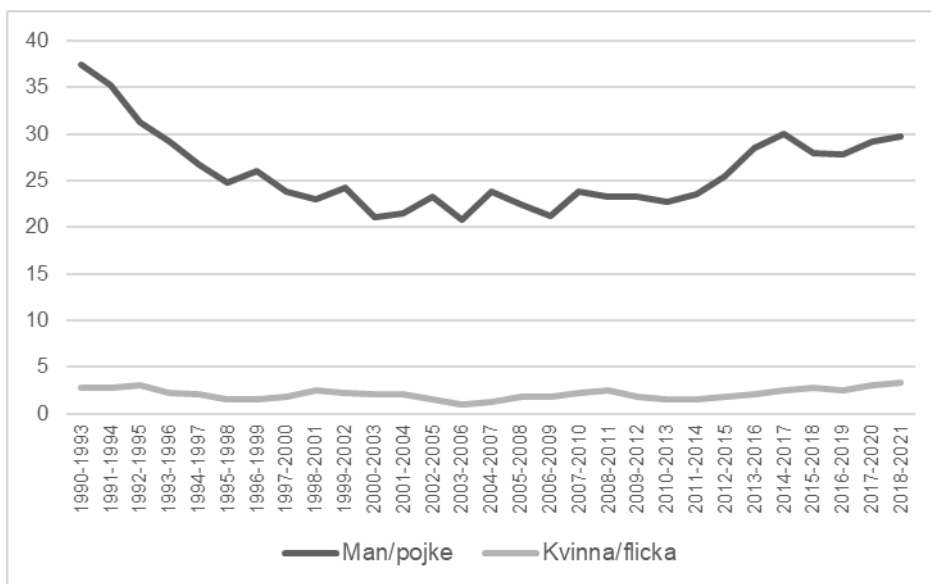
Figur 18B/19B. Absolut antal avlidna efter typ av dödligt våld 1990–2021/23 (inklusive statistik över *Konstaterade fall av dödligt våld* för 2022–2023 gällande partnervåld, bruten linje), glidande fyraårsmedelvärde.

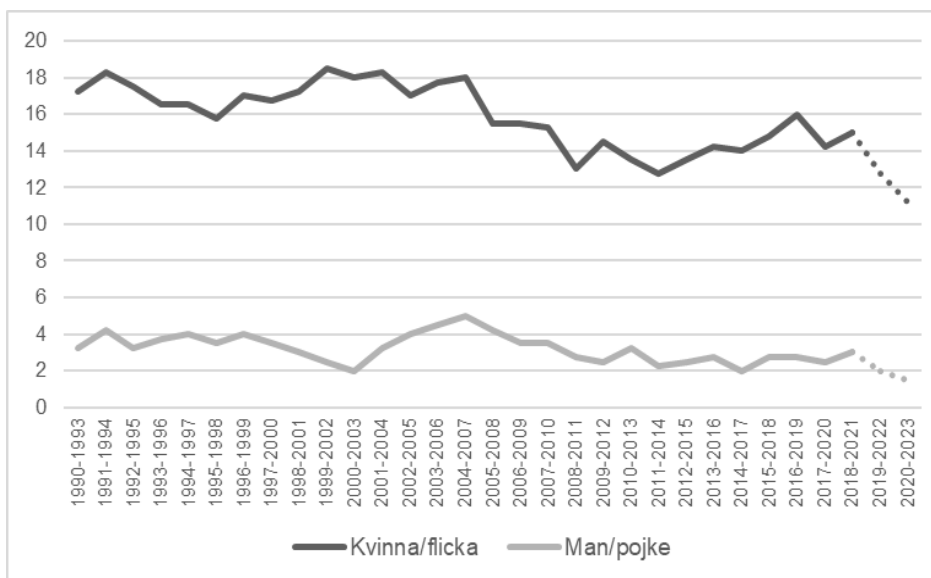
Figur 23B. Absolut antal avlidna, efter olika omständigheter. Dödligt våld i kriminell miljö 1990–2021, glidande fyraårsmedelvärde.

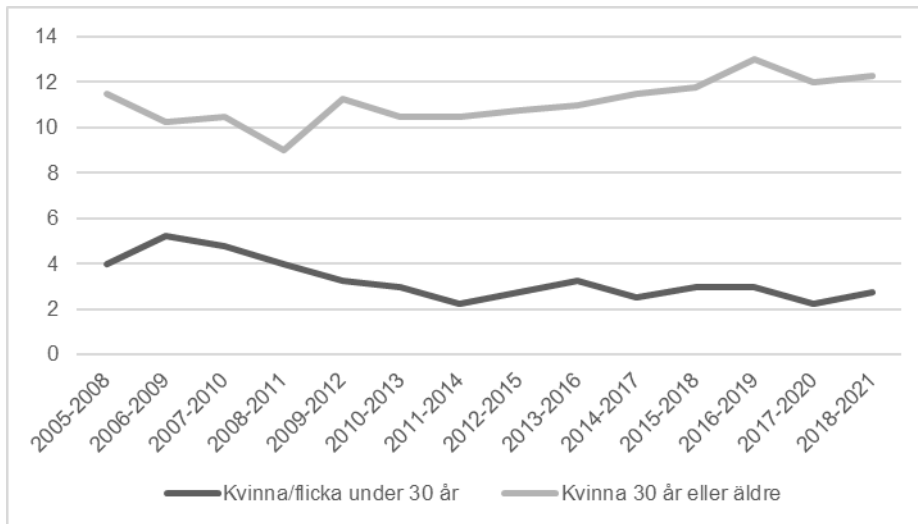
Figur 26B. Absolut antal avlidna kvinnor/flickor samt män/pojkar. Dödligt våld i samband med spontanbråk och dispyter 1990–2021, glidande fyraårsmedelvärde.

Figur 27B. Absolut antal män/pojkar och kvinnor/flickor avlidna i dödligt partnervåld 1990–2021/23 (inklusive statistik över *Konstaterade fall av dödligt våld* för 2022–2023, bruten linje), glidande fyraårsmedelvärden.

Figur 28B. Absolut antal avlidna kvinnor/flickor under 30 år respektive 30 år eller äldre. Dödligt partnervåld 2005–2021, glidande fyraårsmedelvärden.

Dödligt våld har nu ökat under ett antal år i Sverige, vilket främst förklaras av allt fler dödsskjutningar i kriminell miljö. Även andra händelser, som dödligt våld inom familjen, inklusive partnervåld, utgör en stor andel av samtliga fall. Brå har i denna beskrivande studie kartlagt trender i och karaktären av dödligt våld från 1990 och framåt. Analyserna bygger på granskade uppgifter från rättsväsendet, och rapporten är den fjärde i en serie av Brås fördjupningsstudier om dödligt våld.

Rapporten vänder sig till rättsväsendets myndigheter, beslutsfattare och aktörer inom brottsprevention, liksom andra med intresse för samhällsfrågor.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

Box 1386/Tegnérgatan 23, SE-111 93 STOCKHOLM

Tel +46 (0) 8 527 58 400, registrator@bra.se, www.bra.se